

VILNIAUS UNIVERSITETAS
MEDICINOS FAKULTETAS
VISUOMENĖS SVEIKATOS INSTITUTAS

MAGISTRO DARBAS

**VAIKŲ DARBO POREIKIO TYRIMAS
LAZDIJŲ MIESTO IR RAJONO MOKYKLOSE**

Magistrantė SIMONA GUDŽIAUSKAITĖ _____

Darbo vadovė

dr., docentė G. Šurkienė

Visuomenės sveikatos instituto direktorius

prof. dr. (HP) R. STUKAS

Leidžiama ginti

Darbo įteikimo data

Registracijos Nr.

Vilnius, 2009

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS.....	6
SĄVOKOS.....	7
ĮVADAS	8
1. LITERATŪROS APŽVALGA.....	10
1.1. Vaikų darbas Pasaulyje	10
1.2. Vaikų darbo istorija.....	16
1.3. Situacija Lietuvos darbo rinkoje	18
1.4. Situacija Lazdijų miesto ir rajono darbo rinkoje.....	24
1.5. Vaikų darbo teisinis reglamentavimas Lietuvoje.....	25
1.5. Atlikti tyrimai apie vaikų darbą	30
1.6. Vaikų darbas kaip visuomenės sveikatos problema.....	32
2. TYRIMO METODAI IR APIMTIS	35
2.1. Tyrimo populiacija.....	35
2.2. Tyrimo eiga.....	35
2.3. Tyrimo etikos principų užtikrinimas.....	36
2.4. Anketos charakteristika.....	36
2.5. Duomenų analizė	36
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS	37
3.1. Bendra respondentų charakteristika	37
3.2. Vaikų darbo paplitimas Lazdijų mieste bei rajone	39
3.3. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų socialinė charakteristika.....	41
3.4. Vaikų darbo pobūdis	51
3.5. Vaikų darbo priežastys.....	57
3.6. Vaikų darbo poreikis Lazdijų mieste bei rajone	65
4. IŠVADOS	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	73
PRIEDAI.....	75

VAIKŲ DARBO POREIKIO TYRIMAS LAZDIJŲ MIESTO IR RAJONO MOKYKLOSE

Simona GUDŽIAUSKAITĖ

Magistro darbas

Vilniaus universitetas, Medicinos fakultetas, Visuomenės sveikatos institutas

Darbo vadovė – doc. G. Šurkienė

Vilnius, 2009 m.

SANTRAUKA

Darbas susideda iš 74 puslapių, kuriuose yra 33 lentelės, 38 paveikslai, 27 literatūros šaltiniai bei vienas priedas.

Tema aktuali, nes nagrinėjama labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis – vaikai. Vaikų darbas gali būti labai žalingas vaikų sveikatai, tai priklauso nuo darbo sąlygų ir pobūdžio bei vaiko sveikatos būklės. Iki šiol nėra žinomas vaikų darbo poreikis, neaišku kiek yra norinčių dirbti vaikų ir kada jie norėtų dirbti, koks darbo poveikis vaikų sveikatai bei savijautai.

Darbo tikslas – ištirti 13-18 metų amžiaus vaikų darbo poreikį Lazdijų miesto ir rajono mokyklose;

Numatytam magistrinio darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

1. Nustatyti vaikų darbo paplitimą Lazdijų mieste ir rajone;
2. Išanalizuoti vaikų darbo pobūdį bei darbo priežastis;
3. Ištirti Lazdijų miesto bei rajono vaikų darbo poreikį.

Apklausiai vykdyti buvo naudojama anoniminė 38 klausimų anketa. Apklaustas 781 mokinys. Tyrimo duomenų statistinė analizė atlikta naudojant „SPSS 12.0 for Windows“ programą. Kokybinių požymių statistiniams ryšiams vertinti taikytas chi kvadratas ir Spirmeno koreliacija. Duomenys laikomi statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$.

Atlikus tyrimą gauti tokie rezultatai:

- vaikai noriai dirba, pusė apklaustųjų teigė, kad dirbo už atlygį;
- apklausti vaikai dirba jų amžiui tinkamus darbus. Pagrindinės darbo priežastys yra noras turėti savų pinigų bei noras įgyti patirties;
- 72 proc. apklaustųjų pareiškė norą dirbti, iš jų ~94 proc. norėtų dirbti vasaros atostogų metu.

Išvada – vaikų darbo poreikis labai didelis, trys ketvirtadaliai moksleivių pareiškė norą dirbti, beveik visi mokiniai norėtų dirbti vasarą.

Raktažodžiai: vaikų darbas, dirbantys vaikai, miestas, rajonas.

**THE RESEARCH OF CHILDREN LABOUR DEMAND IN THE SCHOOLS
OF LAZDIJAI DISTRICT**

Simona GUDŽIAUSKAITĖ

Paper for Master's degree

Vilnius University, Faculty of Medicine, Public Health institute

Supervisor – doc. G. Šurkienė

Vilnius, 2009 m.

SUMMARY

The master thesis consists of 74 pages, which comprise 33 tables, 38 pictures, 27 reference sources and 1 annex.

The topic is relevant, since children, the most vulnerable part of the society, are analysed. The work of children may be particularly dangerous to the children's health: it depends on the nature of the working conditions and the child's health condition. Information on the demand for the work of children has not been available so far, i.e. it is not clear how many children are willing to work and when they would like to work.

The thesis aims at analysing the demand for work of children aged 13-18 years learning at schools of Lazdijai City and Lazdijai District.

The following **objectives** have been raised for accomplishing the determined aim of the thesis:

4. To establish the prevalence of work of children in Lazdijai City and Lazdijai District;
5. To analyse the nature of work of children and reasons for work;
6. To examine the demand for work of children of Lazdijai City and Lazdijai District.

An anonymous questionnaire consisting of 38 questions has been used to carrying out the survey. 781 children were questioned. The statistical analysis of the research data has been carried out using the program SPSS 12.0 for Windows.

The following results were obtained upon the performance of the analysis:

- the children willingly work, half of the questioned children affirmed that they worked for a certain remuneration;

- the questioned children do works that are suitable for their age. The main reasons for work are their willingness to have own money and the willingness to gain experience.
- 72 percent of the questioned children expressed their willingness to work, including approximately 94 percent of children who would like to work during their summer holidays.

The conclusion is as follows: the demand for work of the children is rather great.

Keywords: child labour, working children, city, district

SUTRUMPINIMŲ SĄRAŠAS

1. DK - Lietuvos Respublikos darbo kodeksas
2. ES – Europos Sąjunga
3. IPEC – Tarptautinė programa dėl vaikų darbo panaikinimo
4. JAV – Jungtinės Amerikos valstijos
5. JDC - Jaunimo darbo centras
6. JRD – Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
7. JT – Jungtinės tautos
8. LDB - Lietuvos darbo birža
9. LR - Lietuvos Respublika
10. Pav. - paveikslas
11. Proc. – procentai
12. PSO – Pasaulinė sveikatos organizacija
13. ŠMM – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija
14. TDO – Tarptautinė darbo organizacija
15. VJRT - Valstybinė jaunimo reikalų taryba

SAVOKOS

1. **Vaikas** – vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau;
2. **Vaikas** - jaunas asmuo iki šešiolikos metų (pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus);
3. **Paauglys** - jaunas asmuo, kuriam yra ne mažiau kaip šešiolika ir ne daugiau kaip aštuoniolika metų;
4. **Jaunas asmuo** – iki aštuoniolikos metų asmuo;
5. **Privalomasis švietimas** – Lietuvos Respublikos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat gyventi ar laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas.
6. **Mokykla** – įstaiga, kurios pagrindinė veikla – formalusis arba (ir) neformalusis švietimas.
7. **Bendrojo lavinimo mokykla** – mokykla, vykdanči priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas.

IVADAS

Vaikų darbas aprašytas dar 16 amžiuje ir tai nėra nauja problema. Tačiau vaikų darbas yra pripažintas kaip pasaulinė problema. Statistika rodo, kad iki šių dienų yra išlikusios blogiausios vaikų darbo formos, kurios apima beveik kas šeštą vaiką pasaulyje - tai yra labai dideli skaičiai.

Vaikų darbas vertinamas ir kaip visuomenės sveikatos problema. Temos aktualumas pagrįstas tuo, kad nagrinėjama labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis – vaikai. Vaiko organizmas auga ir vystosi labai sparčiai, šio amžiaus asmenų silpnesnė raumenų jėga bei neurohumoralinė reguliacija, netobula medžiagų apykaita. Vaikų kaulų – raumenų, širdies – kraujagyslių, kvėpavimo ir kitų organų sistemos taip pat nėra visiškai susiformavusios. Besivystantis organizmas yra jautresnis nei suaugusių, neigiamų aplinkos veiksnių poveikiui. Vaikai mažiau ištvėringi fiziniams krūviams.

Vaikų darbas yra aktuali tema, nes jis gali būti naudingas, taip pat gali būti ir labai žalingas vaikų sveikatai. Ilgos darbo valandos, vaikų išnaudojimas, sunkus darbas, ignoravimas ir kitos priežastys gali pakenkti vaikų psichosocialiniam išsivystymui. Vaikai dėl darbo gali pradėti nelankyti mokyklos, o tai gali tapti svarbia socialine problema.

Taip pat tema yra labai aktuali, nes iki šiol nėra žinomas vaikų darbo poreikis. Neaišku kiek yra norinčių dirbti vaikų ir kada jie norėtų dirbti. Taip pat nėra žinomos priežastys, verčiančios vaikus dirbti. Išanalizavus šią situaciją, galima būtų sukurti efektyvias, legalias ir saugias darbo sąlygas vaikams. Būtų galima vaikus įtraukti į darbo rinką, siekiant suteikti vaikams daugiau žinių ir įgūdžių. Išsiaiškinus vaikų darbo priežastis, galima būtų greičiau spręsti iškilusias problemas.

Magistrinio darbo tikslas – ištirti 13-18 metų amžiaus vaikų darbo poreikį Lazdijų miesto ir rajono mokyklose;

Numatytam magistrinio darbo tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

7. Nustatyti vaikų darbo paplitimą Lazdijų mieste ir rajone;
8. Išanalizuoti vaikų darbo pobūdį bei darbo priežastis;
9. Ištirti Lazdijų miesto bei rajono vaikų darbo poreikį.

Ruošiant šį darbą buvo panaudoti 27 literatūros šaltiniai, paruošta 33 lentelės, 38 paveikslai bei vienas priedas.

Reikia paminėti palankias ir nepalankias aplinkybes, su kuriomis susidūrė autorė, rengdama magistrinį darbą. Prie palankių aplinkybių galima priskirti gana išsamią Lietuvos teisinę bazę, reglamentuojančią vaikų darbą. Taip pat

Nepalankios aplinkybės – nagrinėjama tema nėra daug mokslinės literatūros, taip pat nėra atlikta tyrimų, kuriais būtų galima remtis bei palyginti atliktą tyrimą su kitų autorių darbais.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Vaikų darbas Pasulyje

Pagal 1989 m. Jungtinių Tautų Generalinėje asamblėjoje priimtos Vaiko teisių konvencijos I dalies 1 straipsnį vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. [1]

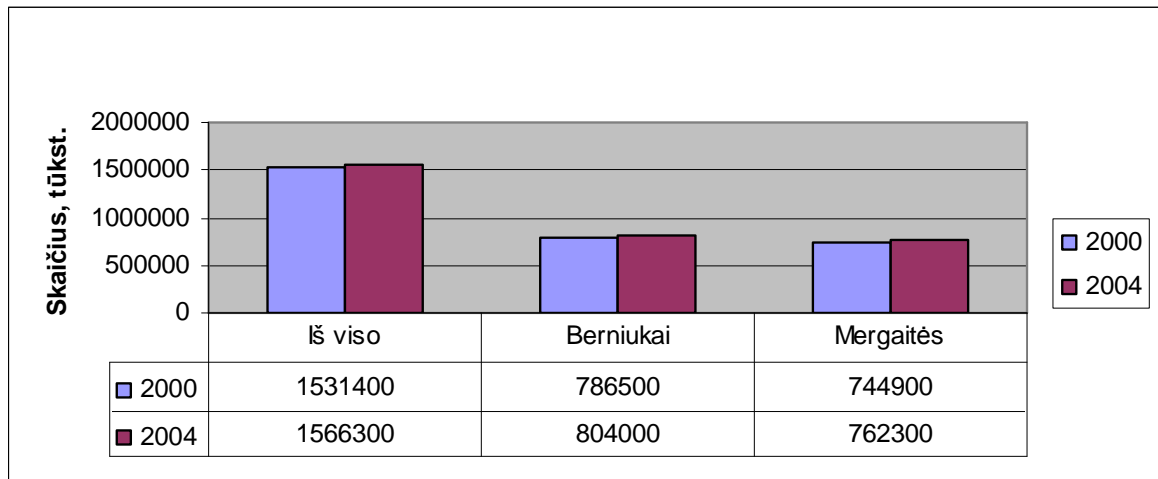
Literatūroje išskiriamos dvi vaikų darbo reikšmės – dirbantys vaikai (working children) ir vaikų darbas (child labour).

Dirbantys vaikai - tai visi ekonomiškai aktyvūs vaikai, kurie dirba [2] .

Vaikų darbas – siauresnės prasmės sąvoka, apimanti tik tuos dirbančius vaikus, kurių darbas neatitinka teisinio reglamentavimo ir konvencijų reikalavimų. Dažnai ši sąvoka apibrėžiama kaip darbas, kuris atima iš vaikų vaikystę, potencialą ir orumą, kuris yra kenksmingas vaiko fizinei ir psichinei sveikatai. Toks darbas yra protiškai, fiziškai, socialiai ar moraliai pavojingas ir žalingas vaikams, trukdantis vaikams gauti išsilavinimą, atimantis iš jų galimybę lankyti mokyklą, arba įpareigojantis juos palikti mokyklą anksčiau, arba reikalaujantis derinti mokyklos lankymą su pernelyg ilgu ir sunkiu darbu [3].

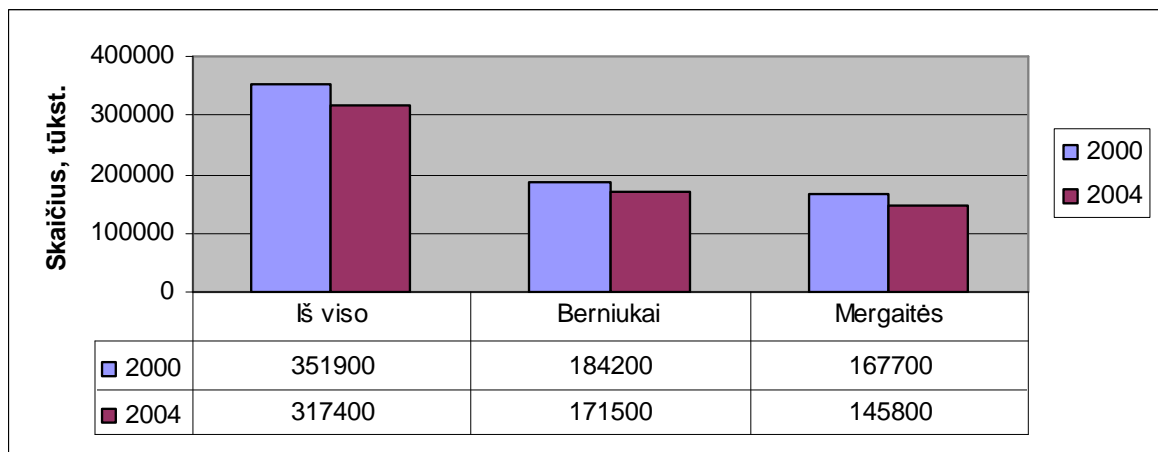
Tačiau ne visi darbai, kuriuos atlieka vaikai yra žalingi. Vaikų darbas, kuris neturi įtakos sveikatai ir asmeniniam tobulėjimui, arba netrukdo jų išsilavinimui, visuomenėje yra laikomas kaip teigiamas. Ši veikla gali būti kaip pagalba tėvams, atliekant namų ruošos darbus, padedant šeimos versle, ar užsidirbant pinigų per vasaros atostogas. Tokia veikla vaikams padeda vystytis, prisideda prie jų šeimos gerovės, suteikia jiems įgūdžių ir patirties [3].

Pasulyje gyvena daugiau nei 1,5 mlrd. vaikų [4]. Tai maždaug trečdalis planetos gyventojų. 1 pav.

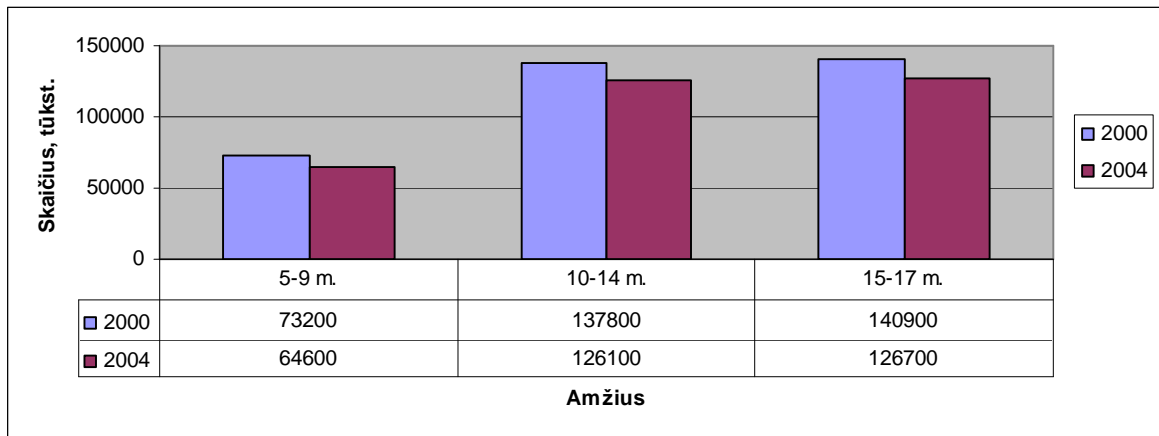
1 pav. Vaikų skaičiaus kitimas pasaulyje 2000-2004 m.

Tarptautinė darbo organizacija (TDO) 2000 m. ir 2004 m. atliko apytikrius skaičiavimus ir atliko analizę, kurią paskelbė 2007 m. Pasauliniame pranešime. Jame skelbiama, kad pagal atliktus tyrimus 2004 m. pasaulyje dirbo 317 mln. 5-17 metų amžiaus vaikų, iš jų 191 mln. vaikų buvo 5-14 m. amžiaus, t.y. maždaug kas šeštas pasaulio vaikas šioje amžiaus grupėje. Tačiau 2004 m. dirbančių vaikų skaičius buvo 2,7 proc. mažesnis nei 2000 m. Pagal tyrimo duomenis ir 2000 m., ir 2004 m. daugiau dirbo berniukų nei mergaičių. 2 pav.

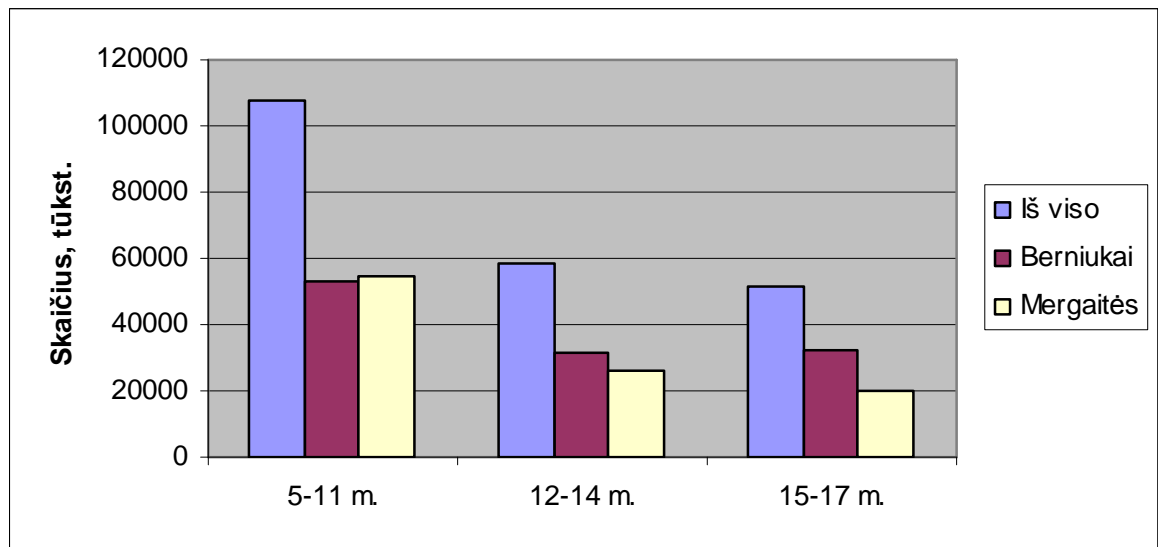
2 pav. Dirbančių vaikų skaičius pasaulyje pagal lytį

2000 m. ir 2004 m. daugiausia dirbančių vaikų buvo 15-17 m. amžiaus grupėje, atitinkamai 42,4 proc. ir 35,2 proc. Nuo šios amžiaus grupės mažai atsiliko 10-14 m. amžiaus dirbantys vaikai – jų dirbo atitinkamai 23,0 proc. ir 20,8 proc. 3 pav.

3 pav. Dirbančių vaikų skaičius pasaulyje pagal amžiaus grupes

Tyrimo duomenimis, 2004 m. daugiau dirbančių berniukų buvo vyresnėse amžiaus grupėse: 12-14 m. bei 15-17 m. amžiaus grupėse dirbantys berniukai atitinkamai sudaro 54,8 proc. ir 62,1 proc. 4 pav.

4 pav. Dirbančių vaikų skaičius pasaulyje pagal lytį ir amžiaus grupes.

Iš visų 2004 m. dirbančių 5-17 m. amžiaus vaikų - 126 mln. dirbo pavojingus darbus, kurie priskiriami prie blogiausių vaikų darbo formų. Blogiausios vaikų darbo formos apima:

1. visas vergijos formas arba į vergiją panašią veiklą, pavyzdžiui, vaikų pardavimą ir prekybą jais, tarnavimą už skolas ir baudžiavą, taip pat priverstinį ar privalomą darbą, įskaitant priverstinį ar privalomą vaikų verbavimą dalyvauti ginkluotuose konfliktuose;

2. vaiko naudojimą, įsigijimą ar siūlymą įsigyti prostitucijos tikslais, pornografinėi produkcijai gaminti ar pornografiniams pasirodymams;

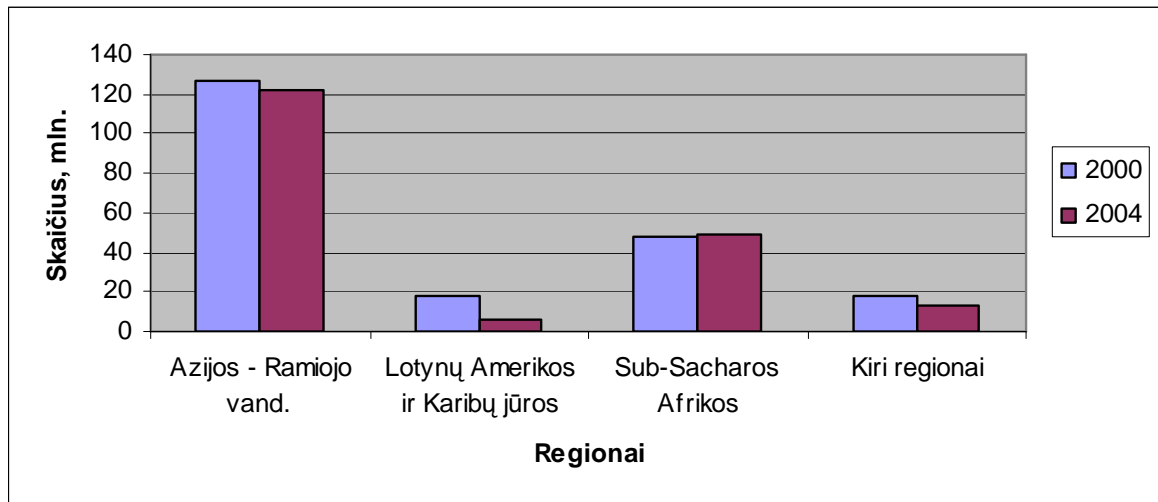
3. vaiko naudojimą, įsigijimą ar siūlymą įsigyti neteisėtai veiklai, ypač narkotikų gamybai ir prekybai jais, kaip apibrėžta atitinkamose tarptautinėse sutartyse;

4. darbus, kurie dėl savo pobūdžio ar aplinkybių, kuriomis jie atliekami, gali pakenkti vaikų sveikatai, saugumui ar moralei. [5]

Pavojingas vaikų darbas atliekamas kenksmingomis, pavojingomis sąlygomis, nesilaikant saugumo ir sveikatos standartų, gali būti vaikų sužalojimų ar net mirties pasekmė. Kai kurie patirti sužalojimai gali būti nuolatinio nedarbingumo priežastimi. Dažnai dirbant tokiomis sąlygomis sveikatos sutrikimai pasireiškia tik suaugus, po daugelio metų. TDO duomenimis kasmet pasaulyje dirbdami pavojingus darbus žūsta 22000 vaikų [6]. Kiek vaikų susižaloja nėra žinoma.

2000 m. pavojingus darbus dirbo 171 mln. vaikų, t.y. 26 proc. daugiau nei 2004 m. Šis pavojingo vaikų darbo sumažėjimas buvo didžiausiais (33 proc.) tarp 5-14 m. amžiaus vaikų. Visose amžiaus grupėse dominavo berniukai, ypač skirtumas išryškėjo vyresnėse amžiaus grupėse. 12-14 m. amžiaus grupėje pavojingus darbus dirbo 60,6 proc. berniukų, 15-17 m. amžiaus grupėje berniukai sudarė 62,1 proc. [4].

2004 m. daugiausiai dirbančių 5-14 m. amžiaus vaikų buvo Azijos - Ramiojo vandenyno baseino valstybėse (122 mln.), toliau sekė Afrikos valstybės, esančios į pietus nuo Sacharos (49,3 mln.), Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino valstybės (5,7 mln.). Kol kas nėra duomenų apie Vidurio Rytų ir Šiaurės Afrikos, ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse dirbančius vaikus. Pastebima, kad nuo 2000 m. iki 2004 m. dirbančių vaikų skaičius sumažėjo Azijos - Ramiojo vandenyno baseino valstybėse bei Lotynų Amerikos ir Karibų jūros baseino valstybėse, tačiau padaugėjo dirbančiųjų Afrikos valstybėse, į pietus nuo Sacharos. Šiose valstybėse dirbo kas ketvirtas vaikas, jaunesnis nei 15m. amžiaus, 5 pav.

5 pav. Dirbančių vaikų skaičius pasaulyje pagal regionus

Nepaisant to, TDO pirmą kartą pastebėjo vaikų darbo mažėjimo tendenciją - 20 mln. sumažėjo dirbančių vaikų skaičius 5-14 metų amžiaus grupėje, 15-17 m. amžiaus grupėje dirbančiųjų sumažėjo maždaug 14 mln.

Vaikų darbas pagal sektorius skirstomas į tris stambias grupes – žemės ūkį, pramonę ir paslaugas. Žemės ūkis apima žemės ūkio darbus, medžioklę, miškininkystę bei žvejybą. Pramonės sektorius apima kasybą, karjerų eksploataciją, gamybą ir statybą. Paslaugų sektoriui priskiriama didmeninė ir mažmeninė prekyba, restoranai, viešbučiai, transportas, nekilnojamas turtas ir kt. [4].

Vaikai dirba visuose sektoriuose. Ypač daug mažamečių darbuojasi gatvėse - pardavinėja laikraščius, suvenyrus. Brazilijoje, Indonezijoje, Šri Lankoje vaikai dirba tropinių vaisių plantacijose, o Indijoje, Pakistane ir Nepale - rankomis audžia kilimus, Bangladeše siuva marškinius. Be to, jie įdarbinami aukso ir deimantų kasyklose, gamina degtukus, dažo odas nuodingais chemikalais, mergaitės dirba prostitutėmis.

Daugiausiai vaikų - 69 proc. dirba žemės ūkyje, paslaugų sektoriuje dirba 20 proc. ir tik 9% vaikų dirba pramonėje [4].

Daugiau nei 100 mln. dirbančių vaikų nelanko mokyklos, todėl netenka galimybių įgyti išsilavinimą ir ateityje gauti gerai apmokamą darbą. Kadangi vaikams mokamas mažesnis atlyginimas, darbdaviai labiau samdo juos vietoj suaugusiųjų. Vaikų darbas yra pasaulinė problema, kuriai spręsti telkiamos įvairių tarptautinių organizacijų pastangos.

Pasaulyje yra nuolat kovojama su vaikų darbu - leidžiami įstatymai, konvencijos, rengiamos programos, brošiūros, leidžiamos knygos, vykdomi tarptautiniai pranešimai ir kt., tačiau dirbančių vaikų skaičius vis dar yra labai didelis.

Kovojant su vaikų darbu didžiausią įtaką daro kelios pasaulinio lygio organizacijos, tokios kaip:

- Tarptautinė darbo organizacija (TDO). Tai specializuota Jungtinių tautų organizacijos agentūra, kurios tikslas- siekti socialinio teisingumo taip pat žmogaus ir darbo teisių tarptautinio pripažinimo. Ji buvo įkurta 1919 metais Nacijų Lygai pasirašant Versalio taikos sutartį, o 1946 metais ji tapo pirmąja specializuota Jungtinių Tautų Organizacijos agentūra. TDO aktyviai kovoja, kad būtų panaikintas priverstinis vaikų darbas. [7]

- TDO Tarptautinė programa dėl vaikų darbo panaikinimo (IPEC) buvo sukurta 1992 m. dėl bendro tikslo – laipsniško vaikų darbo panaikinimo. Šiuo metu IPEC programa veikia 88 šalyse, o 2006 metais išlaidos techninio bendradarbiavimo projektams siekė daugiau nei 74 mln. JAV dolerių. Tai didžiausia tokio pobūdžio programa pasaulyje ir didžiausia TDO veiklos programa [5].

- UNESCO - Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija buvo įkurta iškart po II Pasaulinio karo - 1945 m. lapkričio 16 d. UNESCO savo veikla siekia prisidėti prie pasaulio taikos ir saugumo stiprinimo vystant bendradarbiavimą tarp tautų švietimo, mokslo, kultūros ir komunikacijos srityse. UNESCO yra viena iš Jungtinių Tautų specializuotų agentūrų. Lietuvoje taip pat veikia Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija. UNESCO pasitelkdama švietimą taip pat labai prisideda prie vaikų darbo pasaulyje mažinimo: rengia kongresus, tarptautinius pranešimus, leidžia brošiūras, rengia programas vaikų darbo temomis [8].

- UNICEF - Jungtinių Tautų vaikų fondas, tai didžiausia pasaulyje organizacija dirbanti išskirtinai vaikams, siekianti apsaugoti ir ginti vaikų teises, padėti užtikrinti jų pagrindinius poreikius ir didinti jų galimybes vystyti savo potencialą. Lietuvos nacionalinis UNICEF komitetas buvo įkurtas 1993 m. [9].

Kiekvienais metais birželio 12 dieną minima Pasaulinė vaikų darbo draudimo diena. Tą dieną tūkstančiai pasaulio vaikų susivienija su milijonais vaikų, kuriems darbas yra vienintelis gyvenimas, kurį jie žino.

Vaikų darbas yra socialinis reiškiny, susijęs su šalies ekonominiu išsivystymu, ir be abejo skurdu. 2004 m. gegužės 10-13 d. Italijoje vykusiame Pasauliniame kongrese prieš vaikų darbą UNESCO kaip pagrindinę vaikų darbo priežastį įvardijo skurdą. Jų manymu, pagrindinis kovos ginklas su vaikų darbu yra švietimas:

„Švietimas yra pagrindinė žmogaus teisė. Žinios ir įgūdžių mokymasis skatina žmones siekti demokratijos, užtikrina pasitikėjimą savimi, savigarbą, asmeninę nepriklausomybę bei saugo žmogaus teises. Švietimas labai svarbus dalyvaujant socialinėje veikloje, ieškant darbo, didinant savo pajamas ir gerinant gyvenimo kokybę. Švietimas yra viena svarbiausių ir veiksmingiausių priemonių mažinant skurdą. Jis taip pat yra vienas pagrindinių ginklų kovojant su vaikų darbu“ [10].

1.2. Vaikų darbo istorija

Vaikų darbas nėra nauja problema. Europoje ir Amerikoje vaikų darbas žinomas nuo 1700 m. Industrinės revoliucijos laikotarpiu vaikai buvo išnaudojami kaip pigi darbo jėga, nes jie rečiau streikavo, buvo paklusnesni.

Vaikai dirbo itin sunkiomis sąlygomis. 18 amžiuje sunkų vaikų darbą aprašė Č. Dikensas ir F. Frolope. Pasak jų, net 6 metų mergaitės Škotijos kasyklose dirbo iki vėlumos, kartais blogai apšviestose darbo vietose. Panašiomis sąlygomis vaikai dirbo Pensilvanijos ir Masačusetso kasyklose.

19 amžiuje pasirodė pirmieji įstatymai, reglamentuojantys vaikų darbą bei apribojantys darbdavių savivalę, tačiau iki 1900 m. Amerikoje vaikai sunkiai dirbo šachtose, stiklo, tekstilės gamyklose, konservų fabrikuose, žemės ūkyje, spaudos išnešiotojais, pasiuntinukais, batų valytojais, prekių išnešiotojais. Pirmaisiais 20 amžiaus dešimtmečiais dirbančių vaikų skaičius pasiekė aukščiausią lygį per visą JAV istoriją [11].

1874 m. buvo priimtas įstatymas, pagal kurį vaikai galėjo pradėti dirbti būdami ne jaunesni kaip 10 metų amžiaus. Darbo laikas buvo limituotas iki 4,5 val., taip pat dirbantys vaikai privalėjo lankyti mokyklą [12].

Vaikų darbo jėga buvo pripažinta kaip pasaulinė problema tik 20-ąjį šimtmetį.

1904 m. susikūrė Nacionalinis vaikų darbo jėgos komitetas, kuris daug nuveikė nustatant vaikų darbo jėgos normas [11].

1938 m. pirmą kartą išleistas įstatymas, reglamentuojantis minimalų vaikų įdarbinimo amžių ir darbo valandas [11].

Tarptautinė darbo organizacija yra priėmusi nemažai konvencijų susijusių su vaikų darbu, svarbiausios iš jų Konvencija Nr. 138 ir Konvencija Nr.182.

1973 m. TDO priėmė Konvenciją Nr. 138 „Dėl minimalaus įdarbinimo amžiaus“ [13]. Pagal šią Konvenciją minimalus įdarbinimo amžius neturi būti mažesnis negu pradinės mokyklos baigimo amžius ir bet kuriuo atveju neturi būti mažesnis negu 15 metų, išskirtiniais atvejais nuo 14 metų. Konvencijos nuostatos taikomos bent jau tokioms

sritims: kalnakasybai ir akmens skaldykloms; apdirbamajai pramonei; statybai; elektrai, dujoms ir vandeniui; sanitarinei tarnybai; transportui, sandėliavimui ir ryšiams; augalininkystei ir kitoms žemės ūkio įmonėms, gamybai komerciniams tikslams, atmetant šeiminių ir mažąjį ūkį, gaminančius vietiniam vartojimui ir nereguliariai įdarbinančius samdomus darbininkus. Lietuvoje ši konvencija ratifikuota 1997 m.

Kovojant su vaikų darbu ir vykdant tarptautines programas didžiausią indėlį skiria JAV. Ypač sustiprėjo JAV kova su vaikų darbu 1999 m. TDO priėmus Konvenciją Nr. 182 „Dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti“ [14]. Šioje konvencijoje aprašomos visos sunkiausios vaikų darbo formos ir raginama valstybes imtis neatidėliotinių ir veiksmingų priemonių, kad būtų galima garantuoti nepriimtino vaikų darbo uždraudimą ir panaikinimą. 2005 m. šią Konvenciją jau buvo ratifikavusios 153 pasaulio valstybės.

1994 m. birželio 22 d. Europos Sąjungos Taryba priėmė Direktyvą 94/33/EB „Dėl dirbančio jaunimo apsaugos“ [15], kurioje yra numatomi šie tikslai:

- Valstybės narės imasi būtinų priemonių vaikų darbui uždrausti;
- Valstybės narės užtikrina, kad paauglių darbas būtų griežtai reglamentuojamas ir garantuota jų apsauga šioje direktyvoje nustatytais sąlygomis;
- Valstybės narės apskritai turi užtikrinti, kad darbdaviai garantuotų jaunimui jo amžių atitinkančias darbo sąlygas.

Šioje direktyvoje nustatytais sąlygomis užtikrinama, kad minimalus įdarbinimo amžius nebūtų mažesnis nei nacionalinės teisės aktais nustatytas minimalus privalomojo mokslo baigimo amžius arba joku būdu ne mažesnis nei 15 metų.

Direktyva taikoma visiems asmenims iki 18 metų, dirbantiems pagal darbo sutartį arba darbo santykius, apibrėžtus valstybėje narėje galiojančiuose teisės aktuose ir (arba) reglamentuojamus valstybėje narėje galiojančių teisės aktų.

Lietuvoje darbo įstatymų istorija nėra tokia sena. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis [17] darbo apsaugos srities, kaip ir visų kitų sričių įstatymus, Lietuva paveldėjo iš buvusios Rusijos imperijos, tačiau visi tie teisės aktai buvo gerokai atsilikę ir netiko pakitusioms Lietuvos gyvenimo sąlygoms. Taikant senuosius rusų įstatymus, reikėjo palaipsniui juos keisti, todėl vėliau bene visi šios srities įstatymai buvo pakeisti Lietuvos valstybės išleista.

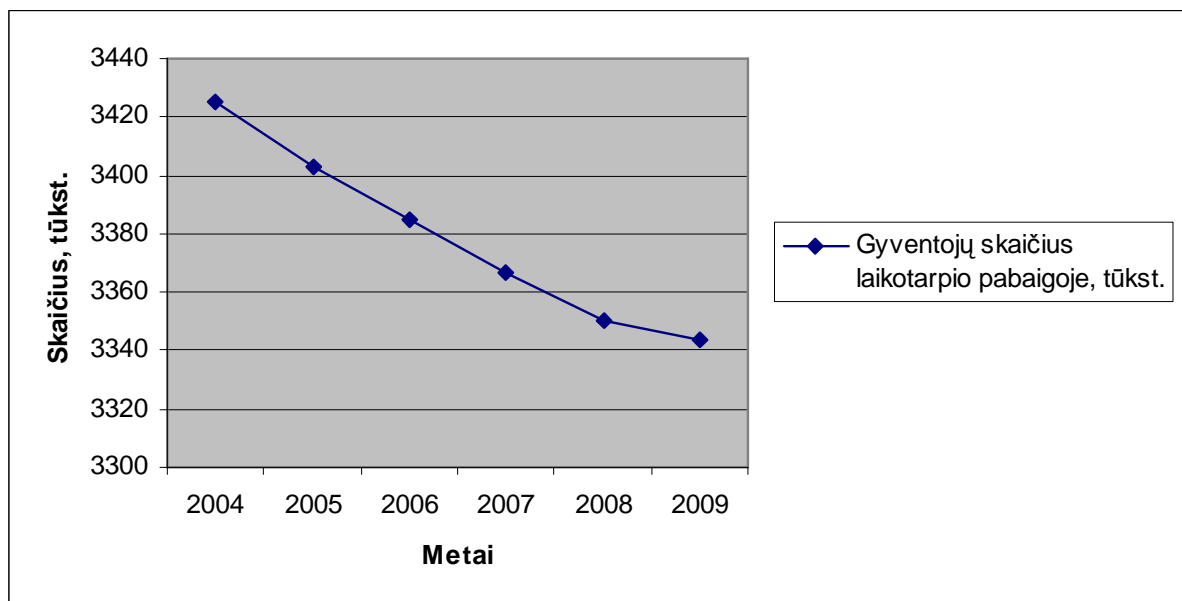
Žymiausia darbo apsaugos įstatymų leidimo veikla Lietuvoje pasireiškė žemės ūkio ir pramonės darbininkų samdos sąlygų nustatymu ir tvarkymu.

1931 m. birželio 19 d. Lietuva ratifikavo penkias tarptautines darbo konvencijas: dėl moterų nakties darbo, dėl vaikų nakties darbo pramonėje, dėl 8 val. darbo dienai ir 48 val. darbo savaitės nustatymo pramonės įmonėse, dėl savaitinio poilsio pramonės įmonėse, dėl pramonės, prekybos ir namų ruošos darbininkų draudimo ligos atveju. Šios konvencijos buvo suderintos su veikiančiais darbo apsaugos įstatymais ir dėl jų vykdymo kasmet duoti apyskaitiniai raportai Tarptautiniam darbo biurui [17].

Šiuo metu vaikų darbą Lietuvoje reglamentuojantys teisės aktai aprašyti darbo 1.5. skyriuje.

1.3. Situacija Lietuvos darbo rinkoje

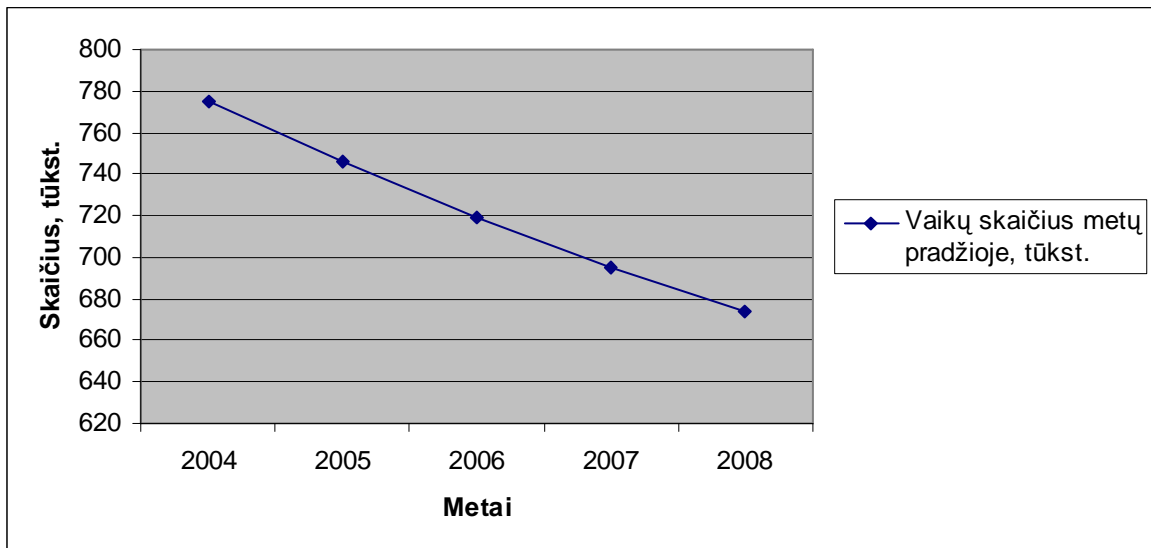
Remiantis LR Statistikos departamento [17] duomenimis 2009 m. balandžio mėn. Lietuvoje gyveno 3343,5 tūkst. gyventojų. Statistika rodo, kad kasmet gyventojų skaičius mažėja. 6 pav.

6 pav. Lietuvos gyventojų skaičius.

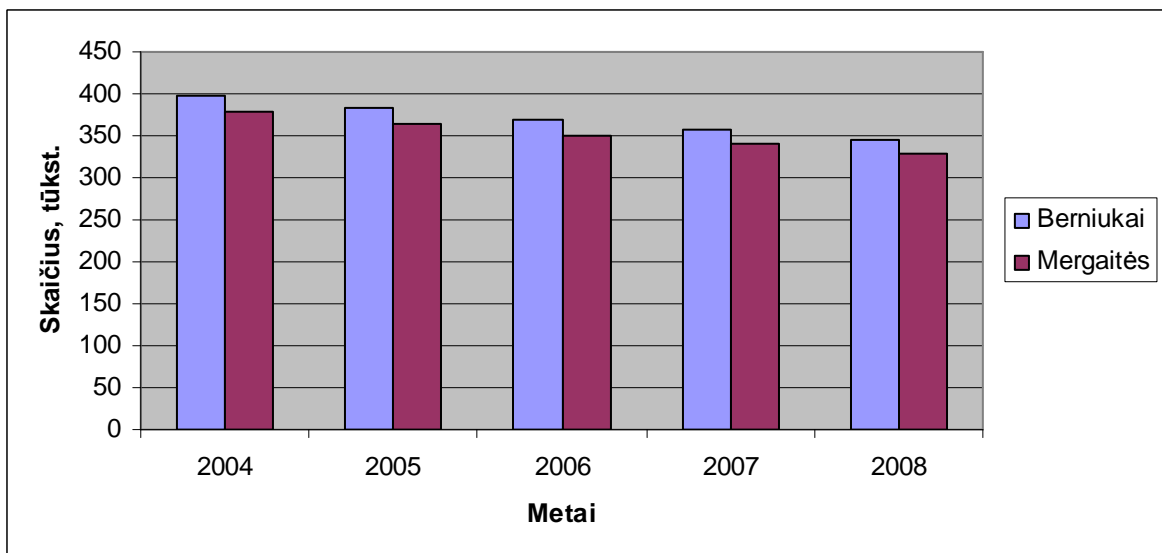
Duomenys apie Lietuvos gyventojus buvo renkami dar 13 amžiuje. Apskaitos rezultatai buvo panaudojami nustatant, kiek žmonių gali mokėti mokesčius bei kiek yra vyrų, tinkančių kariauti.

Mažėjant gyventojų skaičiui proporcingai mažėja ir vaikų skaičius Lietuvoje. 7 pav. Vaikai iki 18 metų amžiaus sudaro maždaug 21 proc. visų Lietuvos gyventojų.

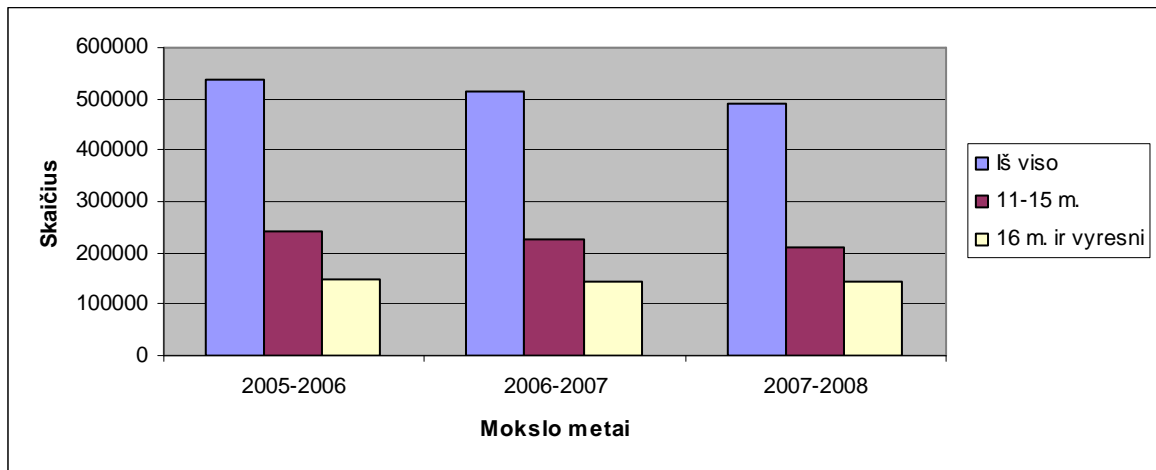
7 pav. Vaikų iki 18 m. amžiaus skaičius.

Statistika rodo, kad Lietuvoje daugiau gimsta berniukų nei mergaičių. 8 pav.

8 pav. Vaikų pasiskirstymas pagal lytį.

Švietimo informacinių technologijų centro ir LR Statistikos departamento duomenimis [18], bendrojo lavinimo mokyklose 2007-2008 m. mokėsi 489442 mokiniai, tai yra 9,1 proc. mažiau nei 2005-2006 m. 9 pav.

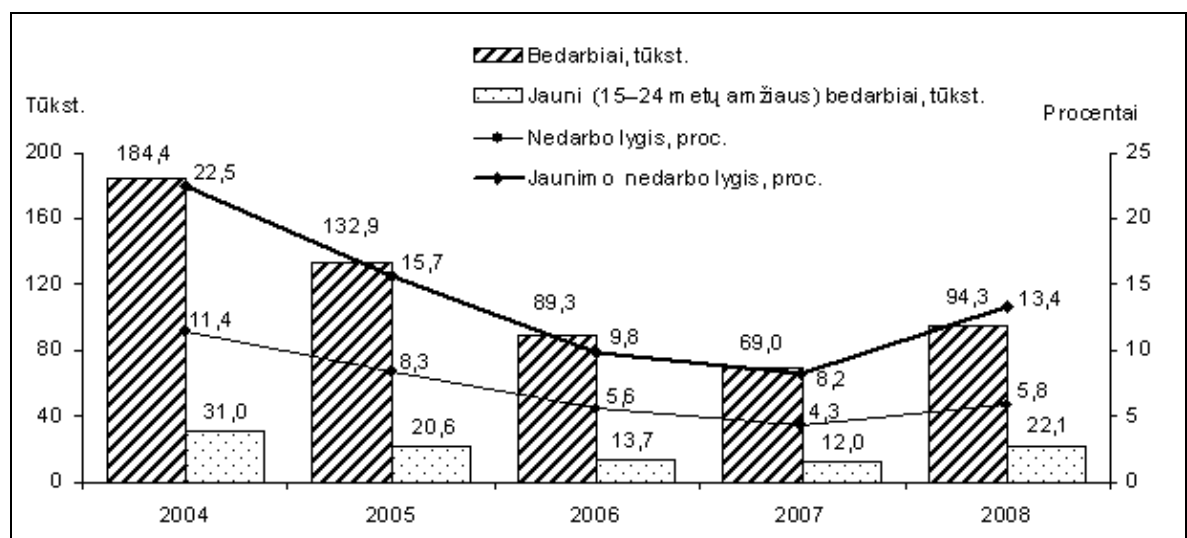
9 pav. Bendrojo lavinimo mokyklas lankančių mokinių skaičius.

Mokinių, lankančių kaimo mokyklas, skaičius sudaro ~11 proc. visų besimokančių bendrojo lavinimo mokyklose mokinių skaičiaus.

Statistikos biuro „Eurostat“ duomenimis 2007 m. Lietuvoje nedarbo lygis siekė 4,3 proc., lyginant su Europos šalių bendru nedarbo lygiu (7,3 proc.), tai buvo vienas mažiausių nedarbo lygių visoje Europoje.

Statistikos departamentas, vykdydamas Lietuvos gyventojų užimtumo tyrimą, per ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį apklausė 14,4 tūkst., arba 0,5 procento 15 metų ir vyresnių gyventojų.

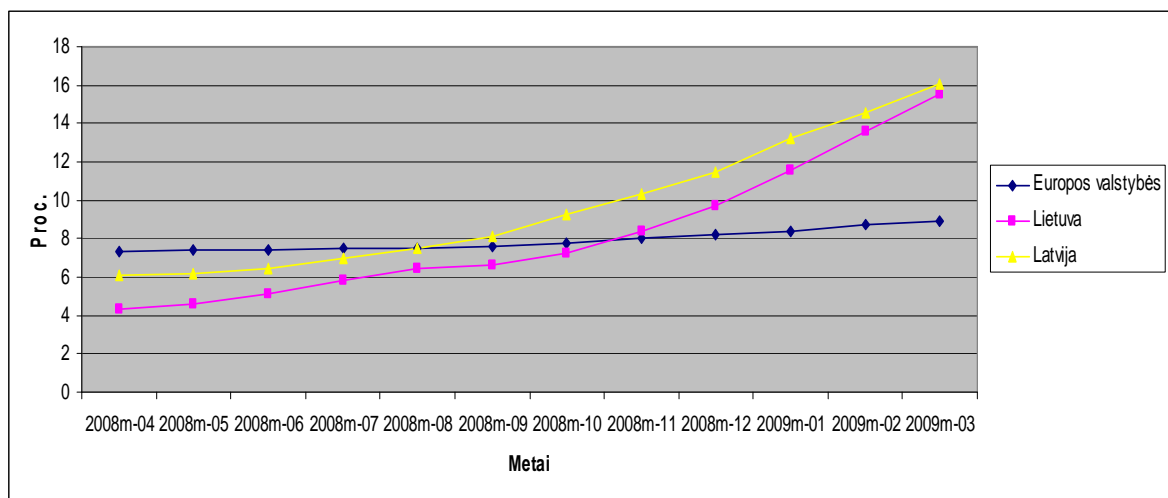
Statistikos departamento duomenimis [17], bedarbių skaičius ketvirtąjį 2008 m. ketvirtį išaugo iki 130 tūkst., arba 33 tūkst. daugiau nei trečiąjį 2008 m. ketvirtį. Per metus jų skaičius padidėjo 25 tūkst., arba 37 procentais – nuo 69 tūkst. 2007 m. iki 94 tūkst. 2008 m. Daugiausia bedarbių buvo 2001 m. – 284 tūkst., o mažiausia 2007 m. – 69 tūkst., 10 pav.

10 pav. Nedarbas 2004–2008 m., Statistikos departamento pav.

Moterų nedarbo lygis 2008 m. buvo mažesnis nei vyrų ir sudarė 5,6 procento (vyrų – 6%). Jaunimo (15–24 metų amžiaus) nedarbo lygis 2008 m. sudarė 13,4 procento, kaip ir 2007-aisiais (8,2 proc.), jis buvo dukart aukštesnis nei bendras nedarbo lygis.

2008 m. blogėjant ekonominei situacijai Lietuvoje ir Europoje nedarbas pasiekė žymiai didesnius skaičius, ir 2009 m. kovo mėn. Lietuvos nedarbo lygis jau gerokai lenkė Europos šalių nedarbo vidurkį. Pagal Statistikos biuro „Eurostat“ duomenis parengtame paveiksle pavaizduotas Lietuvos, Latvijos ir Europos valstybių nedarbo lygio pokytis. 11 pav.

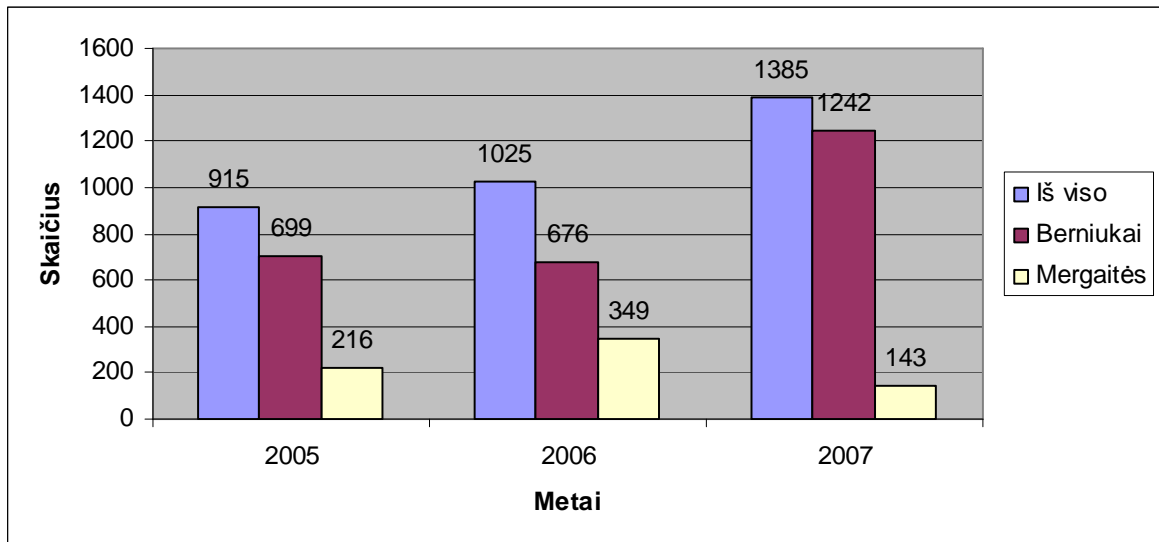

11 pav. Nedarbo lygis 2008-2009 m.

Į Lietuvos darbo biržas 2008 m. kreipėsi beveik 9 tūkst. moksleivių. Darbdaviai įdarbino apie 18 proc. darbo vasaros atostogų metu ieškančių nepilnamečių. Bendra situacija šalies darbo rinkoje, mažėjanti laisvų darbo vietų pasiūla įtakoja ir moksleivių įsidarbinimo vasaros atostogų metu galimybes. Taip pat darbdaviai pažymi, kad įdarbinti moksleivius nėra lengva dėl jaunimo darbą reglamentuojančių šalies teisės aktų, todėl daugelis darbdavių laisvas darbo vietas siūlo jaunuoliams nuo 18 metų.

Vaikų darbas Lietuvoje griežtai reglamentuotas teisės aktais. Yra daug nuomonių apie vaikų darbą, viena iš jų – „Vaikai privalo mokytis, o ne dirbti“. Tokią nuomonę išsakė Seimo Socialinių reikalų komitetas, 2008 m. gegužės mėn. svarstęs įstatymo pataisas dėl nepilnamečių įdarbinimo. Svarstymo metu nuspręsta neleisti dirbti vaikams nuo trylikos metų net ir vasaros atostogų metu. Šiuo metu vaikai legaliai gali būti įdarbinti nuo keturiolikos metų amžiaus.

Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos 2005 – 2007 m. duomenimis dirbančių vaikų skaičius nuolat auga. 2005 m. užregistruota 915 norinčių dirbti moksleivių, o 2007 m. šis skaičius padidėjo beveik 34 proc. 12 pav.

12 pav. Dirbančių vaikų skaičius.

Šie duomenys yra oficialūs ir jie neatspindi tikrosios situacijos darbo rinkoje. Lietuvos Respublikos valstybinėje darbo inspekcijoje 2006 m. užregistruoti 23 pažeidimai dėl nelegalaus vaikų darbo, 2007 m. tokių pažeidimų skaičius jau siekė 79.

Lietuvos darbo birža užsiima aktyvia veikla, siekiant, kad kuo daugiau moksleivių turėtų galimybes legaliai įsidarbinti. 2008 m. gegužės – birželio mėn. moksleiviai, norintys susipažinti su situacija darbo rinkoje, padirbėti vasaros atostogų metu, buvo kviečiami į darbo biržas, kur vyko atvirų durų dienos. Jų metu moksleiviai buvo supažindinami su įsidarbinimo vasarą galimybėmis, paklausiomis profesijomis, darbo paieškos būdais, moksleivių įdarbinimą reglamentuojančiais įstatymais. Taip pat vyko 93 darbo mugės, kuriose dalyvavo 1,8 tūkst. moksleivių. Darbo mugių metu moksleiviai tiesiogiai susitiko su darbdaviais, galėjo sužinoti įsidarbinimo pas konkretų darbdavį galimybes [19].

Tais pačiais metais Lietuvos darbo birža, vertindama bendradarbiavimo su įmonėmis svarbą, sprendžiant užimtumo problemas šalyje ir skatinant geresnį socialinių partnerių tarpusavio supratimą bei viešinant teigiamus bendradarbiavimo rezultatus, pirmą kartą viešai įteikė padėkos raštus darbdaviams. Viena iš nominacijų buvo skirta už moksleivių įdarbinimą vasaros atostogų metu. Apdovanotos 6 Lietuvos įmonės (AB „Panevėžio stiklas“, UAB „Žemaitijos keliai“, UAB „Baltik vairas“, UAB „Mėlynoji uoga“, UAB „Statybos ritmas“ bei AB „Šilutės Rambynas“), kurios įdarbino 102

moksleivius. Šioje įmonėse moksleiviai dirbo nuo 1,5 iki 2 mėn., jiems buvo mokami nuo 1000 iki 2000 Lt/mėn. atlyginimai. Darbo metu moksleiviams buvo sudaromos geros galimybės įgyti kvalifikuoto darbuotojo įgūdžių. Taip pat įmonės prisijungė prie moksleivių užimtumo vasaros atostogų metu didinimo bei nusikalstamumo prevencijos [20].

Kuruojančios vaikų darbą įstaigos bei organizacijos:

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Įgyvendina valstybės politiką darbo rinkos ir užimtumo srityje, darbuotojų saugos ir sveikatos srityje, darbo santykių, darbo apmokėjimo ir socialinės partnerystės srityje.

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

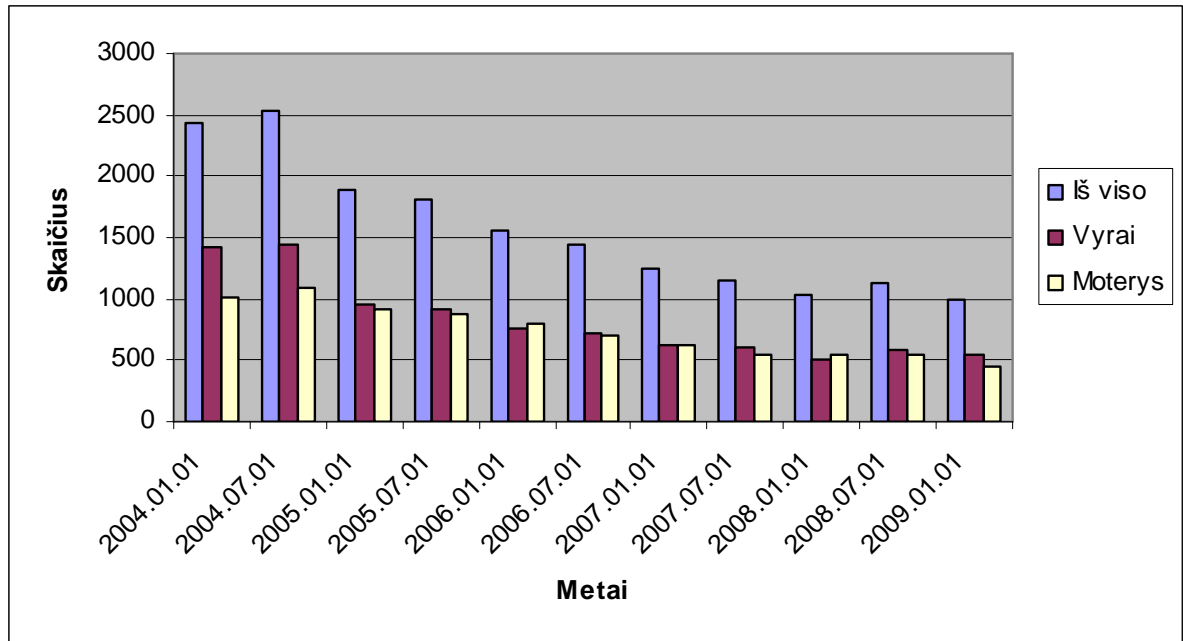
Valstybinė darbo inspekcija. Vykdo darbuotojų saugą ir sveikatą, darbo santykius reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų prevenciją.

Lietuvos darbo birža (LDB). Visose Lietuvos miestų ir rajonų darbo biržose dirba Jaunimo reikalų koordinatoriai, kurie padeda įgyvendinti jaunimo iniciatyvas bei sprendžia jauniems žmonėms kylančias problemas.

Jaunimo darbo centras (JDC). Lietuvos darbo birža įgyvendina priemones, padedančias jaunimui integruotis į darbo rinką, ugdyti gebėjimus joje konkuruoti. Jaunuoliams, norintiems susirasti mokymo įstaigą ar tinkamą darbą, geriau pažinti darbo rinką, padidinti savo konkurencines galimybes, siūloma naudotis Jaunimo darbo centrų paslaugomis. JDC veikia vienuolikoje darbo diržų skyrių Lietuvoje. Jaunimo darbo centre galima sužinoti apie laisvas darbo vietas, profesijas, mokymo įstaigas ir mokymo programas, pamatyti pažintinius filmus apie profesijas, atlikti testus, įvertinti savo gebėjimus ir poreikius. Taip pat galima konsultuotis individualiai arba dalyvauti užsiėmimuose grupėse, mokymuose, informaciniuose susirinkimuose, diskusijose, darbo mugėse. JDC bendradarbiauja su įvairiomis jaunimo organizacijomis, švietimo ir mokslo institucijomis, kitais socialiniais partneriais, darbdaviais, įgyvendindami priemones, nukreiptas į svarstančio, mokančio pasinaudoti galimybėmis, aktyvaus jauno žmogaus ugdymą.

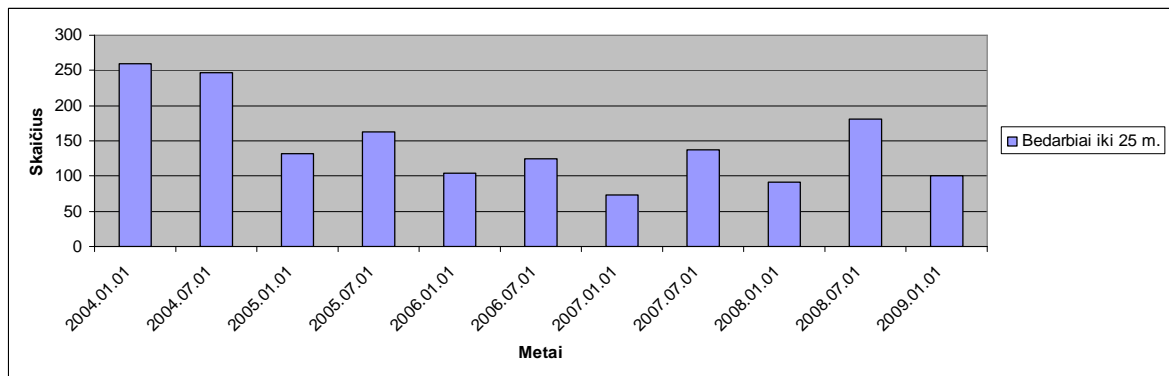
1.4. Situacija Lazdijų miesto ir rajono darbo rinkoje

2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Lazdijų rajone buvo 27100 gyventojų. Tyrimui pasirinktas rajonas priklauso vienai iš 16 aukščiausio nedarbo lygio teritorijų Lietuvoje. Nors Lazdijų rajono darbo biržos [21] duomenimis pastaruosius ketverius metus rajone stebima teigiama nedarbo tendencija - bedarbių mažėja. 13 pav.

13 pav. Bedarbių skaičius 2004-2009 m. Lazdijų mieste bei rajone.

Viena didžiausių problemų, su kuria susiduria jauni žmonės, yra bedarbystė. Lazdijų darbo biržos duomenimis, nedarbo lygis rajone 2007-01-01 - 8,9 proc., 2008-01-01 - 7,4 proc., 2009-01-01 - 7,1 proc. Lazdijų darbo biržoje 2009-01-01 buvo užsiregistravę 100 jaunų asmenų (nuo 16 iki 25 metų). Jaunimo nedarbo lygis - 3,3 proc. Lazdijų rajone jaunų asmenų iki 25 m. amžiaus, užsiregistravusio darbo biržoje, skaičius kiekvienais metais kinta, daugiausiai ieškančių darbo buvo 2004 m. pradžioje, mažiausiai – 2007 m. pradžioje. 14 pav.

14 pav. Bedarbių iki 25 m. skaičius 2004-2009 m. Lazdijų mieste bei rajone.

2006 m. Lazdijų rajono darbo birža [21] neužregistravo nei vieno darbdavio, siūlančio moksleiviams vasaros atostogų metu įsidarbinti, tačiau pastaraisiais metais situacija po truputį kinta, įdarbinama vis daugiau moksleivių. Rajono miškai garsėja uogų ir grybų gausa, todėl moksleiviai sezono metu gali uogauti ir grybauti. Kasmet Lazdijų rajono darbo birža kartu su Lazdijų rajono savivaldybe įdarbina moksleivius pagal viešųjų darbų programą. 2008 m. buvo įdarbintas 321 asmuo, iš jų - 106 moksleiviai. Mokiniai tvarkė parkus, kapines, istorijos ir kultūros paveldo objektus, vandens telkinius bei pakrantes, taip pat miestų, miestelių, gyvenviečių gatves bei pakeles. 2009 m. planuojama įdarbinti 280 asmenų.

1.5. Vaikų darbo teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys vaikų, paauglių ir jaunų asmenų darbą Lietuvoje:

1. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (toliau – DK);
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksmų“ (toliau – Nutarimas);
3. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose vartojamos sąvokos:

Vaikas - jaunas asmuo iki šešiolikos metų;

Paauglys - jaunas asmuo, kuriam yra ne mažiau kaip šešiolika ir ne daugiau kaip aštuoniolika metų;

Jaunas asmuo – iki aštuoniolikos metų asmuo.

Lietuvos Respublikos darbo kodekso [22] (toliau – DK) 13 str. 2 d. įtvirtina, kad visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmais įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam šešiolika metų.

Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis asmenų iki 18 metų darbą, yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl asmenų iki aštuoniolikos metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos,

darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių“ (toliau – Nutarimas) [23]. Nutarime vartojamos vaiko, paauglio ir jauno asmens sąvokos.

Šis Nutarimas nustato asmenų iki aštuoniolikos metų (toliau vadinama – jauni asmenys) įdarbinimo sąlygas, sveikatos patikrinimą, darbo ir poilsio laiką, jiems draudžiamus dirbti darbus, jauniems asmenims sveikatai kenksmingus ir pavojingus veiksnius, vaikams nuo keturiolikos iki šešiolikos metų leidžiamus dirbti lengvus darbus.

Jauno asmens įdarbinimui, be bendrųjų DK nustatytų teisės normų, taikomi ir specialūs reikalavimai. Prieš įdarbindamas jauną asmenį darbdavys turi įvertinti [22]:

1. ar darbas, į kurį numatoma skirti jauną asmenį, nepriskiriamas asmenims iki aštuoniolikos metų draudžiamam darbui, ar darbo aplinkoje nėra sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksnių, kuriems esant į tokį darbą negali būti skiriami jauni asmenys;
2. ar darbo vieta ir darbo aplinka atitinka darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktų reikalavimus;
3. pavojingų cheminių medžiagų naudojimą įmonėje ir galimą jų poveikį (būdą, koncentraciją darbo aplinkos ore, poveikio trukmę);
4. darbo priemonių techninę būklę, pavojingų cheminių medžiagų saugojimo būklę, kad jauni asmenys dėl neatsargumo nebūtų jų paveikti;
5. darbo, gamybos technologinių procesų organizavimą, darbo priemonių išdėstymą, kad jauni asmenys nepatektų į darbo vietas, kuriose naudojamos pavojingos cheminės medžiagos;
6. jauno asmens gebėjimus suvokti ir vykdyti darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimus, jo fizines galimybes atlikti pavadamus darbus.

Nutarimo [23] 3 str. įtvirtina, kad vaikų iki šešiolikos metų darbas draudžiamas, išskyrus jų fizines galimybes atitinkančius lengvus darbus. Tokiu būdu, vaikai nuo 14 iki 16 metų gali dirbti tik lengvus darbus – tokius, kurie yra saugūs, nekelti pavojaus vaiko sveikatai, vystymuisi ir netrukdo lankyti mokyklos, taip pat darbus, numatytus mokomosiose programose, kurie taip pat turi būti saugūs ir nekelti pavojaus vaiko sveikatai ir vystymuisi ir toks jų statusas prilygintinas „sąlyginiam/išimtiniam“ darbiniam teisnumui ir veiksniumi. Nutarime nustatytas vaikams leidžiamų darbų sąrašas, kuris yra baigtinis, todėl darbai, nenumatyti šiame sąraše, negali būti skiriami asmenims nuo 14 iki 16 metų. Vaikams leidžiami darbai yra uogų, vaisių skynimas, reklamų, afišų klijavimas, laikraščių, reklaminių lankstinukų, pranešimų pristatymas į namus, įstaigas, smulkūs remonto darbai, prekių kainų žymėjimas, drabužių ir kitų prekių demonstravimas, stalų serviravimas ir t.t.

Asmenims nuo 16 metų taikomas kitoks leidžiamų dirbti darbų reglamentavimas – jiems nustatomas sąrašas draudžiamų dirbti darbų. Draudžiama dirbti [23]:

1. auramino (geltonų organinių dažų, kuriais dažomas medis, popierius ir oda) gamyboje;
2. darbą, susijusį su aromatiniais policikliniais angliavandeniliais, kurių yra anglių suodžiuose, dervoje, degute, dūmuose arba dulkėse;
3. darbą, susijusį su dulkėmis, dūmais ir pūslais, susidariusiais kaitinant ir elektriniu būdu valant vario-nikelio šteinus (spalvotųjų metalų rūdų lydymo tarpinius arba šalutinius produktus);
4. stipriuose rūgštiniuose izopropilo alkoholio gamybos procesuose;
5. darbą, susijusį su sprogiųjų medžiagų turinčių įrenginių, fejerverkų ar kitų gaminių gamyba ir naudojimu;
6. darbą su plėšriaisiais ir/ar nuodingaisiais gyvūnais;
7. skerdyklose;
8. darbą su suslėgtų, suskystintų ar išretintų dujų gamybos, laikymo ar naudojimo įrenginiais;
9. darbą su įvairiomis talpyklomis, kuriose laikomos 34.3 punkte nurodytos cheminės medžiagos ir preparatai;
10. darbą, kur galimas konstrukcijų griūties pavojus;
11. darbą, keliantį aukštos įtampos elektros poveikio pavojų;
12. darbą, kurio spartą lemia mechanizmai ir kuris apmokamas pagal kiekybinius rezultatus.

DK 277 str. 1 d. numato, kad asmenys iki aštuoniolikos metų negali būti skiriami dirbti:

1. darbo, kuris fiziškai ir psichologiškai per sunkus;
2. darbo, kuriame naudojamos toksinės, kancerogeninės, mutageninės ar kitos sveikatą veikiančios medžiagos;
3. darbo, kur galimas jonizuojančios radiacijos poveikis, kitų sveikatai kenksmingų ir (ar) pavojingų veiksnių poveikis;
4. darbo, kur didesnė nelaimingų atsitikimų ar susirgimų profesinėmis ligomis tikimybė, taip pat darbo, kurio dėl nepakankamo atsargumo jausmo ar patirties jaunas asmuo saugiai dirbti gali nesugebėti.

Nutarime įtvirtintas sąrašas darbo aplinkos veiksnių, kurie yra kenksmingi ir gali sukelti pavojų jauniems asmenims (pvz., fizikiniai veiksniai (jonizuojančioji

spinduliuotė, aukštas atmosferos slėgis), biologiniai, cheminiai ir psichofiziologiniai veiksniai), todėl darbdavys, įvertinęs jauno asmens darbo vietą bei aplinką ir nustatęs, kad tokie veiksniai egzistuoja, negali skirti jauno asmens šiam darbui.

Nutarime bei Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme [24] dirbantiems asmenims nustatomas sutrumpintas darbo laikas: paaugliams - ne daugiau kaip 8 valandas per parą kartu su kasdiene pamokų trukme ir ne daugiau kaip 40 valandų per savaitę kartu su savaitės pamokų trukme. Vaikams – iki 2 valandų per dieną ir 12 valandų per savaitę mokslo metu, jeigu dirbama per trimestrą arba pusmetį, tačiau ne tada, kai mokykloje vyksta pamokos, arba 7 valandas per dieną ir 35 valandas per savaitę, kai dirbama ne mažiau kaip savaitę ne mokslo metu; šis darbo laikas gali būti pailgintas iki 8 valandų per dieną ir 40 valandų per savaitę vaikams, kuriems sukako penkiolika metų. Jauniems asmenims – iki 8 valandų per dieną ir 40 valandų per savaitę, jeigu dirbama pagal sudėtinę darbo ir mokymo ar praktikos įmonėje programą. Į nurodytą darbo laiką jauniems asmenims, dirbantiems pagal sudėtinę darbo ir mokymo programą, įeina darbo laikas įmonėje ir mokymo laikas mokykloje.

Jauniems asmenims nustatomas ir ilgesnis paros nepertraukiamo poilsio laikas, taip pat suteikiamos papildomos bent 30 min. pertraukos darbo metu pailsėti, jeigu darbo dienos trukmė ilgesnė kaip 4 valandos. Jauniems asmenims būtina suteikti ne mažiau kaip 2 poilsio dienas paeiliui per savaitę, vieną iš jų – sekmadienį.

Prieš pradėdami dirbti jauni asmenys turi pasitikrinti sveikatą ir vėliau tikrintis kasmet, iki jiems sukaks aštuoniolika metų.

Siekiant užtikrinti jaunų asmenų darbui nustatytų reikalavimų vykdymą ir kontrolę, nustatyta kiekvieno darbdavio pareiga sudaryti jaunesnių kaip aštuoniolikos metų įmonės darbuotojų sąrašą. Sąrašo forma ir turinys nėra reglamentuoti teisės aktais, bet kiekvienas darbdavys, sudaręs darbo sutartį su vaiku, per 3 darbo dienas privalo pranešti Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui, nurodydamas vaikus, su kuriais sudaryta darbo sutartis ir pateikdamas informaciją apie darbo sąlygas – darbovietę, padalinį, leidžiamo dirbti lengvo darbo pobūdį, sudaromas saugias ir sveikas darbo sąlygas, darbo funkcijas, darbo trukmę valandomis, poilsio pertraukų trukmę ir skaičių, darbo apmokėjimą, kuriuo paros metu ir kokiomis valandomis bus dirbama. Keisdamas darbo sutartį su vaiku, darbdavys iš naujo turi gauti mokyklos, kurioje vaikas mokosi, taip pat vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą ir vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą (pažymą) ir apie pakeistas darbo sutarties sąlygas per 3 darbo dienas pranešti Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam inspektavimo skyriui.

Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatyme jauno asmens reikalavimu jam nustatomas ne visas darbo laikas (DK 146 str. 1 d. 4 p.), jiems negali būti nustatytas išbandymas sudarant darbo sutartį (DK 105 str. 3 d. 1 p.), draudžiama skirti dirbti viršvalandinius darbus (DK 150 str. 3 d.), jaunas asmenis draudžiama skirti dirbti nakties darbo laiku (DK 154 str. 3 d.), jie negali būti skiriami budėti įmonėje ar namuose (DK 155 str. 4 d.), poilsio ir švenčių dienomis jie gali būti skiriami dirbti tik jų sutikimu (DK 162 str. 2 d.). Jaunam asmeniui nustatyta ilgesnė minimalių kasmetinių atostogų trukmė – 35 kalendorinės dienos (DK 166 str. 2 d. 1 p.), jis turi teisę pasirinkti kasmetinių atostogų laiką (DK 169 str. 4 d. 1 p.). Taip pat draudžiama siųsti jauną asmenį į komandiruotę (DK 220 str. 3 d.). Su jaunais asmenimis negali būti sudaromos visiškos materialinės atsakomybės sutartys (DK 256 str. 3 d.).

Darbo įstatymai nustato jaunų asmenų įdarbinimo tvarkos ypatumus. DK 104 str. 2 dalyje įtvirtinta, kad jei darbo įstatymai sieja priėmimą į darbą su tam tikru išsimokslinimu ar profesiniu pasirengimu, sveikatos būkle, darbdavys privalo pareikalauti, kad priimamasis pateiktų išsimokslinimą, profesinį pasirengimą, sveikatos būklę patvirtinančius dokumentus, o priimdamas į darbą nepilnametį nuo keturiolikos iki šešiolikos metų, – gimimo liudijimą, mokyklos, kurioje mokosi, taip pat vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą bei vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą.

Taigi darbdavys, prieš sudarydamas darbo sutartį su vaiku nuo 14 iki 16 metų, turi pateikti mokyklai, kurioje vaikas mokosi, taip pat vienam iš tėvų ar kitam vaiko atstovui pagal įstatymą ir vaiko sveikatą prižiūrinčiam gydytojui numatomų darbo sutarties sąlygų aprašymą. Tokiu būdu, darbdavys gali sudaryti darbo sutartį su vaiku tik gavęs mokyklos, kurioje vaikas mokosi, taip pat vieno iš tėvų ar kito vaiko atstovo pagal įstatymą raštišką sutikimą ir vaiko sveikatą prižiūrinčio gydytojo leidimą (pažymą) su išvada apie vaiko sveikatą ir tinkamumą dirbti konkrečius darbus, numatytus darbo sutarties sąlygų aprašyme. Prie darbo sutarties pridedama ir vaiko gimimo liudijimo patvirtinta kopija.

Darbo sutarties nutraukimas su jaunais asmenimis turi tam tikrų ypatumų. DK 136 str. 1 d. 5 p. įtvirtina darbo sutarties su vaiku nutraukimą be įspėjimo, siekiant apsaugoti jo interesus: darbdavys privalo nutraukti darbo sutartį su vaiku be įspėjimo, kai darbuotojas nuo keturiolikos iki šešiolikos metų, vienas iš tėvų ar vaiko atstovas pagal įstatymą, arba vaiko sveikatą prižiūrintis gydytojas, arba mokykla, kurioje vaikas mokosi, reikalauja nutraukti darbo sutartį.

Nutraukęs darbo sutartį, darbdavys per 3 darbo dienas praneša apie tai Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam inspektavimo skyriui, nurodydamas asmenis, iš

kurių gautas reikalavimas nutraukti darbo sutartį, ir darbo sutarties nutraukimo priežastis. Darbo sutartis su asmeniu iki 18 metų gali būti nutraukta darbdavio iniciatyva (DK 129 str. 4 d.) tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus. Apie tokį darbo sutarties nutraukimą darbdavys turi įspėti jauną asmenį ne vėliau kaip prieš 4 mėnesius.

Jauniems asmenims nustatytos įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo ir poilsio laiko režimo ir kitų darbo įstatymų nustatytų reikalavimų jaunų asmenų darbui laikymąsi užtikrina darbdaviams atstovaujantys asmenys ar jų įgalioti asmenys.

1.5. Atlikti tyrimai apie vaikų darbą

Jaunimo reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [25] (toliau - JRD) (anksčiau - Valstybinės jaunimo reikalų tarybos) užsakymu kas dvejus metus yra atliekamas Jaunimo situacijos tyrimas. Vienas pagrindinių šių tyrimų tikslų – analizuoti, kiek jaunimas yra išskiriamas kaip atskira visuomenės dalis bei kiek suvokiamas kaip išskirtinė socialinė grupė. Taip pat siekiama išsiaiškinti jaunimo problemas, jaunimo aktyvumą visuomenėje, jaunų žmonių vertybines nuostatas bei bendrą situacijos Lietuvoje vertinimą.

Remiantis tyrimų metu gauta informacija, JRD planuoja veiklą ir pasirenka priemones, skirtas spręsti jaunimui opiausias problemas.

2005-2006 m. duomenimis, Lietuvos jaunimas santūriai vertina pokyčius šalyje – tik 37 proc. apklaustųjų mano, kad situacija Lietuvoje gerėja. Tai rodo Valstybinės jaunimo reikalų tarybos (VJRT) užsakymu atlikto jaunimo sociologinio tyrimo rezultatai. „Apibūdinant jaunimo sociologinį portretą reikia pažymėti, jog per pastaruosius 5 metus padidėjo savo verslu užsiimančio jaunimo dalis. Jaunimas tampa vis labiau tolerantiškas seksualinių mažumų, priklausomų nuo narkotikų, alkoholio, religinėms sektoms priklausančių asmenų atžvilgiu“, - tyrimo rezultatus pristatė VJRT sekretorius Juozas Meldžiukas.

Rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanijos „SPINTER tyrimai“ gautais duomenimis, svarbiausios jaunų žmonių vertybės yra šeima, materialinė gerovė, išsimokslinimas, darbas, draugai ir laisvalaikis. Jaunas žmogus vis sėkmingiau prisitaiko šiandieninėje darbo rinkoje. Lyginant su 2000 metais – beveik dvigubai išaugo visiškai patenkintų savo darbu jaunų žmonių procentas.

Nors remiantis atliktu tyrimu 80 proc. jaunų žmonių teigė esantys laimingi, tačiau jaunimas labiausiai nepatenkintas materialine padėtimi, – šis faktas labiausiai įtakoja migracines nuostatas. Bent trumpam į Vakarų išvykti norėtų apie 70 proc. jaunuolių.

2004 m. kovo-gegužės mėnesiais buvo atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti tuometinę Lietuvos jaunimo situaciją.

Tyrimo dalyvavo 1142 žmonės. Apklausti 14-29 metų Lietuvos gyventojai (51 proc. vyrų ir 49 proc. moterų). Išsakyti nuomonę dėl jaunimo problemų buvo prašomi ir vyresni nei 30 metų respondentai. Apklausa vyko tiesioginio interviu būdu, naudojant iš anksto parengtus klausimynus, kuriuose interviuotojai fiksuoja respondentų atsakymus. Rezultatai atspindi visos Lietuvos gyventojų nuomones bei pasiskirstymą pagal amžių, lytį, gyvenamąją vietą, išsimokslinimą, perkamąją galią.

Kaip atskleidė tyrimas, didžiausios problemos, su kuriomis susiduria jauni žmonės, yra žalingų įpročių plitimas, nedarbas bei mokamas mokslas. Žalingus įpročius kaip pagrindinę problemą įvardijo per 57 proc. apklaustų 14-29 metų jaunuolių. Antra pagal svarbą problema - nedarbas (50 proc.), o mokamas mokslas atsidūrė trečioje pozicijoje (38 procentai).

Net 99 proc. apklaustų 14-29 metų asmenų nurodė, kad jiems vertingiausia yra šeima. Jaunimo vertybių skalėje darbas yra antroje vietoje (97 proc.), trečioje - materialinė gerovė bei išsimokslinimas (po 97 proc.). Kaip mažiausiai svarbią jaunimas nurodė politiką (41 proc.).

64 proc. apklaustų jaunų žmonių nedirba jokio darbo. Iš jų 15 proc. teigė negalintys rasti darbo, likusioji dalis sakėsi nedirbantys, nes mokosi ar studijuoja. Didžioji dalis (56 proc.) respondentų pritarė nuomonei, kad darbu jaunimą turėtų aprūpinti Vyriausybė. Palyginti su 1997 m. atliktos Lietuvos jaunimo apklausos rezultatais, taip manančiųjų kiek sumažėjo – jų buvo 67 procentai.

Jaunas žmogus, ieškantis pirmosios pastovios darbovietės patiria didesnę nerimą ir įtampą, nei kiekvieną vėlesnę kartą ir šis emocinis fonas turi didelės įtakos bendrai jo psichologinei, o neretai ir fizinei būsenai.

Tyrimo rezultatai parodė, kad retas jaunuolis imasi iniciatyvos pradėti savo verslą ir tokiu būdu sprendžia nedarbo problemą. Vos 3,6 proc. apklaustųjų turi savo verslą, o dauguma dirbančio jaunimo yra samdomi darbuotojai – 96 procentai.

Visi iki šiol vykdyti tyrimai apėmė jaunimo amžiaus grupę, t.y. nuo 14 m. iki 25 arba 29 m., todėl šie tyrimai neatspindi tikrosios vaikų (iki 18 m.) darbo situacijos.

Trūksta duomenų apie nepilnamečių darbą, darbo poreikį, darbo pobūdį. Neaišku kada ir kur vaikai dirba. Lietuvoje nėra duomenų, kiek nepilnamečių dirba mokslo metų laiku.

1.6. Vaikų darbas kaip visuomenės sveikatos problema

Dar 1910 m. Amerikos visuomenės sveikatos asociacijos žurnale Edward N. Clopper aprašė vaikų darbą kaip visuomenės sveikatos problemą. Savo straipsnyje autorius aprašė netinkamas darbo sąlygas, dirbančius mažamečius, per ilgas darbo valandas, sunkias darbo formas, patiriamas traumas. Kreipė dėmesį į įstatymų nesilaikymą.

Vaikai yra svarbiausia dalis dirbančiųjų pasaulyje. Vaikų darbas yra svarbi problema, nes vaikai dažnai darbo metu išnaudojami, pažeidžiamos jų teisės – tokios kaip išsilavinimas.

Vaikus būtina apsaugoti nuo ankstyvo ir netinkamo darbo. Vaikas nėra tik mažas suaugęs, jam būdingas augimo, psichologinio ir socialinio brendimo, intensyvaus vystymosi laikotarpis. Šiuo laikotarpiu vaiko organizmas auga ir vystosi labai sparčiai, persitvarko visos organizmo sistemos, bręsta pagrindinės organizmo funkcijos. Šio amžiaus asmenų silpnesnė raumenų jėga bei neurohumoralinė reguliacija, netobula medžiagų apykaita. Vaikų kaulų – raumenų, širdies – kraujagyslių, kvėpavimo ir kitų organų sistemos taip pat nėra visiškai susiformavusios. Besivystantis organizmas yra jautresnis nei suaugusių, neigiamų aplinkos veiksnių poveikiui. Vaikai mažiau ištvėrmingi fiziniams krūviams.

Darbo krūvis gali intensyvinti, stabdyti arba iškreipti organizmo raidą.

Dėl to dirbantys vaikai susiduria su eile pavojų. Darbo sąlygos, kurios yra saugios ir sveikos suaugusiems galbūt nėra saugios ir sveikos vaikams dėl jų fizinio išsivystymo skirtumų. Pavojai gali būti didesni vaikams įvairiose vystymosi stadijose ir gali turėti ilgalaikius padarinius. Faktoriai, kurie gali padidinti sveikatos, saugumo ir vystymosi rizikos veiksnius vaikams, apima: [26]

- greitą skeleto vystymąsi;
- organų ir audinių vystymąsi;
- klausos vystymąsi;
- gebėjimo įvertinti pavojus išsivystymą;
- didesnę maisto ir poilsio poreikį;
- mažesnes cheminės taršos normas;
- mažesnę ūgį;
- mažesnę karščio toleranciją.

Jaunus žmones sveikatos rizikos veiksniai veikia labiau nei vyresnius. [27]

Kad vaikai atgautų darbingumą, jiems būtina priklausomai nuo amžiaus miegoti nuo 8 iki 12 val. per parą. Fiziologai ir paauglių sveikatos specialistai rekomenduoja, kad asmenų, jaunesnių nei 18 metų, darbo intensyvumas neviršytų 68-75 proc.

Taip pat nemažai dėmesio reikėtų skirti traumoms. Nelaimingų atsitikimų jauni darbuotojai patiria daugiau nei vyresni, taip yra dėl keleto priežasčių, įskaitant mokymo, patirties ir sąmoningumo darbuotojų saugos ir sveikatos srityje stygių, jų fizinį ir psichinį nebrandumą, taip pat nelaimingų atsitikimų atsiradimui įtakos turi darbo pobūdis ir vaikų įdarbinimo aplinkybės. [27]

Pagal Eurostato statistiką jaunų asmenų amžiaus grupėje nelaimingų atsitikimų darbe dažnumo lygis yra 50 proc. didesnis nei bet kurios kitos amžiaus kategorijos žmonių grupėje. [27]

Dėl daugelio priežasčių jauni žmonės yra mažiau linkę pripažinti nelaimingų atsitikimų ar blogos sveikatos riziką nei vyresni darbuotojai. Net ir pripažindami šią riziką, jie ne visada sugeba imtis tinkamų veiksmų ir atlikti tam tikras užduotis ar darbą dėl fizinio bei psichologinio priežasčių. Tai lemia šie veiksniai: [27]

- ne visiškai suvokiama darbuotojų saugos ir sveikatos rizika;
- trūksta darbo, kurį jie atlieka, patirties ir aplinkos pažinimo;
- trūksta įgūdžių darbo atlikimui ir pasirengimo jam;
- fizinis ar psichinis nebrandumas;
- sugebėjimus viršijantis darbas;
- trūksta su darbuotojų sauga ir sveikata susijusios informacijos arba mokymo;
- darbuotojo pareigų, teisių ir atsakomybės nesuvokimas;
- nepakankamas kai kurių jaunų žmonių dėmesys sveikatai bei saugai ir rizikingas elgesys;
- trūksta pasitikėjimo savimi, kad galėtų kelti su darbuotojų sauga ir sveikata susijusius klausimus.

Vaikams, ypač paaugliams būdingas emocinis nepastovumas, dažniausiai jie pervertina savo jėgas ir galimybes. Vaikai linkę mėgdžioti suaugusius. Dėl to jų elgesį gali įtakoti suaugę darbo draugai, kurie darbo metu gali piktnaudžiauti alkoholiu ar kitomis medžiagomis.

Darbuotojai, dirbantys su vaikais turi juos pažinti ir sugebėti kontroliuoti neprarandant savikontrolės (nepakeliant balso ir t.t.) ir nenaudojant psichinės privartos [12].

Ilgos darbo valandos, vaikų išnaudojimas, sunkus darbas, ignoravimas ir kitos priežastys gali kenkti vaikų psichosocialiniam išsivystymui. Vaikai dėl darbo gali pradėti nelankyti mokyklos.

Pastebėta, kad JAV paaugliai, kurie dirba daugiau kaip 20 valandų per savaitę turi daugiau problemų, susijusių su elgesiu (pavyzdžiui, agresija, netinkamas elgesys, įvairių medžiagų naudojimas), taip pat problemas kelia ir miego trūkumas (užmiega mokykloje). [26]

Besąlygiškos blogiausios vaiko darbo jėgos formos (pavyzdžiui, vergovė, kariniai veiksmai, prostitucija, narkotikų prekyba) gali turėti trauminius padarinius, apimančius ilgalaikį sveikatos sutrikdymą ir socialinius - ekonominius reiškinius. [26]

Taigi, dirbantys vaikai gali pakenkti savo fizinei, psichinei sveikatai. Iš kitos pusės kai kurie darbai daro naudingus, teigiamus įnašus vaiko išsivystymui. Darbas gali padėti vaikams įgyti atsakomybės jausmą ir vystyti tam tikrus įgūdžius, kurie duos naudos jiems ir likusiai visuomenės daliai. Dažnai vaikų darbas yra pagrindinis pajamų šaltinis, kuris padeda išlaikyti šeimą.

Darbas gali suteikti daugiau pasitikėjimo savimi ir savo jėgomis, už užsidirbtus pinigus vaikai gali nusipirkti trokštamą daiktą.

2. TYRIMO METODAI IR APIMTIS

2.1. Tyrimo populiacija

Pagal Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą [15] Lietuvoje privalomas ir valstybės garantuojamas ugdymas iki 16 metų pagal pradinio ir pagrindinio ugdymo programas visiems Lietuvos Respublikos piliečiams. Todėl buvo tikslinga tyrimą atlikti apklausiant mokyklas lankančius vaikus.

Lazdijų rajono savivaldybės 2008 m. rugsėjo 1 d. duomenimis Lazdijų rajone veikia 2 gimnazijos, 3 vidurinės bei 8 pagrindinės mokyklos. Bendrojo lavinimo (tai yra priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamo specialiojo ugdymo) mokyklose mokosi 3362 mokiniai.

Apklausus Lazdijų miesto bei rajono mokyklų direktorius tyrime sutiko dalyvauti Lazdijų M. Gustaičio gimnazija, Šeštokų vidurinė mokykla bei Šventežerio vidurinė mokykla. Tyrimas atliktas 2008 m. spalio mėnesį apklausus Lazdijų miesto gimnazijos 8 ir I-IV gimnazijos klasių bei dviejų Lazdijų rajono vidurinių mokyklų 8-12 klasių mokinius. Apklausai vykdyti naudota anoniminė anketa. Anketos išdalintos gavus gimnazijos bei vidurinių mokyklų direktorių leidimus, supažindinus mokinius bei mokytojus su tyrimo tikslu bei uždaviniais. Anketas užpildė visi tą dieną mokyklose buvę ir jas sutikę pildyti mokiniai. Iš viso užpildyta 781 anketa. Apklausti respondentai pagal lytį pasiskirstė taip: 53,3 proc. (416) merginų bei 46,7 proc. (365) vaikinų. 51,0 proc. apklaustųjų gyvena mieste, o 49,0 proc. gyvena kaimo vietovėse. Apklaustųjų mokinių amžius nuo 13 iki 18 metų.

2.2. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo vykdomas keliais etapais. Pirmame etape buvo sudaryta anketa. Po to buvo atrenkamos tyrime dalyvauti sutikusios mokyklos ir atliktas anketos bandomasis tyrimas. Jis atliktas 2008 m. gegužės mėnesį Lazdijų M. Gustaičio gimnazijoje apklausus 30 mokinių iš 8-12 klasių. Bandomasis tyrimas padėjo išsiaiškinti klausimyno trūkumus ir netikslumus bei jį pakoreguoti.

Paskutiniame etape mokiniams išdalintos parengtos ir atspausdintos anketos. Anketas mokiniams išdalijo apklausiamų mokyklų mokytojai, kurie buvo supažindinti su

tyrimu bei anketų pildymo reikalavimais. Mokytojai mokiniams anketas išdalijo pamokos metu, sutikę mokiniai atsakyti į anketos klausimus, vietoje jas užpildė.

2.3. Tyrimo etikos principų užtikrinimas

Tyrimo metu buvo stengiamasi nepažeisti tiriamųjų teisių bei etikos principų. Tyrimo vykdymui buvo gauti tiriamų mokyklų direktorių leidimai. Mokytojai bei mokiniai buvo supažindinti su tyrimo tikslu bei uždaviniais, paaiškinti anketos pildymo reikalavimai. Anketas pildė tik sutikę dalyvauti tyrime mokiniai. Anketoje tiriamojo vardo, pavardės, adreso nereikėjo įrašyti. Visiems respondentams buvo garantuojamas nepriverstinis anketų pildymas ir užtikrinamas anonimiškumas bei konfidencialumas.

2.4. Anketos charakteristika

Anketą sudarė tyrėjas, padedant darbo vadovui. Anketoje pateikta 40 klausimų, kurie suskirstyti į 3 dalis. Pirmojoje klausimų dalyje yra bendra informacija apie mokinį (amžius, lytis, klasė, mokykla), jo šeimą, sveikatą. Šią dalį turi pildyti visi mokiniai. Antrosios anketos dalies klausimai skirti tik dirbantiems arba anksčiau dirbusiems mokiniams. Šioje dalyje pateikiami klausimai apie darbo pobūdį, darbo priežastis, darbo trukmę, sunkumą, tiriamojo savijautą, laisvalaikį. Trečiąją anketos dalį reikia pildyti tik nedirbantiems mokiniams. Ši dalis skirta norint išsiaiškinti apie nedirbančių mokinių laisvalaikį bei darbo poreikį.

Dauguma anketoje pateiktų klausimų yra uždarojo tipo, kuomet atsakydami mokiniai turi pažymėti jiems tinkamiausią atsakymą iš pateiktų. Atsakydami į tokius klausimus mokiniai gali rinktis vieną atsakymo variantą. Keli klausimai yra pusiau uždarojo tipo - po pateiktais atsakymais palikta vietos, kur mokinys gali išreikšti savo nuomonę. Taip pat anketoje yra atviro tipo klausimų, kuriuose mokinys turi nurodyti amžių, klasę, šeimos narių skaičių, kokius darbus bei kiek valandų dirba.

2.5. Duomenų analizė

Apklauso duomenys buvo koduojami ir suvedami į personalinį kompiuterį. Tyrimo duomenų statistinė analizė atlikta naudojant „SPSS 12.0 for Windows“ programą. Paveikslų rengimui naudota „Microsoft exel“ programa. Kokybinių požymių statistiniams ryšiams vertinti taikytas chi kvadratas ir Spirmeno koreliacija. Duomenys laikomi statistiškai reikšmingi, kai $p < 0,05$.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Tyrimo rezultatų aptarimą sudarys tik autorės nuomonė. Nes tyrimo rezultatus palyginti su kitais tyrimais nėra galimybių - iki šiol nebuvo atlikta panašių tyrimų.

3.1. Bendra respondentų charakteristika

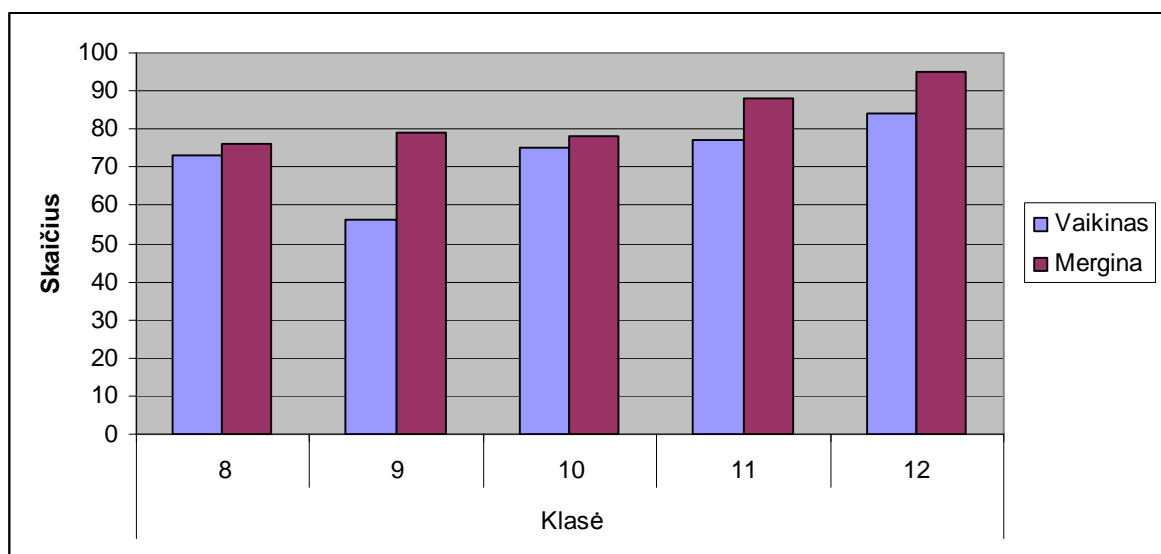
Tyrimo dalyvavo 781 mokinys. Iš jų 53,3 proc. (416) merginų ir 46,7 proc. (365) vaikinų, kurių amžius svyravo nuo 13 iki 18 metų, amžiaus vidurkis 15,84, 1 lentelė.

1 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį.

Lytis		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Mergina	n	55	45	78	71	81	86	416
	proc.	7,0	5,8	10,0	9,1	10,4	11,0	53,3
Vaikinas	n	40	42	54	86	70	73	365
	proc.	5,1	5,4	6,9	11,0	9,0	9,3	46,7

$\chi^2 = 6,832, df = 5, p = 0,233$

Apklausa vykdyta vienoje gimnazijoje ir dviejose vidurinėse mokyklose, apklausus 8 - 12 bei I - IV gimnazijos klasių mokinius. Analizuojant pirma gimnazijos klasę prilyginta 9-ai klasei, antra gimnazijos klasė – 10-ai, trečia – 11-ai, ketvirta - 12-ai klasei. Respondentai visose klasėse pasiskirstė labai panašiomis grupėmis – daugiausiai - 22,9 proc. (179) atsakiusiųjų mokėsi 12 klasėje, mažiausiai – 17,3 proc. (135) mokėsi devintoje klasėje, 15 pav.

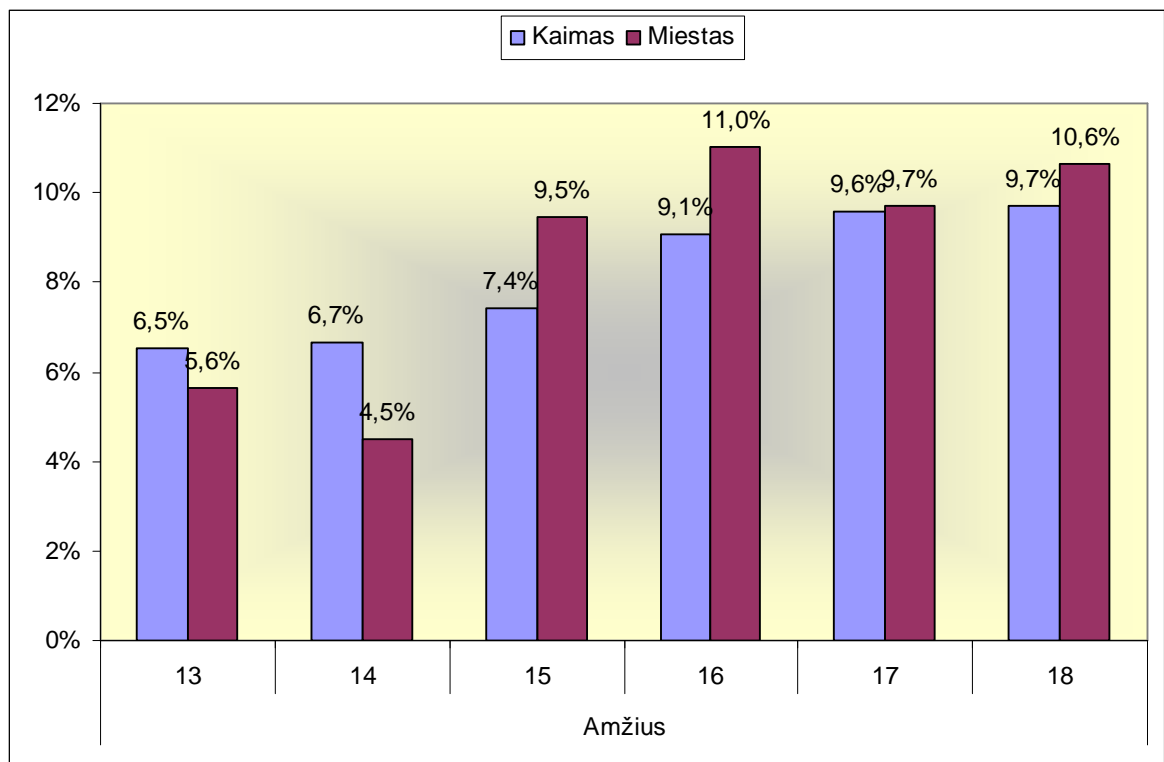
15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klasę ir lytį.

Gimnazijoje mokėsi 61,3 proc. (479) apklaustųjų, o vidurinėje mokykloje - 38,7 proc. (302). 58,4 proc. vaikinių ir 63,9 proc. merginų mokėsi gimnazijoje. Skirtumo tarp respondentų lyties ir jų mokymosi įstaigos nenustatyta, 2 lentelė.

2 lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal mokymosi įstaigą ir lytį.

Lytis		Mokykla		Iš viso
		Gimnazija	Vidurinė	
Vaikinas	n	213	152	365
	proc.	27,3	19,5	46,7
Mergina	n	266	150	419
	proc.	34,1	19,2	53,3
$\chi^2 = 2,558, df = 1, p = 0,110$				

Mokiniam atsakius į klausimą „Kur gyvenai?“, paaiškėjo, kad 49,0 proc. (383) respondentų gyvena kaime, o 51,0 proc. (398) - mieste. Vaikinai dažniau gyvena kaime, negu merginos: 54,0 proc. (197) vaikinių gyvena kaime, tai sudaro 25,2 proc. visų apklausoje dalyvavusių respondentų, 55,3 proc. (230) merginų gyvena mieste, tai sudaro 29,4 proc. visų respondentų. Skirtumo tarp respondentų amžiaus ir jų gyvenamosios vietos nenustatyta, ($\chi^2 = 7,240, df = 5, p = 0,203$), 16 pav.

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir gyvenamąją vietą.

3.2. Vaikų darbo paplitimas Lazdijų mieste bei rajone

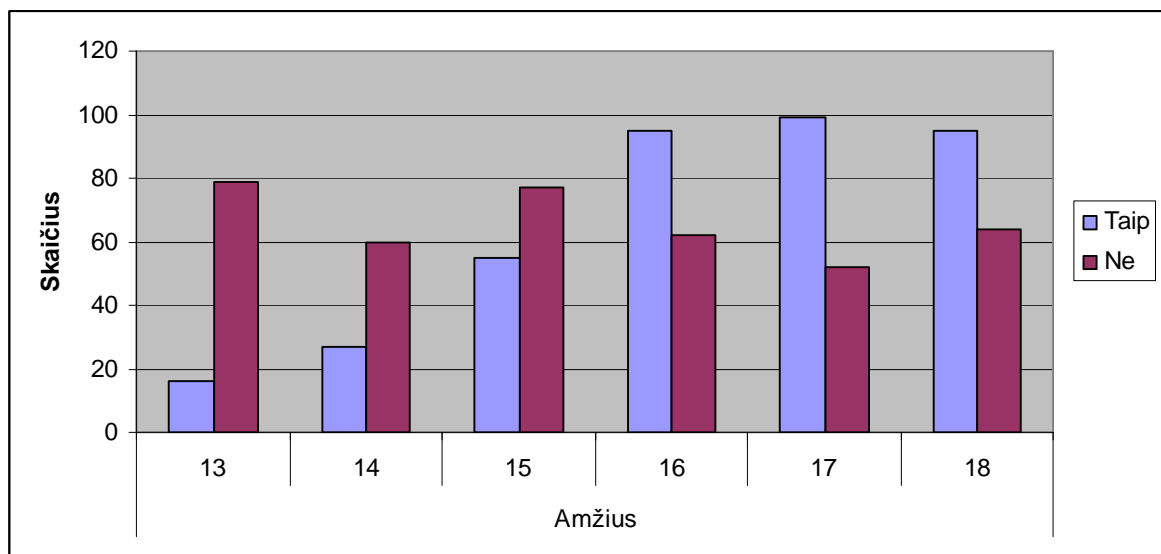
Respondentams atsakius į klausimą „Ar esi kada dirbęs už atlyginimą?“, paaiškėjo, kad net 49,6 proc. (387) moksleivių yra dirbę už atlyginimą. Iš jų 229 buvo vaikinai, tai sudarė 59,2 proc. visų dirbančiųjų ir 29,3 proc. visų tyrimo dalyvių. Dirbančios merginos sudarė 40,8 proc. (158) visų dirbančiųjų ir 20,2 proc. visų tyrimo dalyvių, apskaičiavus Spirmeno koreliacijos koeficientą (0,247, $p = 0,035$) pastebėta statistiškai reikšminga sąsaja tarp lyties ir darbo už atlygį, 3 lentelė.

3 lentelė. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų pasiskirstymas pagal lytį.

	Vaikinai		Merginos		Chi (χ^2) kvadrato testas
	n	proc.	n	proc.	
Taip	229	29,3	158	20,3	$\chi^2 = 1,574$, $df = 1$, $p = 0,210$
Ne	136	17,4	258	33,0	$\chi^2 = 1,558$, $df = 1$, $p = 0,212$
Iš viso	365	46,7	416	53,3	
$\chi^2 = 47,675$, $df = 1$, $p < 0,05$					

Dirbančių ir nedirbančių respondentų pasiskirstymas pagal amžių parodė, kad kuo vyresni respondentai, tuo daugiau jų dirba už atlygį ($\chi^2 = 85,516$, $df = 5$, $p < 0,05$).

16,8 proc. (16) trylikmečių šioje amžiaus grupėje dirba už atlyginimą. Jie sudaro 4,1 proc. visų dirbančiųjų respondentų. Galima daryti prielaidą, kad šie vaikai dirba nelegaliai, nes tokio amžiaus vaikams Lietuvoje dirbti dar negalima pagal galiojančius teisės aktus. 13-ikos, 14-ikos bei 15-ikos metų vaikai savo amžiaus grupėse dažniausiai nedirbo už atlygį (atitinkamai 83,2 proc., 69,0 proc., 58,3 proc.), tuo tarpu vyresni respondentai savo amžiaus grupėse dažniau dirbo už atlygį - 60,5 proc. šešiolikmečių, 65,6 proc. septyniolikmečių bei 59,7 proc. aštuoniolikmečių respondentų, 17 pav.

17 pav. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų pasiskirstymas pagal amžių.

Analizuojant dirbančių ir nedirbančių respondentų pasiskirstymą pagal gyvenamąją vietą, nustatyta labai panaši situacija tiek mieste, tiek ir kaime - 26,8 proc. dirbančių respondentų gyvena mieste, o 22,8 proc. gyvena kaime.

Tyrimo metu pastebėta, kad mieste gyvenančių ir dirbančių už atlygį respondentų yra šiek tiek daugiau negu nedirbančių, o kaime atvirkščiai – daugiau respondentų nedirbančių, negu dirbančių už atlygį, ($\chi^2 = 2,846$, $df = 1$, $p = 0,092$), 4 lentelė.

4 lentelė. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą.

Ar esi kada dirbęs už atlyginimą?		Gyvenamoji vieta		Iš viso
		Miestas	Kaimas	
Taip	n	209	178	387
	proc.	52,5	46,5	49,6
Ne	n	189	205	394
	proc.	47,5	53,5	50,4

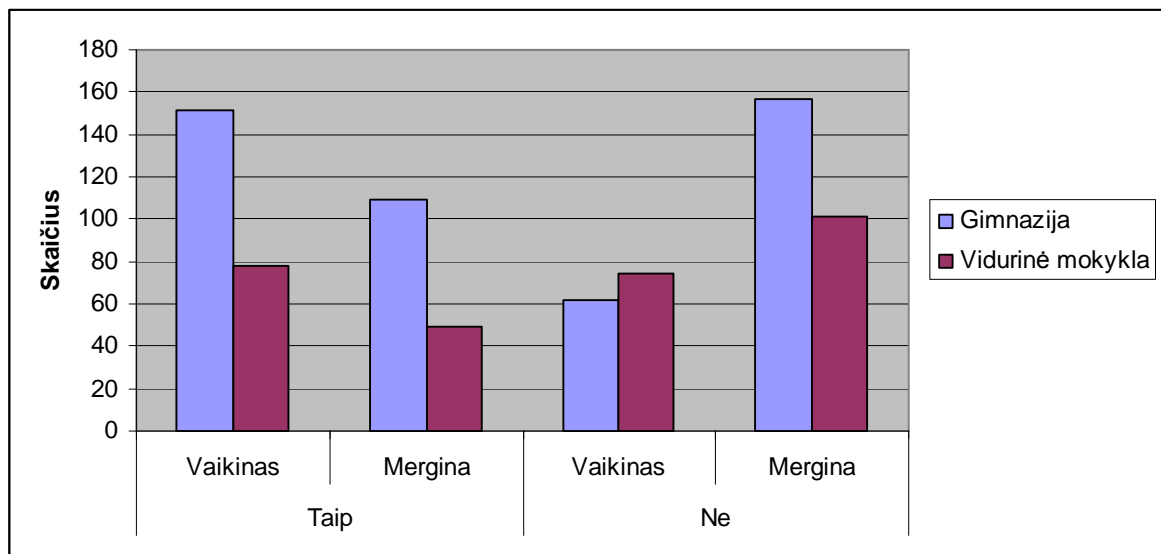
Statiškai reikšmingas skirtumas gautas lyginant respondentus pagal lytį, gyvenamąją vietą ir darbo pobūdį - mieste nedirbančių vaikinių yra žymiai mažiau nei kaime (12,6 proc. ir 22,5 proc.), o merginų atvirkščiai – mieste daugiau dirbančių negu kaime (17,5 proc. ir 22,9 proc.), 5 lentelė.

5 Lentelė. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo pobūdį, lytį bei gyvenamąją vietą.

Gyvenamoji vieta	Lytis		Darbas už atlyginimą	
			Taip	Ne
Kaimas	Mergina	n	67	119
		proc.	17,5	31,1
	Vaikinas	n	111	86
		proc.	29,0	22,5
	Iš viso	n	178	205
		proc.	46,5	53,5
$\chi^2 = 15,886$, $df = 1$, $p < 0,05$				
Miestas	Mergina	n	91	139
		proc.	22,9	34,9
	Vaikinas	n	118	50
		proc.	29,6	12,6
	Iš viso	n	209	189
		proc.	52,5	47,5
$\chi^2 = 36,629$, $df = 1$, $p < 0,05$				

Tyrimo duomenimis, lyginant gimnaziją lankančius respondentus su vidurinę mokyklą lankančiais pastebėta, kad už atlyginimą daugiau dirba tiek merginos (atitinkamai

28,2 proc. ir 12,7 proc.), tiek ir vaikinai (atitinkamai 39,0 proc. ir 20,2 proc.) besimokantys gimnazijoje, tačiau jokio statistiškai reikšmingo skirtumo nenustatyta, ($\chi^2 = 2,558$, $df = 1$, $p = 0,110$), 18 pav.

18 pav. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį pasiskirstymas pagal lytį bei mokymosi įstaigą.

3.3. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų socialinė charakteristika

Atliekant tyrimą buvo norima išsiaiškinti ar skiriasi dirbančių ir nedirbančių už atlygį vaikų atsakymai bei nuomonės. Anketoje buvo pateikti keli klausimai apie savęs vertinimą, šeimos materialinę bei socialinę padėtį, sveikatą bei nuomonę apie vaikų darbą. Šie atsakymai gali padėti išsiaiškinti arba bent jau priartėti prie vaikų darbo priežasčių.

Respondentai atsakydami į klausimą „Koks esi mokinys?“ dažniausiai rinkosi antrą atsakymą „Geras mokinys“ bei trečią atsakymą „Nei geras, nei blogas“. 47,5 proc. (371) mokinių save vertino kaip gerą mokinį. Labai gerai besimokančių buvo 8,6 proc. (67) mokinių. Nei gerais, nei blogais mokiniais save laikė 41,6 proc. (325) respondentų. Blogais mokiniais save laikė 2,2 proc. (17), o kaip labai blogą mokinį save įvardijo tik vienas respondentas, tačiau jokių reikšmingų skirtumų nenustatyta, ($\chi^2 = 28,110$, $df = 20$, $p = 0,107$).

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių ir mokymosi rezultatus pavaizduotas 6 lentelėje, ($p = 0,004$, $r = 0,103$). Iš lentelės matyti, kad labai gerais mokiniais daugiausia save laiko trylikmečiai, o blogų mokinių tarpe daugiausiai yra aštuoniolikmečių.

6 lentelė. Respondentų mokymosi rezultatai priklausomai nuo amžiaus.

Koks esi mokinys?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Labai geras	n	14	12	8	12	11	10	67
	proc.	1,8	1,5	1,0	1,5	1,4	1,3	8,6
Geras	n	47	46	54	73	76	75	371
	proc.	6,0	5,9	6,9	9,3	9,7	9,6	47,5
Nei geras, nei blogas	n	34	29	67	68	61	66	325
	proc.	4,4	3,7	8,6	8,7	7,8	8,5	41,6
Blogas	n	0	0	3	4	3	7	17
	proc.	0,0	0,0	0,4	0,5	0,4	0,9	2,2
Labai blogas	n	0	0	0	0	0	1	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1

Merginos dažniau linkusios save vertinti kaip gerą (237) bei labai gerą mokinį (42), o vaikinai dažniau save vertino kaip nei gerą, nei blogą mokinį (189), iš visų vaikų 134 save laikė gerais mokiniais, ($\chi^2 = 52,682$, $df = 4$, $p < 0,05$).

Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų savęs kaip mokinio vertinimai mažai skyrėsi, tačiau daugiau nedirbančių respondentų save laikė labai gerais mokiniais, jie sudarė 58,2 proc. visų labai gerais mokiniais save laikančių mokinių. Dirbantys už atlygį respondentai save gerokai dažniau nei nedirbantys laikė blogais mokiniais, jie sudarė 76,5 proc. visų save blogais mokiniais belaukančių respondentų, ($\chi^2 = 7,662$, $df = 4$, $p = 0,105$), 7 lentelė.

7 lentelė. Respondentų mokymosi rezultatai pagal darbo pobūdį.

Ar esi dirbęs už atlyginimą?		Koks esi mokinys?					Iš viso
		Labai geras	Geras	Nei geras, nei blogas	Blogas	Labai blogas	
Taip	n	28	186	159	13	1	387
	proc.	3,6	23,8	20,4	1,7	0,1	49,6
Ne	n	39	185	166	4	0	394
	proc.	5,0	23,7	21,3	0,5	0,0	50,4

Daugelis tyrėjų vaikų darbą laiko kaip skurdo šalyse pasekmę, kuo didesnės šeimos, mažesni atlyginimai, tuo daugiau šalyse dirbančių vaikų. Lietuvoje atlyginimai yra vieni iš mažiausių ES šalyse. Varginga materialinė padėtis verčia vaikus prisidėti prie šeimos išlaikymo. Vaikai dažniausiai prisideda 20-25 proc. šeimos pajamų dydžio.

Tyrimo metu keliama prielaida, kad kuo didesnis narių kiekis šeimoje, tuo dažniau vaikai gali būti įtraukti į darbą, kad padėtų išlaikyti šeimą.

Ši prielaida buvo tikrinama respondentams atsakius į kelis klausimus. Pirmasis klausimas buvo „Kiek Tavo šeimoje yra narių“, respondentai turėjo įrašyti šeimos narių skaičių.

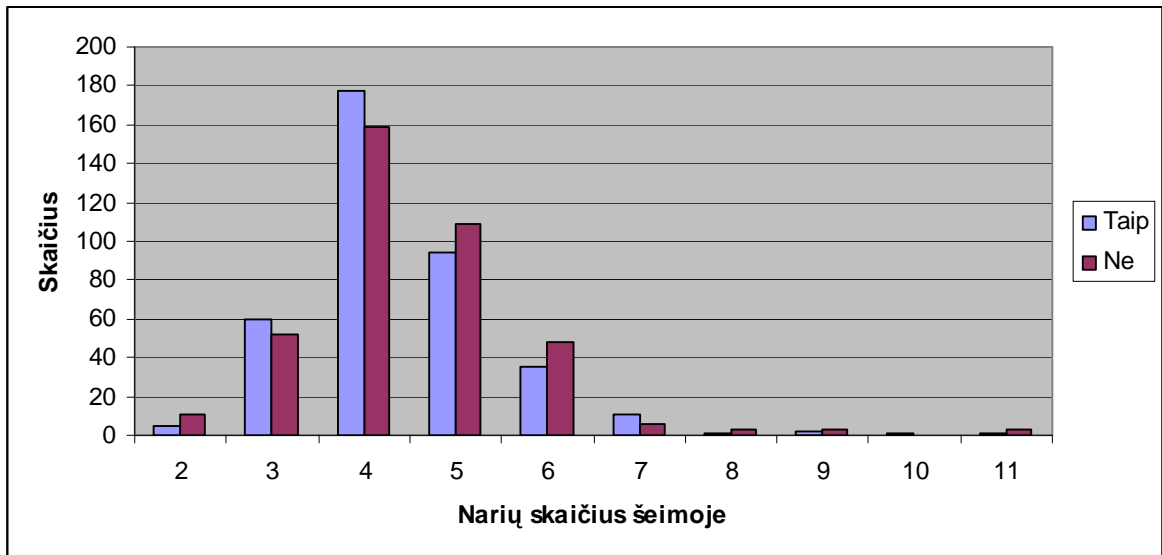
Daugiausiai šeimose buvo 4 (43,0 proc.) bei 5 nariai (26,0 proc.), 14,3 proc. nurodė, kad pas juos šeimose yra 3 nariai, 10,6 proc. respondentų – 6 nariai. 2,2 proc. ir 2,0 proc. respondentų šeimose buvo 7 bei 2 nariai. Kaip matosi, dauguma respondentų gyvena nedidelėse šeimose, 40,5 proc. respondentų gyvena daugiavaikėse šeimose. Daugiavaikėmis šeimomis laikomos šeimos, kuriose yra daugiau nei 3 vaikai.

Galima daryti prielaidą, kad kuo vyresnis moksleivis, tuo daugiau jo šeimoje yra narių, tačiau tai nėra tikslinga, nes tiek pat 15 metų ir 17 metų amžiaus respondentų (po 7,8 proc.) šeimose gyvena keturiese, penkiese – 3,5 proc. 13 ir 15 metų amžiaus vaikų, ($p = 0,840$, $r = -0,007$), 8 lentelė.

8 lentelė. Respondentų narių skaičius šeimoje pagal amžių.

Narių skaičius šeimoje		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
2	n	1	5	2	2	2	4	16
	proc.	0,1	0,6	0,3	0,3	0,3	0,5	2,0
3	n	12	14	20	14	22	30	112
	proc.	1,5	1,8	2,6	1,8	2,8	3,8	14,3
4	n	41	37	61	73	61	63	336
	proc.	5,2	4,7	7,8	9,3	7,8	8,1	43,0
5	n	27	19	27	44	46	40	203
	proc.	3,5	2,4	3,5	5,6	5,9	5,1	26,0
6	n	14	10	12	15	15	17	83
	proc.	1,8	1,3	1,5	1,9	1,9	2,2	10,6
7	n	0	2	3	4	3	5	17
	proc.	0,0	0,3	0,4	0,5	0,4	0,6	2,2
8	n	0	0	3	1	0	0	4
	proc.	0,0	0,0	0,4	0,1	0,0	0,0	0,5
9	n	0	0	2	1	2	0	5
	proc.	0,0	0,0	0,3	0,1	0,3	0,0	0,6
10	n	0	0	0	1	0	0	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1
11	n	0	0	2	2	0	0	4
	proc.	0,0	0,0	0,3	0,3	0,0	0,0	0,5

Suskirsčius respondentus į dirbančius ir nedirbančius už atlygį, pasirodė, kad kaip tik daugiau vaikų dirba mažose šeimose – 53,6 proc. respondentų trijų narių šeimose ir 52,7 proc. keturių narių šeimose, tačiau nepastebėta jokių statistiškai reikšmingų sąsajų, ($\chi^2 = 11,539$, $df = 9$, $p = 0,241$), 19 pav.

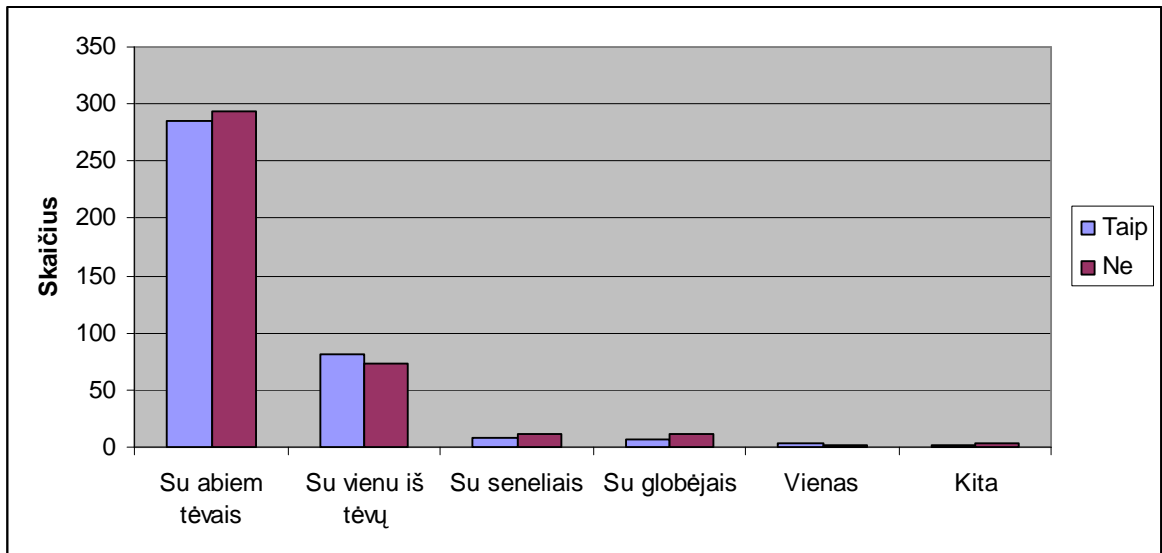
19 pav. Dirbančių ir nedirbančių respondentų pasiskirstymas pagal narių skaičių šeimoje.

Statistikos departamento duomenimis, apie 37 proc. daugiavaikių Lietuvos šeimų gyvena žemiau skurdo ribos, todėl vaikai net nediršta tėvų prašyti kompiuterio ar dviračio. Tačiau kaip matosi iš tyrimo analizės, negalima teigti, kad narių kiekis šeimoje yra pagrindinė vaikų darbo priežastis.

Sekantis klausimas, užduotas moksleiviams, buvo „Su kuo gyveni?“. Jie galėjo pasirinkti iš šių atsakymų – su „Abiem tėvais“, „Vieniu iš tėvų“, „Seneliais“, „Globėjais“, „Vienas“, taip pat galėjo įrašyti kitus variantus.

Penktadalis (19,9 proc.) vaikų teigia, kad gyvena su vienu iš tėvų, su seneliais gyvena 2,4 proc. vaikų, kiek mažiau – 2,3 proc. su globėjais. Pilnoje šeimoje gyvena 74,2 proc. vaikų, ($p = 0,205$, $r = 0,045$). Vieni gyvena keturi vaikai, kurie sudaro pusė procento visų apklaustųjų.

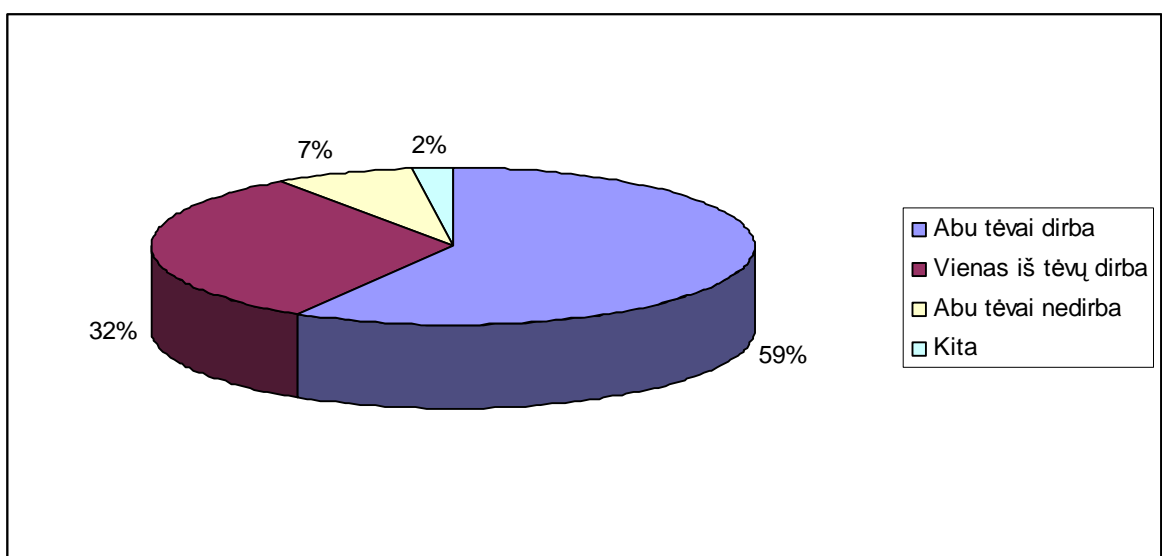
Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų pasiskirstymas, priklausomai nuo to, su kuo gyvena, pavaizduotas paveiksle, 20 pav.

20 pav. Dirbančių ir nedirbančių respondentų pasiskirstymas pagal tai, su kuo gyvena.

Matosi, kad pilnose šeimose gyvenantys dirbantys ir nedirbantys už atlygį vaikai pasiskirstė labai panašiai (49,2 proc. ir 50,8 proc.), su vienu iš tėvų gyvenančių vaikų šis santykis buvo šiek tiek didesnis (52,9 proc. ir 47,1 proc.), su seneliais bei su globėjais gyvenantys vaikai dažniau nedirbo ($\chi^2 = 3,179$, $df = 5$, $p = 0,672$).

Dar vienas klausimas susietas su praėjusiu - „Kas Tavo šeimoje dirba?“. Į šį klausimą respondentų atsakymai pavaizduoti 21 pav.

21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal šeimos narių užimtumą darbu.

Kiekvienoje amžiaus grupėje yra šeimų, kuriose yra abiejų nedirbančių tėvų, o 31 proc. sudaro šeimos, kuriose dirba vienas iš tėvų, ($p = 0,997$, $r = 0,000$). Septyniolikos metų amžiaus grupėje yra didžiausias skaičius (1,7 proc.) respondentų, kurių abu tėvai nedirba, 15-ikos, 16-ikos ir 18-ikos metų amžiaus grupėse šis skaičius sudaro po 1,4 proc.

Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų, atsižvelgiant į jų artimųjų darbingumą, pasiskirstymas parodė, kad daugiau dirbančių respondentų abu tėvai dirba (62,3 proc.), negu nedirbančių už atlygį, taip pat buvo daugiau dirbančių respondentų (58,2 proc.), kurių abu tėvai nedirbo, ($\chi^2 = 9,478$, $df = 3$, $p = 0,024$), 9 lentelė.

9 lentelė. Dirbančių ir nedirbančių respondentų pasiskirstymas pagal artimųjų darbingumą.

Ar esi dirbęs už atlyginimą?		Kas Tavo šeimoje dirba?				Iš viso
		Abu tėvai	Vienas iš tėvų	Abu tėvai nedirba	Kita	
Taip	n	241	104	33	9	387
	proc.	30,9	13,3	4,2	1,2	49,6
Ne	n	216	145	24	9	394
	proc.	27,7	18,6	3,1	1,2	50,4

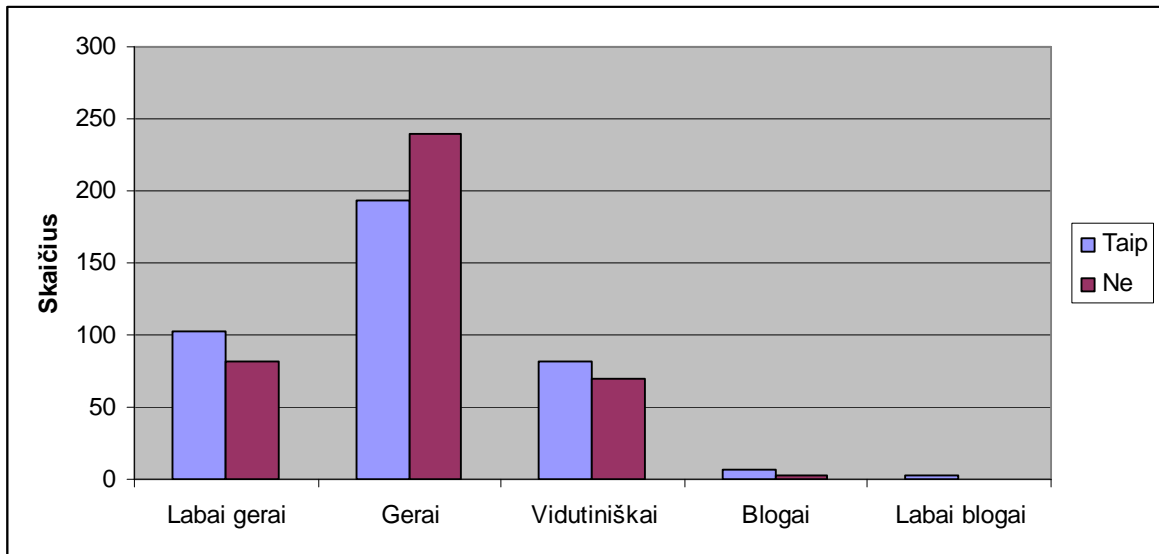
Respondentai vertindami savo gyvenimą, galėjo pasirinkti atsakymą nuo labai gerai iki labai blogai. 55,6 proc. (434) respondentų savo gyvenimą vertina gerai, 23,6 proc. (184) vertina labai gerai, vidutiniškai – 19,4 proc. (151), blogai – 1,2 proc. (9) ir tik 2 moksleiviai savo gyvenimą įvertino kaip labai blogą.

Pastebėta, kad kuo vyresni respondentai, tuo daugiau jų vertina savo gyvenimą gerai - 13 metų – 6,2 proc., 14 metų – 6,4 proc., 15 – 8,3 proc., 16 – 12,1 proc., 17 – 10,1 proc., 18 metų amžiaus – 12,6 proc. Labai gerai savo gyvenimą vertina 15-16 metų vaikai (~5 proc.), ($\chi^2 = 32,937$, $df = 20$, $p = 0,034$), 10 lentelė.

10 lentelė. Respondentų gyvenimo vertinimas.

Kaip gyveni?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Labai gerai	n	25	20	39	38	34	28	184
	proc.	3,2	2,6	5,0	4,9	4,4	3,6	23,6
Gerai	n	48	50	65	94	79	98	434
	proc.	6,2	6,4	8,3	12,1	10,1	12,6	55,6
Vidutiniškai	n	19	16	28	24	31	33	151
	proc.	2,4	2,1	3,6	3,1	4,0	4,2	19,4
Blogai	n	3	1	0	0	5	0	9
	proc.	0,4	0,1	0,0	0,0	0,6	0,0	1,2
Labai blogai	n	0	0	0	0	2	0	2
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3

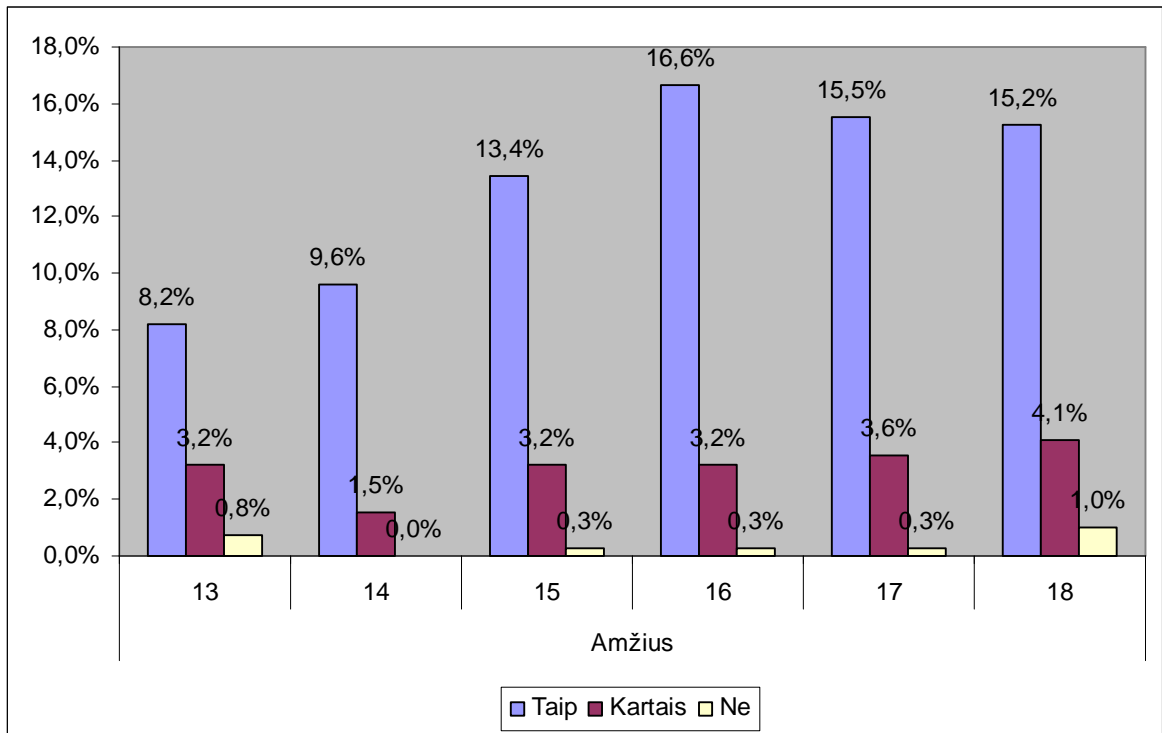
Daugiau nedirbančių už atlygį (55,3 proc.) savo gyvenimą vertina gerai, visus kitus atsakymų variantus daugiau nurodė dirbantys respondentai, ($\chi^2 = 11,226$, $df = 4$, $p = 0,024$), 22 pav.

22 pav. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų gyvenimo vertinimas.

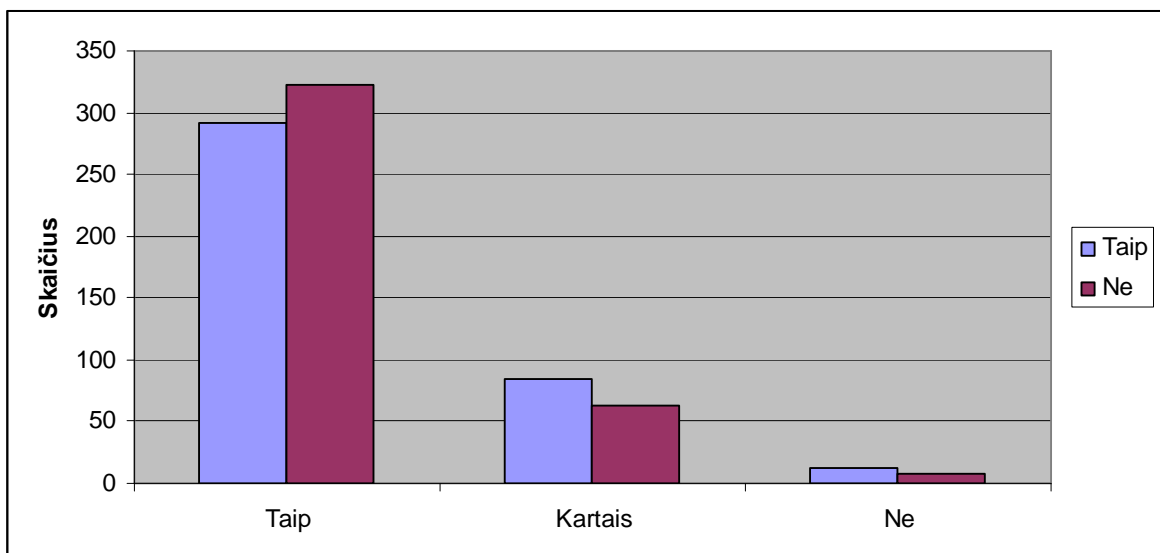
Norint sužinoti ar vaikai dirba dėl pinigų trūkumo, buvo anketoje užduotas klausimas „Ar tėvai duoda pinigų tavo reikmėms?“. Respondentai galėjo atsakyti „Taip“, „Kartais“ bei „Niekada“.

Analizuojant duomenis paaiškėjo, kad visuomet pinigų gauna 78,6 proc. (614) respondentų, kartais – 18,8 proc., o dažniausiai negauna 2,6 proc. (20). Nuo 16-ikos metų respondentai dažniau gauna pinigų savoms reikmėms, nei jaunesni vaikai, ($\chi^2 = 21,447$, $df = 10$, $p = 0,018$), 23 pav.

23 pav. Respondentų kišenpinigių gavimas.

52,6 proc. visų gaunančių pinigų savoms reikmėms, sudaro nedirbantys už atlygį mokiniai. 60,0 proc. visų dažniausiai negaunančių pinigų sudaro dirbantys mokiniai, ($\chi^2 = 5,405$, $df = 2$, $p = 0,067$), 24 pav.

24 pav. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų kišenpinigių gavimas.

Planuojant tyrimą, buvo manoma, kad blogesnės sveikatos vaikai mažiau dirba, norint patvirtinti šį teiginį mokiniai buvo paprašyti įvertinti savo sveikatą, ją galėjo įvertinti nuo „Labai gera“ iki „Labai bloga“.

Tyrimo duomenimis, vaikai nesiskundžia prasta sveikata. Dauguma jų teigia, kad sveikata yra gera (52,0 proc.), trečdalis vaikų neturi juokių sveikatos nusiskundimų, jie savo sveikatą vertina labai gerai ($p = 0,107$, $r = 0,058$), 11 lentelė.

11 lentelė. Respondentų sveikatos būklė pagal amžių.

Kokia Tavo sveikata?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Labai gera	n	34	20	44	57	37	42	234
	proc.	4,4	2,6	5,6	7,3	4,7	5,4	30,0
Gera	n	52	49	62	75	76	92	406
	proc.	6,7	6,3	7,9	9,6	9,7	11,8	52,0
Vidutiniška	n	8	17	23	23	36	21	128
	proc.	1,0	2,2	2,9	2,9	4,6	2,7	16,4
Bloga	n	1	1	3	1	2	4	12
	proc.	0,1	0,1	0,4	0,1	0,3	0,5	1,5
Labai bloga	n	0	0	0	1	0	0	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1

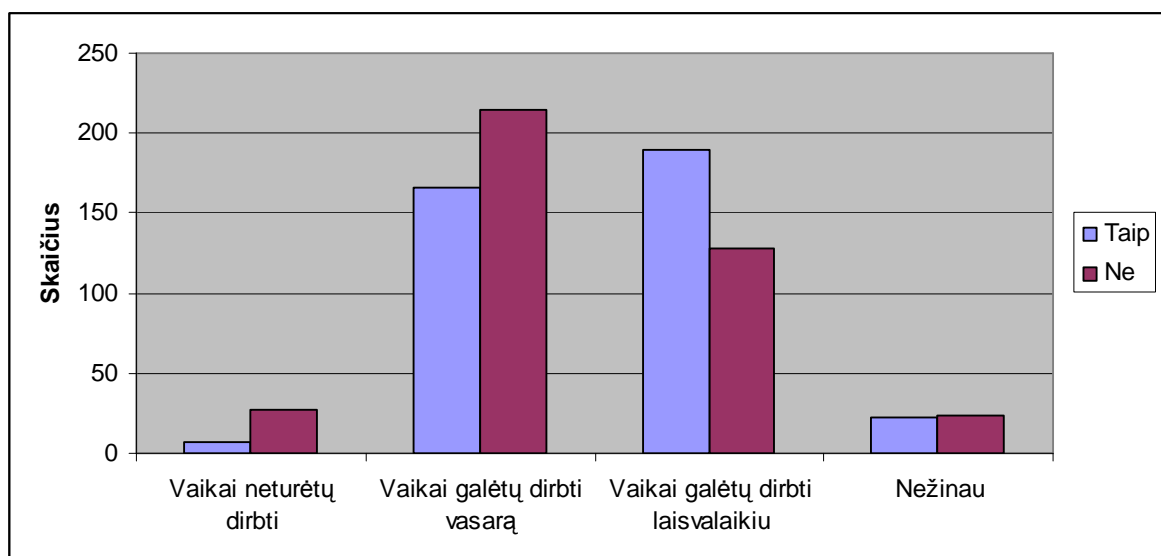
Daugiau nei pusė respondentų (54,3 proc.) įvertinusių savo sveikatą kaip labai gerą yra dirbantys, 53,4 proc. nedirbančių pasisakė, kad jų sveikata gera (jie sudaro net 27,8 proc. visų respondentų). Beveik po lygias dalis dirbančių ir nedirbančių respondentų teigė, kad jų sveikata vidutiniška (50,8 proc. ir 49,2 proc.), po 50,0 proc. ir vienu, ir kitų respondentų manė, kad jų sveikata bloga ir, kad labai bloga sveikata pasisakė vienas nedirbantis respondentas, ($\chi^2 = 4,609$, $df = 4$, $p = 0,330$). Išanalizavus duomenis teigti, kad nedirbantys vaikai nedirba dėl prastesnės sveikatos negalime.

Tiriant, kokia respondentų nuomonė apie vaikų darbą, nustatyta, kad 48,8 proc. (381) respondentų pasisakė, kad vaikai galėtų dirbti tik vasaros atostogų metu, o 40,7 proc. (318) – laisvalaikiu ir tik 4,4 proc. (34) vaikų mano, kad vaikai neturėtų dirbti. Daugiausiai prieš vaikų darbą pasisakė trylikmečiai (1,4 proc.), tuo tarpu vyresni respondentai labiau pasisakė už vaikų darbą vasaros bei laisvalaikio metu, ($\chi^2 = 57,704$, $df = 20$, $p < 0,05$). Taigi, galima teigti, kad nuomonė apie vaikų darbą priklauso nuo respondentų amžiaus, 12 lentelė.

12 lentelė. Respondentų nuomonė apie vaikų darbą pagal amžių.

Kokia nuomonė apie vaikų darbą?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Vaikai neturėtų dirbti	n	11	5	3	5	4	6	34
	proc.	1,4	0,6	0,4	0,6	0,5	0,8	4,4
Vaikai galėtų dirbti vasarą	n	50	49	71	77	52	82	381
	proc.	6,4	6,3	9,1	9,9	6,7	10,5	48,8
Vaikai galėtų dirbti laisvalaikiu	n	28	21	51	69	86	63	318
	proc.	3,6	2,7	6,5	8,8	11,0	8,1	40,7
Nežinau	n	6	12	7	5	9	8	47
	proc.	0,8	1,5	0,9	0,6	1,2	1,0	6,0

Patikimai daugiau dirbančių respondentų pasisakė už vaikų darbą laisvalaikiu, tuo tarpu nedirbantys už atlygį respondentai pasisakė už darbą vasaros atostogų metu, taip pat daugiau nedirbančių pasisakė prieš vaikų darbą, ($\chi^2 = 31,116$, $df = 4$, $p < 0,05$), 25 pav.

25 pav. Dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų nuomonė apie vaikų darbą

Vaikų elgesiui visada daug įtakos turi aplinkiniai asmenys, todėl norint sužinoti ar tirtiems vaikams taip pat nedaro įtakos dirbantys draugai, buvo užduotas klausimas „Ar turi dirbančių draugų?“. Paaiškėjo, kad dauguma vaikų turi dirbančių draugų ir kuo vaikas vyresnis, tuo pas jį daugiau tokių draugų, ($\chi^2 = 121,442$, $df = 5$, $p < 0,05$), 13 lentelė.

13 lentelė. Respondentų dirbančių draugų turėjimas priklausomai nuo amžiaus.

Ar turi dirbančių draugų?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Taip	n	45	54	102	143	137	147	628
	proc.	5,8	6,9	13,1	18,3	17,5	18,8	80,4
Ne	n	50	33	30	14	14	12	153
	proc.	6,4	4,2	3,8	1,8	1,8	1,5	19,6

Paanalizavus dirbančių ir nedirbančių už atlygį respondentų draugų ratą, pasirodė, kad reikšmingai daugiau ($\chi^2 = 30,875$, $df = 1$, $p < 0,05$) turi dirbančių draugų dirbantys respondentai (54,5 proc.) ir neturi tokių draugų 70,6 proc. nedirbančių už atlygį respondentų. Todėl galima teigti, kad draugai vis dėlto turi įtakos respondentų apsisprendimui dirbti.

3.4. Vaikų darbo pobūdis

Anketos antroji dalis skirta atsakyti į antrą tyrimo uždavinį, ją pildė tik dirbantys už atlyginimą vaikai. Darbo pobūdžio analizė labai svarbi norint sužinoti, ar vaikų darbas atitinka šalies teisės aktų reikalavimus.

Jau anksčiau išanalizavome, kad už atlyginimą dirbo 49,6 proc. (387) moksleivių, todėl pirmiausiai tyrimo metu reikėjo išsiaiškinti, kiek vaikų dirbo per pastaruosius dvejus metus. Tyrimo metu net 96,6 proc. (375) vaikų patvirtino, kad per pastaruosius dvejus metus jiems teko dirbti, ($p = 0,240$, $r = 0,06$). Daugiau mokinių dirba vyresniame amžiuje, pradedant nuo 16-ikos metų, 14 lentelė.

14 lentelė. Respondentų darbingumas per pastaruosius 2 metus priklausomai nuo amžiaus.

Ar per pastaruosius du metus dirbai?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Taip	n	16	26	54	94	94	91	375
	proc.	4,1	6,7	13,9	24,2	24,2	23,5	96,6
Ne	n	0	2	1	1	5	4	13
	proc.	0,0	0,5	0,3	0,3	1,3	1,0	3,4
$\chi^2 = 4,847$, $df = 5$, $p = 0,435$								

98,3 proc. (225) vaikinių dirbo per pastaruosius dvejus metus, tai sudaro 58,0 proc. visų respondentų. Merginų kiek mažiau – 94,3 proc. dirbo per paskutinius metus. Jos sudarė 38,7 proc. visų respondentų.

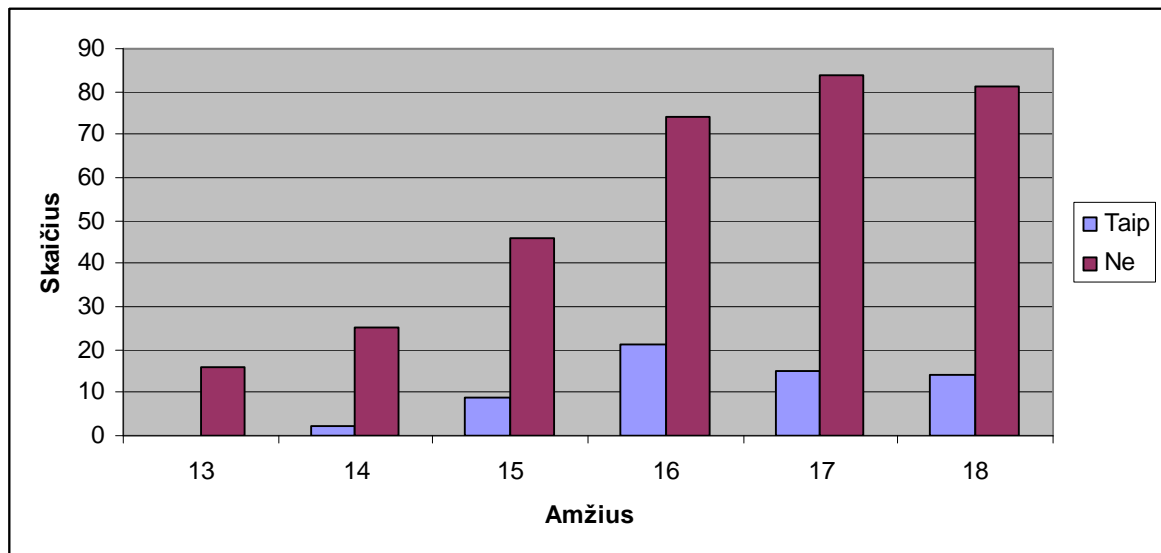
Per pastaruosius dvejus metus dirbusieji dažniausiai 93,6 proc. (351) dirbo vasaros metu, kad dirbo po pamokų nurodė 3,5 proc. (13) mokinių, savaitgaliais dirbo 7 mokiniai, kitu laiku – 4 mokiniai. Pastebėta, kad kuo vyresni respondentai, tuo dažniau nurodė, kad vasarą jie dirbo ($p = 0,558$, $r = -0,03$), 15 lentelė.

15 lentelė. Respondentų darbo laikas priklausomai nuo amžiaus.

Kada dirbai?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Vasaros metu	n	16	23	49	88	90	84	350
	proc.	4,3	6,1	13,1	23,5	24,1	22,5	93,6
Po pamokų	n	0	1	1	4	3	4	13
	proc.	0,0	0,3	0,3	1,1	0,8	1,1	3,5
Savaitgaliais	n	0	0	2	1	1	3	7
	proc.	0,0	0,0	0,5	0,3	0,3	0,8	1,9
Kitu laiku	n	0	1	2	1	0	0	4
	proc.	0,0	0,3	0,5	0,3	0,0	0,0	1,1

Tyrimas buvo vykdomas per mokslo metus, todėl svarbu buvo pasižiūrėti, kiek mokinių dirba mokydamiesi.

Per mokslo metus nedirbo 84,2 proc. (326) vaikų, dirbo 15,8 proc. (61). Lyginant vaikus pagal amžiaus grupes esminio skirtumo tarp dirbančių ir nedirbančių vaikų nepastebėta, ($p = 0,355$, $r = -0,047$), 26 pav.

26 pav. Respondentų darbingumas mokslo metu pagal amžių.

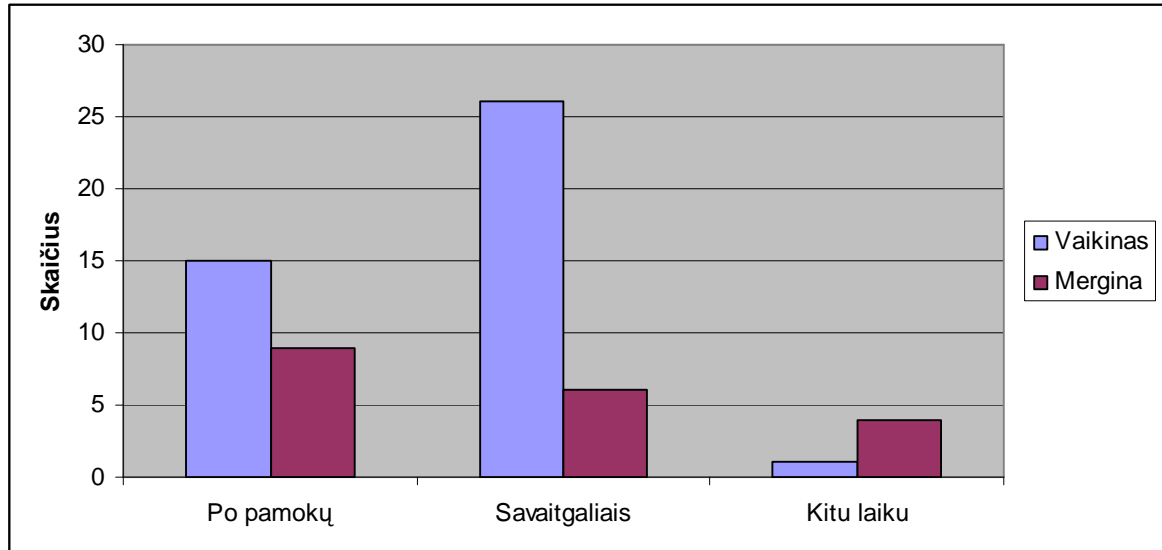
Per mokslo metus dirbo 42 vaikinai ir 19 merginų, tai sudarė 10,9 proc. ir 4,9 proc. visų respondentų. ($\chi^2 = 2,808$, $df = 1$, $p = 0,094$).

Į klausimą „Kokiu metu dabar dirbi?“, didžioji dauguma (52,5 proc.) šių mokinių atsakė, kad dirba savaitgaliais, po pamokų dirba 39,3 proc. (24), kitu laiku – 8,2 proc. (5) respondentų. Mokinių darbingumas mokslo metu priklauso nuo amžiaus, daugiausiai šešiolikmečių dirba po pamokų, o septyniolikmečių – savaitgaliais, ($\chi^2 = 16,300$, $df = 8$, $p = 0,038$), 16 lentelė.

16 lentelė. Respondentų darbingumas mokslo metu priklausomai nuo amžiaus.

Kokiu metu dirbi?		Amžius					Iš viso
		14	15	16	17	18	
Po pamokų	n	2	0	11	5	6	24
	proc.	3,3	0,0	18,0	8,2	9,8	39,3
Savaitgaliais	n	0	8	9	10	5	32
	proc.	0,0	13,1	14,8	16,4	8,2	52,5
Kitu laiku	n	0	1	1	0	3	5
	proc.	0,0	1,6	1,6	0,0	4,9	8,2

Taip pat respondentų darbingumas mokslo metu statistiškai reikšmingai priklauso nuo lyties ($\chi^2 = 8,309$, $df = 2$, $p = 0,016$), savaitgaliais dirba 61,9 proc. (29) vaikinių, o 47,4 proc. (9) merginų dirba po pamokų, 27 pav.

27 pav. Respondentų darbingumas mokslo metu priklausomai nuo lyties.

Mokslo metu nedirbo nei vienas trylikametis, tik dvi keturiolikmetės platino kosmetiką. Vyresni respondentai pasiskirstė visuose sektoriuose - žemės ūkio sektoriuje dirbo 10 (1,1 proc. visų dirbančių) respondentų, ypač 15-ikos ir 17-ikos metų vaikai (atitinkamai 0,4 proc. ir 0,5 proc. visų dirbančių respondentų).

Paslaugų sektoriuje, kuriam priskiriami padavėjai, padėjėjai, pagalbinių darbuotojai, administratoriai, valytojai, auklės, dirbo 26 respondentai (4,6 proc. visų dirbančių), didžiąją jų dalį sudarė 17-mečiai ir 18-mečiai (atitinkamai 1,4 proc. ir 1,8 proc. visų dirbančių).

Pramonės sektoriui priskiriami statybos darbai, kuriuose dirbo du respondentai (0,3 proc. visų dirbančių).

16 metų vaikai teikia pirmenybę įvairiems darbams. Daugiausia dirbo 16-18 metų amžiaus respondentai, o ypač 16 metų amžiaus, ($\chi^2 = 90,363$, $df = 60$, $p = 0,007$).

Paanalizavus vaikų darbus pasirodė, kad visi jie dirbo pagal jų amžių leidžiamus dirbti darbus.

Toliau analizuota mokslo metu dirbančių respondentų darbo trukmė. Kaip jau minėta darbo 1.4. skyrelyje paaugliams leidžiama dirbti ne daugiau kaip 8 valandas per parą kartu su kasdiene pamokų trukme ir ne daugiau kaip 40 valandų per savaitę kartu su savaitės pamokų trukme. Tyrimo metu pastebėta, kad respondentų darbo trukmė laviruoja nuo vienos iki net dvylikos valandų, darbo trukmės vidurkis 4,97, moda = 2, mediana = 4.

Dažniausiai mokiniai mokykloje užtrunka ~6 val., todėl po pamokų mokinys atsižvelgiant į teisės aktų reikalavimus gali dirbti ne daugiau nei 3 val. Kaip matosi iš tyrimo duomenų, net ir darbo trukmės vidurkis viršija numatytą laiką. Darbo autorės nuomone, taip galėjo nutikti dėl kelių priežasčių: pirmoji priežastis gali būti – subjektyvus laiko vertinimas. Kita priežastis – vaikai savaitgaliais dirbo ilgiau nei po pamokų, todėl valandų vidurkis yra didesnis.

Labiausiai darbo trukmė laviruoja 16 metų amžiuje. 23 proc. respondentų dirba po 2 valandas per dieną, o 11 respondentų – po 8 val., ($p = 0,463$, $r = 0,096$), 17 lentelė.

17 lentelė. Respondentų darbo trukmė priklausomai nuo amžiaus.

Kiek valandų per dieną dabar dirbi?		Amžius					Iš viso
		14	15	16	17	18	
1	n	1	0	0	1	3	5
	proc.	1,6	0,0	0,0	1,6	4,9	8,2
2	n	1	1	5	2	5	14
	proc.	1,6	1,6	8,2	3,3	8,2	23,0
3	n	0	2	3	2	0	7
	proc.	0,0	3,3	4,9	3,3	0,0	11,5
4	n	0	1	4	1	0	6
	proc.	0,0	1,6	6,6	1,6	0,0	9,8
5	n	0	1	2	1	0	4
	proc.	0,0	1,6	3,3	1,6	0,0	6,6
6	n	0	1	3	2	1	7
	proc.	0,0	1,6	4,9	3,3	1,6	11,5
7	n	0	0	1	0	0	1
	proc.	0,0	0,0	1,6	0,0	0,0	1,6
8	n	0	3	3	2	3	11
	proc.	0,0	4,9	4,9	3,3	4,9	18,0
10	n	0	0	0	0	2	2
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	3,3	3,3
12	n	0	0	0	4	0	4
	proc.	0,0	0,0	0,0	6,6	0,0	6,6

Vertinant ankstesnį vaikų darbą, nustatyta, kad respondentai daugiausiai dirbo žemės ūkio sektoriuje (17,4 proc. (136)) ir paslaugų sektoriuje (17,6 proc.(146)), pramonės sektoriuje - 9,7 proc. (76), įvairius darbus dirbo 3,3 proc. (26). Anksčiau dirbo 16 trylikamečių, 27 – 14-mečiai, 55 – 15-mečiai, 95 – 16-mečiai, 98 - 17-mečiai bei 93 - 18-mečiai, ($\chi^2 = 303,063$, $df = 160$, $p < 0,05$).

Analizuojant anksčiau dirbto darbo trukmę pastebėta, kad net 35 proc. vaikų anksčiau dirbo po 8 valandas (14 metų – 0,8 proc., 15 metų – 3,4 proc., 16 metų – 7,8 proc., 17 metų – 10,4 proc., 18 metų – 12,5 proc.), ($p < 0,05$, $r = 0,319$), 18 lentelė.

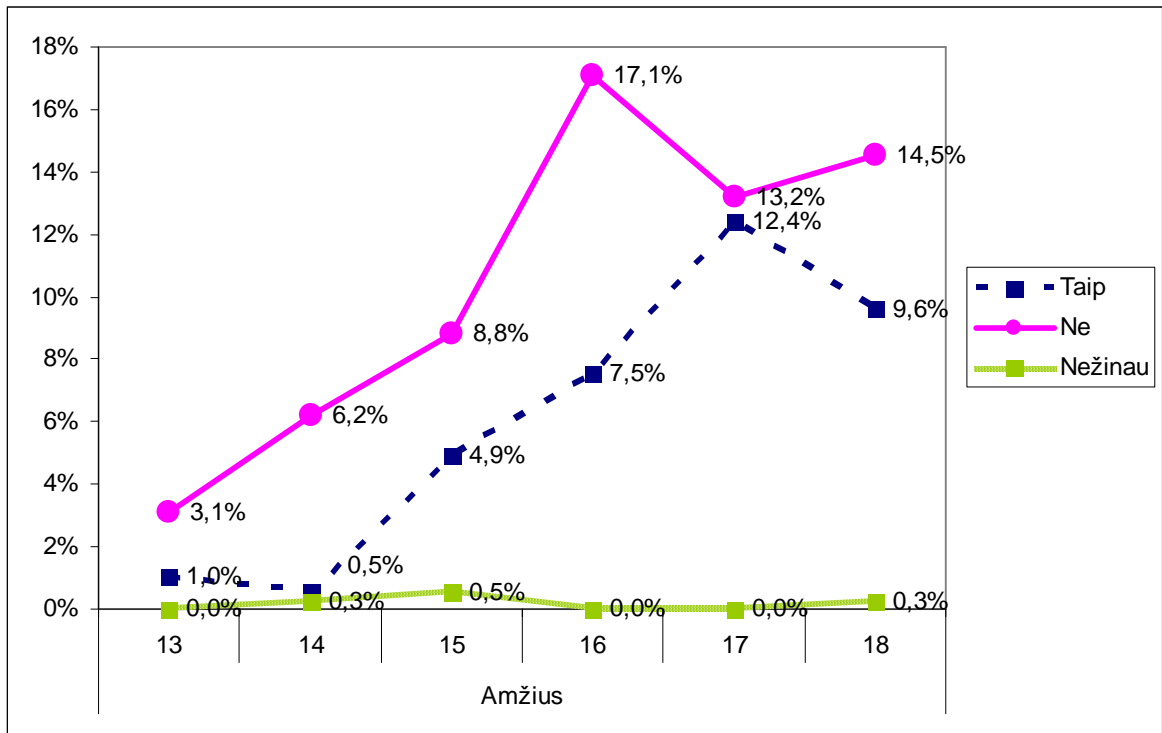
18 lentelė. Respondentų ankstesnio darbo trukmė priklausomai nuo amžiaus.

Kiek valandų dirbai anksčiau?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
1	n	0	1	0	0	0	0	1
	proc.	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3
2	n	0	2	2	2	3	5	14
	proc.	0,0	0,5	0,5	0,5	0,8	1,3	3,6
3	n	0	3	3	4	3	0	13
	proc.	0,0	0,8	0,8	1,0	0,8	0,0	3,4
4	n	4	7	3	9	5	1	29
	proc.	1,0%	1,8%	0,8	2,3	1,3	0,3	7,6
5	n	6	7	9	4	8	8	42
	proc.	1,6%	1,8%	2,3	1,0	2,1	2,1	10,9
6	n	5	3	15	19	11	5	58
	proc.	1,3%	0,8%	3,9	4,9	2,9	1,3	15,1
7	n	1	0	2	5	6	4	18
	proc.	0,3	0,0	0,5	1,3	1,6	1,0	4,7
8	n	0	3	13	30	40	48	134
	proc.	0,0	0,8	3,4	7,8	10,4	12,5	34,9
9	n	0	1	3	4	8	10	26
	proc.	0,0	0,3	0,8	1,0	2,1	2,6	6,8
10	n	0	0	3	14	4	4	25
	proc.	0,0	0,0	0,8	3,6	1,0	1,0	6,5
11	n	0	0	0	0	0	1	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3
12	n	0	0	2	3	9	5	19
	proc.	0,0	0,0	0,5	0,8	2,3	1,3	4,9
13	n	0	0	0	0	0	1	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3
14	n	0	0	0	1	0	1	2
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3	0,5
24	n	0	0	0	0	1	0	1
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3

Nelegaliai dirbantys vaikai susiduria su įvairiausiomis kliūtėmis - darbdaviai jų nenori įdarbinti, nuo traumų darbuose jie nėra apdraudžiami. Kadangi dirba nelegaliai - jiems mokami mažesni pinigai, gali pasitaikyti išnaudojimo atvejų.

Analizės metu paaiškėjo, kad net 63,0 proc. (243) respondentų dirbdami nesudarė darbo sutarties, iš jų 151 vaikinai ir 92 merginos. Darbo sutartis sudarė 36,0 proc. (139) respondentų, iš kurių 76 vaikinai ir 63 merginos, ($\chi^2 = 3,977$, $df = 2$, $p = 0,137$)

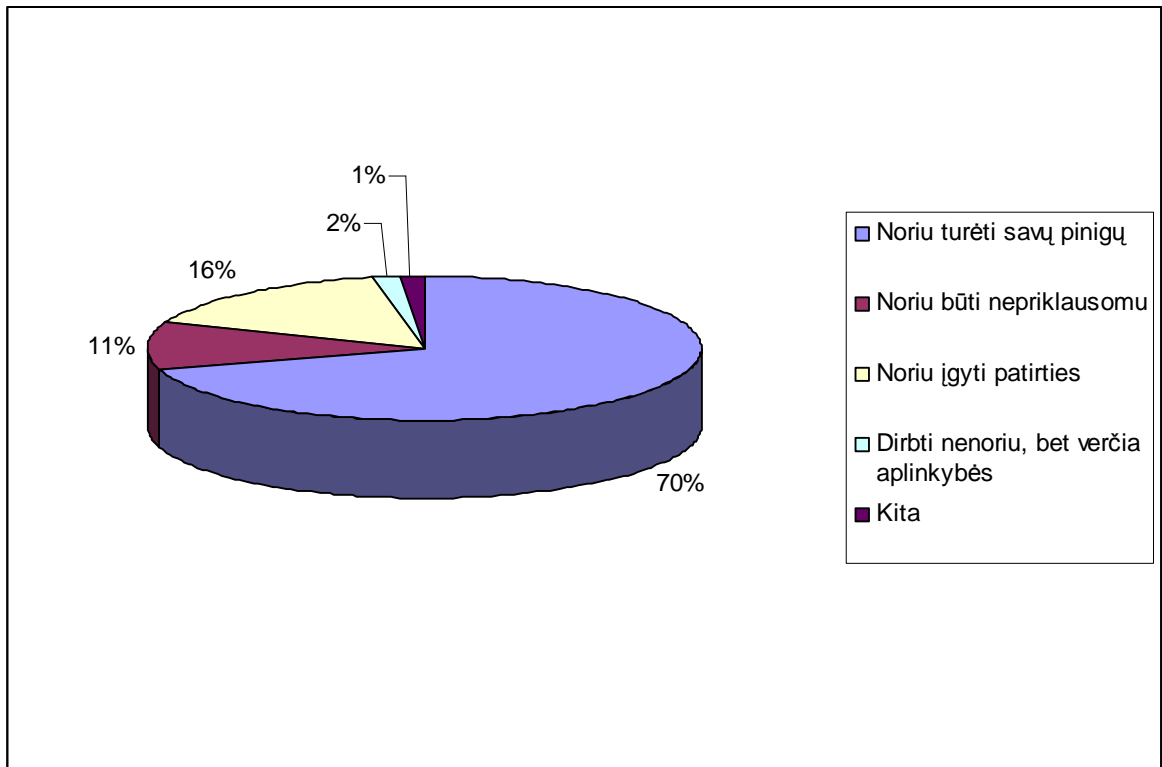
Kuo vyresni respondentai, tuo dažniau jie sudaro darbo sutartį su darbdaviu. Iš viso sutartis sudarė tik trečdalis respondentų (4,9 proc. – 15 metų amžiaus, 7,5 proc. – 16 metų amžiaus, 12,4 proc. – 17, 9,6 proc. – 18 metų), ($p = 0,001$, $r = -0,164$), 28 pav.

28 pav. Respondentų darbo sutarties sudarymas priklausomai nuo amžiaus.

3.5. Vaikų darbo priežastys

Norint sužinoti, kokia respondentų nuomonė apie darbo priežastis, buvo mokiniams užduotas klausimas „Kodėl dirbi arba dirbai?“. Vertinant mokinių atsakymus išaiškėjo, kad net 70,3 proc. (272) mokinių dirba, nes nori turėti savų pinigų, 7 mokinius dirbti verčia kitos aplinkybės, 29 pav.

29 pav. Respondentų darbo priežastys.

Paskirsčius vaikus pagal amžiaus grupes pasirodė, kad kuo vyresni respondentai, tuo dažniau dirba dėl patirties, ($p = 0,140$, $r = 0,075$), 19 lentelė.

19 lentelė. Respondentų darbo priežastys priklausomai nuo amžiaus.

Kodėl dirbi?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Noriu turėti savų pinigų	n	11	21	44	66	68	62	272
	proc.	2,8	5,4	11,4	17,1	17,6	16,0	70,3
Noriu būti nepriklausomu	n	2	3	6	8	11	11	41
	proc.	0,5	0,8	1,6	2,1	2,8	2,8	10,6
Noriu įgyti patirties	n	3	2	3	18	15	21	62
	proc.	0,8	0,5	0,8	4,7	3,9	5,4	16,0
Dirbti nenoriu, bet verčia aplinkybės	n	0	1	1	1	3	1	7
	proc.	0,0	0,3	0,3	0,3	0,8	0,3	1,8
Kita	n	0	0	1	2	2	0	5
	proc.	0,0	0,0	0,3	0,5	0,5	0,0	1,3

Didžioji dalis vaikinių (69,9 proc.) ir merginų (70,9 proc.) dirba dėl to, kad nori turėti savų pinigų. Antroje vietoje pagal darbo priežasčių populiarumą sekė noras įgyti patirties, už šią priežastį pasisakė 15,7 proc. vaikinių ir 16,5 proc. merginų. Tačiau merginas dažniau nei vaikus verčia dirbti nepalankios aplinkybės, tokiomis sąlygomis dirbo 6 merginos ir vienas vaikinai, šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($\chi^2 = 10,091$, $df = 4$, p

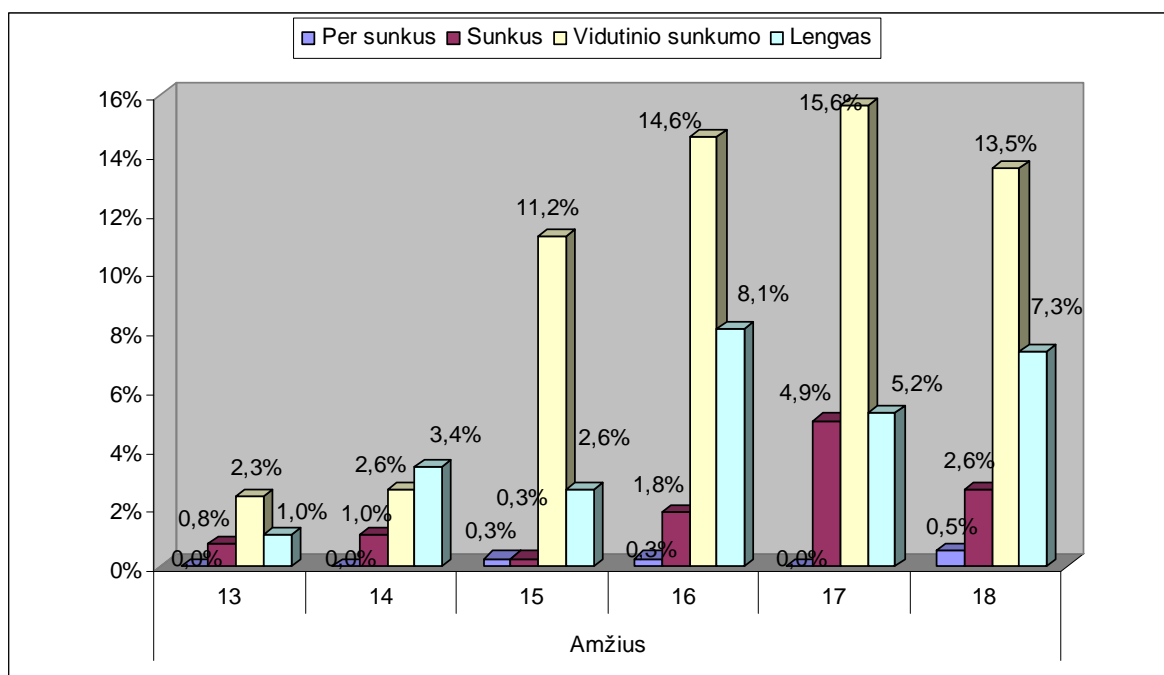
= 0,039) Mieste ir kaime gyvenančių mokinių darbo priežastys buvo tokios pačios – pirmoje vietoje noras turėti savų pinigų (37,2 proc. ir 33,1 proc.), antroje – patirties įgijimas (7,8 proc. ir 8,3 proc.), ($\chi^2 = 6,828$, $df = 4$, $p = 0,145$).

Vertinant mokinių atsakymus į klausimą „Ar darbe įgijai naujų žinių ar įgūdžių?“, paaiškėjo, kad 88,1 proc. (341) mokinių dirbdami įgijo naujų žinių, patirties bei įgūdžių. Tik 8,3 proc. (32) tai neigia, ir kaip rodo rezultatai, su amžiumi daugėja respondentų įgijusių naujų žinių ir įgūdžių, ($p = 0,000$, $r = -0,180$), 20 lentelė.

20 lentelė. Respondentų nuomonė apie naujų įgūdžių įgijimą.

Ar įgijai naujų įgūdžių?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Taip	n	10	21	47	85	91	87	341
	proc.	2,6	5,4	12,1	22,0	23,5	22,5	88,1
Ne	n	4	3	5	8	6	6	32
	proc.	1,0	0,8	1,3	2,1	1,6	1,6	8,3
Nežinau	n	2	3	3	2	2	2	14
	proc.	0,5	0,8	0,8	0,5	0,5	0,5	3,6

Mokinių nuomonė apie darbo sunkumą yra gana subjektyvi, tačiau vis tiek labai svarbi. 59,9 proc. (230) respondentų mano, kad jų dirbamas darbas buvo vidutinio sunkumo, beveik trečdaliui mokinių darbas buvo lengvas, sunkus darbas 11,5 proc. (44), kaip labai sunkų darbą įvertino keturi mokiniai. Su amžiumi stebima didėjanti vidutinio sunkumo darbo tendencija, ($\chi^2 = 29,678$, $df = 15$, $p = 0,013$), 30 pav.

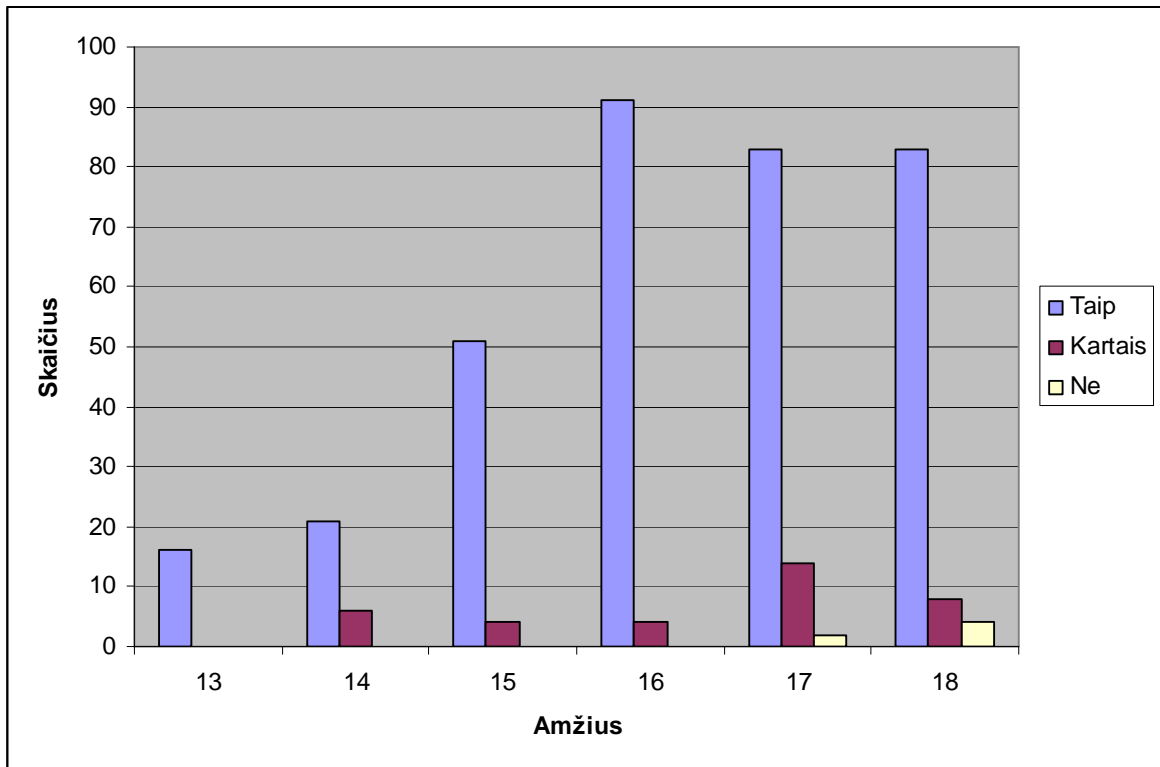
30 pav. Respondentų nuomonė apie darbo sunkumą priklausomai nuo amžiaus.

Su mokinių nuomone apie darbo sunkumą labai susijęs klausimas „Kaip po darbo jautiesi“, tai labai svarbu norint sužinoti, ar mokiniai nepervargsta. Paaiškėjo, kad po darbo labai gerai jaučiasi tik 10,1 proc. (39) vaikų, gerai jaučiasi didžioji respondentų dalis – 47,5 proc. (184), po darbo būna pavargę 40,1 proc. (155) vaikų (iš jų 11,6 proc. – 18 metų amžiaus, 11,9 proc. – 17 metų amžiaus, 7,8 proc. – 16, 5,2 proc. – 15, 3,1 proc. – 14, 0,5 proc. – 13 metų amžiaus, ($p < 0,05$, $r = 0,188$), 21 lentelė.

21 lentelė. Respondentų savijauta po darbo.

Kaip jautiesi po darbo?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Labai gerai	n	3	8	5	8	7	8	39
	proc.	0,8	2,1	1,3	2,1	1,8	2,1	10,1
Gerai	n	11	7	30	54	45	37	184
	proc.	2,8	1,8	7,8	14,0	11,6	9,6	47,5
Pavargęs	n	2	12	20	30	46	45	155
	proc.	0,5	3,1	5,2	7,8	11,9	11,6	40,1
Nežinau	n	0	0	0	3	1	5	9
	proc.	0,0	0,0	0,0	0,8	0,3	1,3	2,3

Ar dirbdamas mokinys gali laikytis mitybos režimo ir reikalavimų, bei ar turi sąlygas pavalgyti buvo sprendžiama pagal klausimą “Ar dirbdamas pavalgai?“. Džiugu, kad beveik 90 proc. visų respondentų teigia, kad turi galimybę pavalgyti darbo metu, gana mažas skaičius mokinių (1,6 proc.) dirbdami neturi galimybių pavalgyti. Iš jų 3,6 proc. 17 metų amžiaus mokinių, 2,1 proc. 18 metų ir po 1 proc. 15-16 metų amžiaus mokinių ($\chi^2 = 20,764$, $df = 10$, $p = 0,023$), 31 pav.

31 pav. Respondentų galimybė pavalgyti darbo metu priklausomai nuo amžiaus.

Daugelis tyrėjų pažymi, kad jauni darbuotojai dažniau nei suaugę patiria traumas. Traumų priežastys dažniausiai būna dėl jaunų darbuotojų patirties bei įgūdžių stokos, taip pat dažna priežastimi gali būti darbo įrankių neatitikimas vaiko antropometriniams duomenims. Vaikai greičiau pavargsta, jiems greičiau atsibosta darbo monotoniiniai judesiai, vaikai gali pradėti išdykauti darbo vietoje ir patirti sužalojimą.

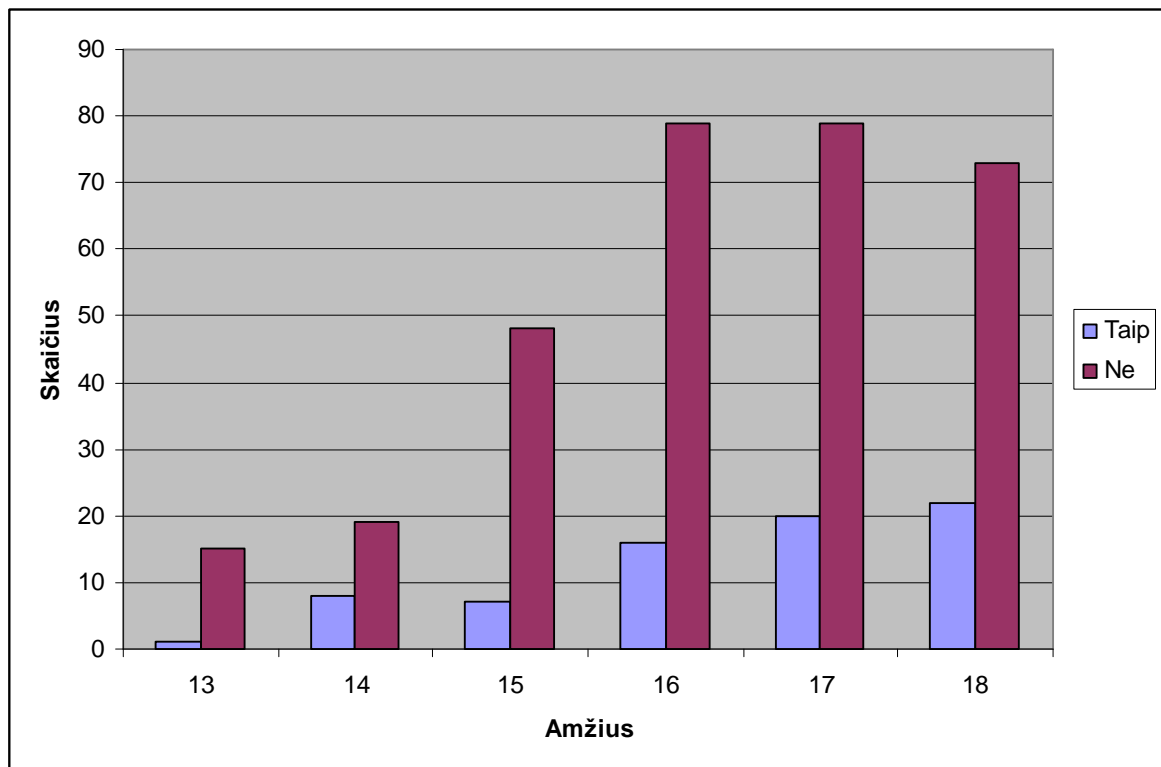
Tyrimo metu paaiškėjo, kad didžioji dalis – 80,9 proc. (313) apklaustų respondentų darbo metu nebuvo patyrę traumų. Tačiau beveik 20 proc. (74) yra nukentėję darbo metu. Tai gana nemažas skaičius. Iš nukentėjusių daugiau yra vaikinų negu merginų, ($\chi^2 = 12,072$, $df = 1$, $p = 0,001$), 22 lentelė.

22 lentelė. Respondentų traumų patyrimas priklausomai nuo lyties.

Lytis		Ar teko patirti traumų darbe?		Iš viso
		Taip	Ne	
Vaikinai	n	57	172	229
	proc.	14,7	44,4	59,2
Merginos	n	17	141	150
	proc.	4,4	36,4	40,8

Paanalizavus respondentų patiriamų traumų dažnumą pagal amžių, pastebėta, kad vyresnių respondentų, patyrusių traumas, buvo daugiau nei jaunesnių. Dažniausiai 16-ikos, 17-ikos ir 18-ikos metų respondentai tvirtina, kad darbe traumų nepatiria (atitinkamai

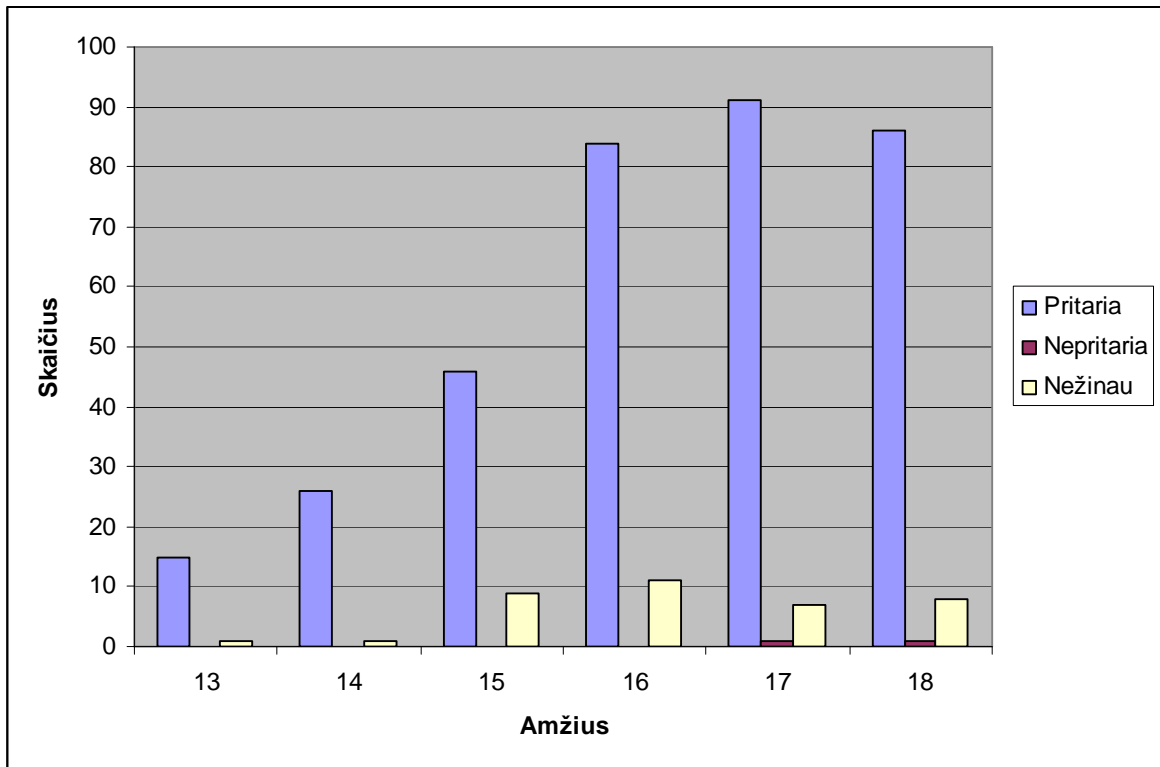
20,4 proc., 20,4 proc. ir 18,9 proc.). 13 metų amžiaus vaikai nepatiria traumų 3,9 proc. atvejų, 14 metų – 4,9 proc., o 15 – 12,4 proc. atvejų, tačiau reikšmingų skirtumų tarp amžiaus ir traumų patyrimo nenustatyta, ($\chi^2 = 6,491$, $df = 5$, $p = 0,261$), 32 pav.

32 pav. Respondentų traumų patyrimas priklausomai nuo amžiaus.

Norintys dirbti vaikai turi gauti tėvų leidimą, kad galėtų darbdavys juos legaliai įdarbinti. Tėvų nuomonė taip pat labai svarbi vaiko motyvacijai dirbti. Tyrimo duomenimis, beveik 90 proc. (348) respondentų tėvų pritaria vaikų darbui, ir tik 2 vaikinai pasakė, kad jų tėvai vaikų darbui nepitaria. 4,7 proc. respondentų nežino savo tėvų nuomonės. 94,3 proc. merginų teigia, kad jų darbui tėvai pritaria, tuo tarpu vaikinų darbui pritaria 86,9 proc., vaikinai gerokai dažniau (12,2 proc.) nežino savo tėvų nuomonės.

Pastebėta, kad kuo vyresnis respondentas, tuo labiau tėvai pritaria jų darbui. 18 metų amžiaus mokiniams pritaria 22,2 proc. tėvų, 17 metų – 23,5 proc. tėvų, 16 metų – 21,7 proc., 15 metų – 11,9 proc., 14 metų – 6,7 proc., 13 metų – 3,9 proc. tėvų, ($\chi^2 = 7,443$, $df = 10$, $p = 0,683$), 33 pav.

33 pav. Respondentų tėvų nuomonė apie vaikų darbą pagal amžiaus grupes.

Vertinant dirbančių vaikų laisvo laiko turėjimą, nustatyta, kad trys ketvirtadaliai respondentų (290) turi laisvo laiko, neturi laisvalaikio tik 3 dirbantys respondentai, ($p = 0,04$, $r = 0,101$), 23 lentelė.

23 lentelė. Respondentų laisvo laiko turėjimas.

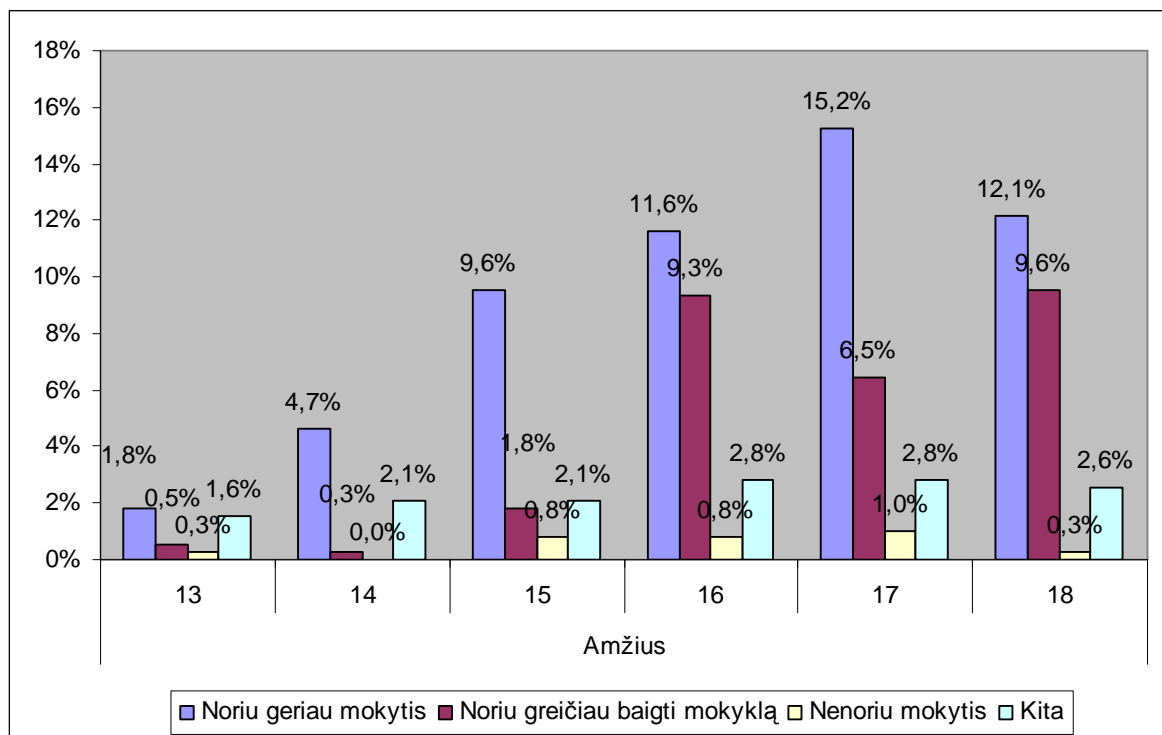
Ar turi laisvo laiko?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Turiu	n	15	20	42	79	69	65	290
	proc.	3,9	5,2	10,9	20,5	17,9	16,8	75,1
Kartais	n	1	6	13	15	29	29	93
	proc.	0,3	1,6	3,4	3,9	7,5	7,5	24,1
Neturiu	n	0	1	0	1	0	1	3
	proc.	0,0	0,3	0,0	0,3	0,0	0,3	0,8

Respondentai paklausti, ar jiems darbas netrukdo mokslui, beveik 81 proc. (313) teigė, kad netrukdo. Darbo autorės nuomone, tokia tendencija galima dėl to, kad didžioji dalis mokinių dirba vasaros metu. Darbas trukdo mokslams 19 respondentų, 55 respondentai neturi nuomonės. 16-18 metų amžiaus vaikai beveik vienodai pareiškė, kad darbas jiems netrukdo mokytis (po 20 proc. maždaug). 14 proc. respondentų teigia, kad darbas mokslams nei trukdo, nei netrukdo, ($\chi^2 = 13,736$, $df = 10$, $p = 0,185$), 24 lentelė.

24 lentelė. Respondentų darbo įtaka mokslams.

Ar netrukdo mokslui?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Trukdo	n	0	0	4	2	6	7	19
	proc.	0,0	0,0	1,0	0,5	1,6	1,8	4,9
Netrukdo	n	16	26	42	75	78	76	313
	proc.	4,1	6,7	10,9	19,4	20,2	19,6	80,9
Nei trukdo, nei netrukdo	n	0	1	9	18	15	12	55
	proc.	0,0	0,3	2,3	4,7	3,9	3,1	14,2

Galiausiai dirbantys respondentai turėjo atsakyti į klausimą „Ar darbas pakeitė požiūrį į mokymąsi?“ ir daugiau nei pusė visų respondentų (213), dalyvavusių apklausoje, atsakė, kad norėtų geriau mokytis, 27,9 proc. (108) jų norėtų greičiau baigti mokyklą, vyresnių klasių mokiniai norėtų greičiau baigti mokyklą, tuo tarpu jaunesni respondentai norėtų geriau mokytis, ($\chi^2 = 40,601$, $df = 15$, $p < 0,05$), 34 pav.

34 pav. Respondentų požiūris į mokslus priklausomai nuo amžiaus.

Vaikinai dažniau reiškė savo nuomonę ir dėl greitesnio mokyklos baigimo ir dėl noro geriau mokytis, ($\chi^2 = 18,953$, $df = 3$, $p < 0,05$), 25 lentelė.

25 lentelė. Respondentų požiūris į mokslus priklausomai nuo lyties.

Lytis		Ar darbas pakeitė požiūrį į mokymąsi?				Iš viso
		Noriu geriau mokytis	Noriu greičiau baigti mokyklą	Nenoriu mokytis	Kita	
Vaikinas	n	110	76	12	31	229
	proc.	28,4	19,6	3,1	8,0	59,2
Mergina	n	103	32	0	23	158
	proc.	26,6	8,3	0,0	5,9	40,8

Dažnai sakoma, kad sunkiai uždirbti pinigai labiau vertinami. Labai svarbu, kad mokiniai uždirbtus pinigus leistų prasmingai, neleistų žalingiems įpročiams tenkinti. Daugiausiai respondentų (56,8 proc.) pasisakė, kad jie uždirbtus pinigus praleidžia laisvalaikiui, 35,7 proc. (138) – taupo, o 4,7 proc. (18) respondentų savo uždirbtais pinigais padeda išlaikyti šeimą. Iki 17 metų amžiaus didėja taupančių pinigų respondentų skaičius (iš viso 35,7 proc.) ir skiriančių juos laisvalaikiui (iš viso 56,8 proc.). 18-mečiai kiek mažiau taupo pinigus (10,1 proc.) ir dažniau leidžia juos laisvalaikiui (12,4 proc.), ($p = 0,04$, $r = 0,101$), 26 lentelė.

26 lentelė. Respondentų uždirbtų pinigų išleidimo būdai.

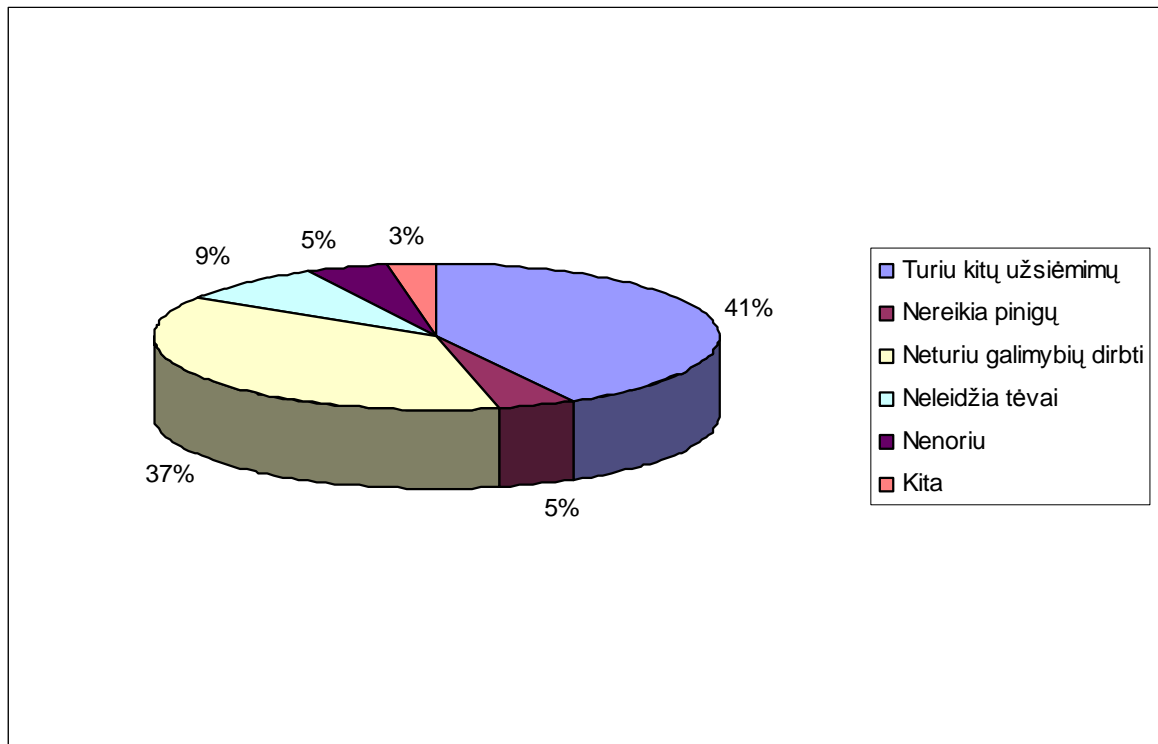
Kur išleidi pinigus?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Taupau	n	8	13	16	35	27	39	138
	proc.	2,1	3,4	4,1	9,0	7,0	10,1	35,7
Laisvalaikiui	n	8	14	36	55	59	48	220
	proc.	2,1	3,6	9,3	14,2	15,2	12,4	56,8
Padedu išlaikyti šeimą	n	0	0	2	3	8	5	18
	proc.	0,0	0,0	0,5	0,8	2,1	1,3	4,7
Kita	n	0	0	1	2	5	3	11
	proc.	0,0	0,0	0,3	0,5	1,3	0,8	2,8

3.6. Vaikų darbo poreikis Lazdijų mieste bei rajone

Apie vaikų darbo poreikį kol kas nėra atlikta nė vieno tyrimo, todėl gautų duomenų buvo neįmanoma palyginti.

Norint sužinoti vaikų nedarbo priežastis, anketoje nedirbantiems respondentams buvo pateiktas klausimas „Kodėl nedirbi?“. Jie galėjo atsakymą pasirinkti iš tokių variantų: „Turiu kitų užsiėmimų“, „Nereikia pinigų“, „Neturiu galimybių dirbti“, „Neleidžia tėvai“, „Nenoriu“ bei galėjo įrašyti kitas priežastis. Analizuojant mokinių anketų duomenis paaiškėjo, kad nedirbančių vaikų buvo 394, tai yra 50,4 proc. visų respondentų. Atsakymai parodė, kad daugiausiai moksleivių 41 proc. (165) nedirba, nes turi kitų

užsiėmimų, 5 proc. (19) mokinių nenori dirbti, 9 proc. (34) vaikų tėvai neleidžia dirbti, ($p = 0,04$, $r = 0,101$), 35 pav.

35 pav. Respondentų nedarbo priežastys.

Tarp Mieste ir kaime gyvenančių respondentų nedarbo priežastys yra panašios ($\chi^2 = 13,843$, $df = 5$, $p = 0,017$).

Analizuojant ar vaikų nedarbo priežastys nepriklauso nuo lyties pastebėta, kad 73 vaikinai iš 136 nedarbo priežastį įvardijo kaip kitų užsiėmimų turėjimą, tai sudaro 53,7 proc. visų apklaustųjų vaikinių. Merginos dažnesne nedarbo priežastimi laikė neturėjimą galimybių dirbti, taip atsakė 104 (40,3 proc.) iš 258 apklaustų merginų. Paanalizavus kiekvieną nedarbo priežastį atskirai pagal lytį, pasirodė, kad šie ryšiai yra statistiškai reikšmingi - vaikinai dažniau nedirba dėl kitų užsiėmimų, o merginos dažniau nedirba dėl galimybių neturėjimo. 27 lentelė.

27 lentelė. Respondentų nedarbo priežasčių pasiskirstymas pagal lytį.

	Vaikinai		Merginos		Chi (χ^2) kvadrato testas
	n	proc.	n	proc.	
Turiu kitų užsiėmimų	73	53,7	92	35,7	$\chi^2 = 17,226$, $df = 1$, $p < 0,05$
Nereikia pinigų	3	2,2	15	5,8	$\chi^2 = 1,060$, $df = 1$, $p = 0,303$
Neturiu galimybių dirbti	43	31,6	104	40,3	$\chi^2 = 12,892$, $df = 1$, $p < 0,05$
Neleidžia tėvai	9	6,6	25	9,7	$\chi^2 = 2,774$, $df = 1$, $p = 0,96$
Nenoriu	5	3,7	14	5,4	$\chi^2 = 1,620$, $df = 1$, $p = 0,203$
Kita	3	2,2	8	3,1	$\chi^2 = 0,918$, $df = 1$, $p = 0,338$
Iš viso	136	100	258	100	
$\chi^2 = 13,040$, $df = 5$, $p = 0,023$					

Analizuojant nedarbo priežastis pagal amžių daugiausiai (46) 13-os metų amžiaus respondentų, tai sudaro 58, 2 proc. visų šios amžiaus grupės vaikų, atsakė, kad jie turi kitų užsiėmimų. 41,7 proc. (25) nedarbančių keturiolikmečių taip pat atsakė, kad jie turi kitų užsiėmimų. Vyresni vaikai dažniau atsakė, kad neturi galimybių dirbti nei jaunesni vaikai, ($\chi^2 = 48,921$, $df = 25$, $p = 0,003$) 28 lentelė.

28 lentelė. Respondentų nedarbo priežasčių pasiskirstymas pagal amžių.

Priežastys		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Turi kitų užsiėmimų	n	46	25	30	19	23	22	165
	proc.	11,7	6,3	7,6	4,8	5,8	5,6	41,9
Nereikia pinigų	n	5	4	4	1	1	3	18
	proc.	1,3	1,0	1,0	0,3	0,3	0,8	4,6
Nėra galimybių dirbti	n	19	16	29	32	22	29	147
	proc.	4,8	4,1	7,4	8,1	5,6	7,4	37,3
Neleidžia tėvai	n	9	11	4	2	2	6	34
	proc.	2,3	2,8	1,0	0,5	0,5	1,5	8,6
Nenori	n	0	2	5	5	4	3	19
	proc.	0,0	0,5	1,3	1,3	1,0	0,8	4,8
Kita	n	0	2	5	3	0	1	11
	proc.	0,0	0,5	1,3	0,8	0,0	0,3	2,8

Norint sužinoti koks yra vaikų užimtumas mokslo metu, buvo užduotas klausimas „Ką veiki po pamokų?“. Į šį klausimą atsakė 392 moksleiviai. Daugiausiai - 16,4 proc. (128) moksleivių užsiima užklasine veikla, 14,7 proc. (115) padeda tėvams, 12,5 proc. (98) laiką leidžia su draugais ir tik 5,1 proc. (40) po pamokų žaidžia kompiuteriu. Tai parodo, kad moksleiviai po pamokų yra gana užimti turininga veikla.

Paanalizavus vaikų užimtumą po pamokų pagal lytį, gauti statistiškai reikšmingi rezultatai - daugiau merginos nei vaikinai užsiima užklasine veikla. Taip pat merginos yra labiau linkusios padėti tėvams. Vaikinai dažniau po pamokų laiką leidžia su draugais, ($\chi^2 = 21,504$, $df = 4$, $p < 0,05$), 29 lentelė.

29 lentelė. Respondentų užimtumas po pamokų pagal lytį.

	Vaikinai		Merginos		Chi (χ^2) kvadrato testas
	n	proc.	n	proc.	
Užsiimu užklasine veikla	30	22,1	98	38,3	$\chi^2 = 9,543$, $df = 1$, $p = 0,002$
Laisvą laiką leidžiu su draugais	35	25,7	63	24,6	$\chi^2 = 9,276$, $df = 1$, $p = 0,002$
Padedu tėvams	47	34,6	68	26,6	$\chi^2 = 11,486$, $df = 1$, $p = 0,001$
Žaidžiu kompiuteriu	23	16,9	17	6,6	$\chi^2 = 4,115$, $df = 1$, $p = 0,043$
Kita	1	0,7	10	3,9	$\chi^2 = 0,320$, $df = 1$, $p = 0,572$
Iš viso	136	100	256	100	

13 metų vaikai dažniausiai po pamokų užsiima užklasine veikla (8,2 proc.), 14 metų vaikai taip pat (6,9 proc.), 15-mečiai linkę tėvams labiau padėti (6,4 proc.), 16 metų amžiaus respondentai laisvą laiką leidžia su draugais (5,9 proc.), 17 metų – padeda tėvams (4,8 proc.), 18 metų amžiaus – taip pat linkę labiau padėti tėvams (5,1 proc.), ($\chi^2 = 48,390$, $df = 20$, $p < 0,05$), 30 lentelė.

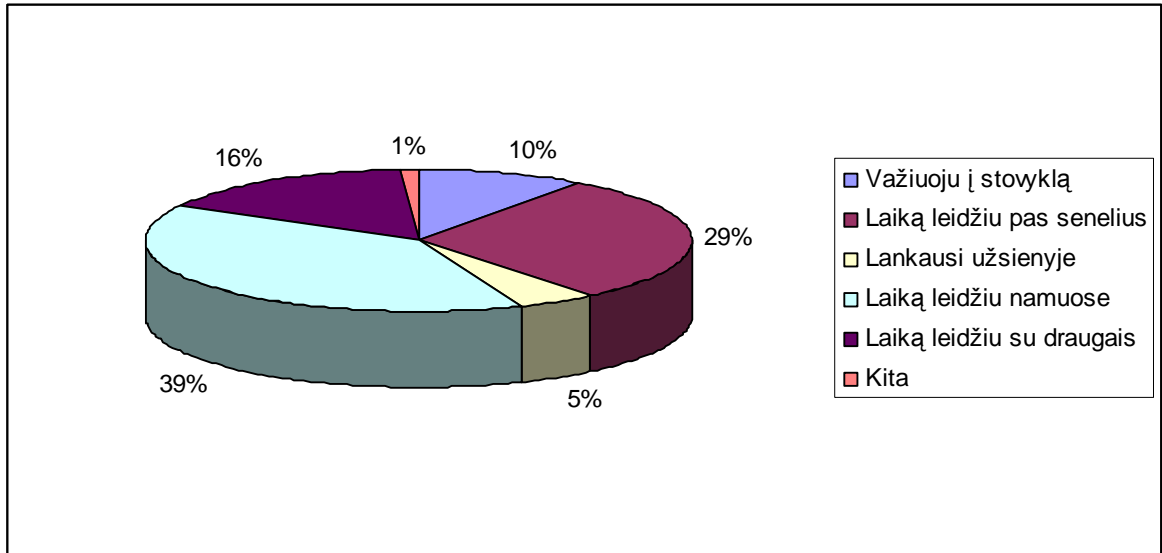
30 lentelė. Respondentų užimtumas po pamokų pagal amžių.

Ką veiki po pamokų?		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Užsiimu po užklasine veikla	n	32	27	21	20	11	17	128
	proc.	8,2	6,9	5,4	5,1	2,8	4,3	32,7
Laisvą laiką leidžiu su draugais	n	18	8	23	23	15	11	98
	proc.	4,6	2,0	5,9	5,9	3,8	2,8	25,0
Padedu tėvams	n	20	18	25	13	19	20	115
	proc.	5,1	4,6	6,4	3,3	4,8	5,1	29,3
Žaidžiu kompiuterius žaidimus	n	9	7	7	5	4	8	40
	proc.	2,3	1,8	1,8	1,3	1,0	2,0	10,2
Kita	n	0	0	1	1	1	8	11
	proc.	0,0	0,0	0,3	0,3	0,3	2,0	2,8

Vasaros metas skirtas vaikams pailsėti, fiziškai sustiprėti ir atsigauti po įtemptų mokslo metų. Kad vaikai pilnavertiškai praleistų atostogas, jų poilsis turi būti aktyvus. Pailsėti, papramogauti ir ko nors išmokti kiekvienais metais vaikus kviečia stovyklos. Tačiau daugelis stovyklų yra mokamos ir ne visos šeimos išgali kiekvienais metais į jas išleisti savo vaikus, juolab kai šeimoje auga ne vienas vaikas. Pagal LR Statistikos departamento duomenis 2007 m. veikė 26 stovyklos, kuriose apsilankė 35308 vaikai, 2008 m. veikė jau tik 23 stovyklos, kuriose dalį vasaros atostogų praleido 29285 vaikai. Matosi, kad stovyklų ir jose apsilankančių vaikų skaičius mažėja. Todėl didėja vaikų užimtumo problema, ypač vasarą. Mažėjant vaikų užimtumui, pastebėta, kad yra tendencija didėti nepilnamečių nusikalstamumui.

Norint sužinoti kuo nedirbantys Lazdijų miesto ir rajono vaikai užsiima vasaros atostogų metu, jiems buvo užduotas klausimas „Ką veiki vasaros atostogų metu?“. Respondentai galėjo pasirinkti iš tokių atsakymų: „Važiuoju į stovyklą“, „Laiką leidžiu pas senelius“, „Lankausi užsienyje“, „Laiką leidžiu namuose“, „Laiką leidžiu su draugais“ bei „Kita“ kur galėjo įrašyti savo atsakymą.

Paaiškėjo, kad daugiausia – 154 respondentai vasarą praleidžia namuose, 115 - laiką leidžia pas senelius, su draugais laiką leidžia 63 moksleiviai, 39 vaikai vasarą važiuoja į stovyklą, o keliauja į užsienio šalis tik 19 mokinių, 36 pav.

36 pav. Respondentų veikla vasaros metu.

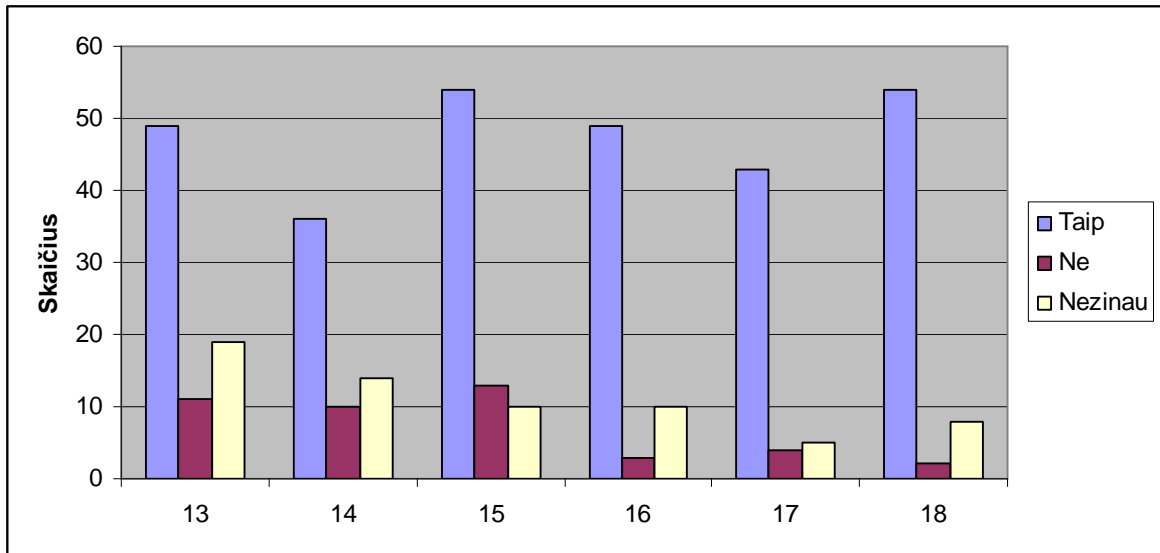
Šis paveikslas labai gerai parodo, kad Lazdijų mieste bei rajone, kaip ir visoje Lietuvoje vaikų užimtumas yra gana mažas.

Išanalizavus vaikų veiklą vasaros metu pagal amžiaus grupes, pastebėta, kad 13, 14 metų amžiaus vaikai dažniau vasaros atostogas leidžia pas senelius, vyresni respondentai dažniau vasaras leidžia namuose. Į stovyklas daugiausiai važiuoja penkiolikmečiai, 31 lentelė.

31 lentelė. Respondentų veikla vasaros metu pagal amžių.

Veikla vasarą:		Amžius						Iš viso
		13	14	15	16	17	18	
Važiuoju į stovyklą	n	6	4	14	8	5	2	39
	proc.	1,5	1,0	3,6	2,0	1,3	0,5	9,9
Laiką leidžiu pas senelius	n	31	31	16	14	11	12	115
	proc.	7,9	7,9	4,1	3,6	2,8	3,0	29,2
Lankausi užsienyje	n	1	2	2	10	4	0	19
	proc.	0,3	0,5	0,5	2,5	1,0	0,0	4,8
Laiką leidžiu namuose	n	36	16	32	19	20	31	154
	proc.	9,1	4,1	8,1	4,8	5,1	7,9	39,1
Laiką leidžiu su draugais	n	5	6	12	9	12	19	63
	proc.	1,3	1,5	3,0	2,3	3,0	4,8	16,0
Kita	n	0	1	1	2	0	0	4
	proc.	0,0	0,3	0,3	0,5	0,0	0,0	1,0
$\chi^2 = 79,307, df = 25, p < 0,05$								

Svarbiausia tyrimo dalis - vaikų darbo poreikis išaiškėjo respondentams atsakius į klausimą „Ar norėtum dirbti?“. Į jį atsakė visi – 394 nedirbantys respondentai. Paaikškėjo, kad net 72 proc. (285) vaikų nori dirbti, 16,8 proc. (66) nežino ar norėtų dirbti ir tik 10,9 proc. (43) yra įsitikinę, kad nenori dirbti. Respondentų nuomonė pagal amžiaus grupes pavaizduota 37 pav. ($\chi^2 = 23,052$, $df = 10$, $p = 0,011$).

37 pav. Respondentų darbo poreikis pagal amžių.

Iš paveikslo matyti, kad kuo vyresnis respondentas, tuo jo nuomonė tvirtesnė, dažniau žino ar nori dirbti, ar ne.

Merginos labiau nori dirbti nei vaikinai. 67,0 proc. iš atsakiusių, kad nori dirbti sudarė merginos, 32 lentelė.

32 lentelė. Respondentų darbo poreikis pagal lytį.

	Vaikinai		Merginos		Chi (χ^2) kvadrato testas
	n	proc.	n	proc.	
Taip	94	69,1	191	74,0	$\chi^2 = 26,737$, $df = 1$, $p < 0,05$
Ne	11	8,1	32	12,4	$\chi^2 = 3,492$, $df = 1$, $p < 0,05$
Nežinau	31	22,8	35	13,6	$\chi^2 = 6,923$, $df = 1$, $p < 0,05$
Iš viso	136	100	258	100	
$\chi^2 = 6,344$, $df = 2$, $p < 0,05$					

Miesto ir kaimo vaikų darbo poreikis skiriasi – daugiau dirbti nori gyvenantys mieste, o kaime gyvenantys dažniau nenori dirbti. 33 lentelė.

33 lentelė. Respondentų darbo poreikis pagal gyvenamąją vietą.

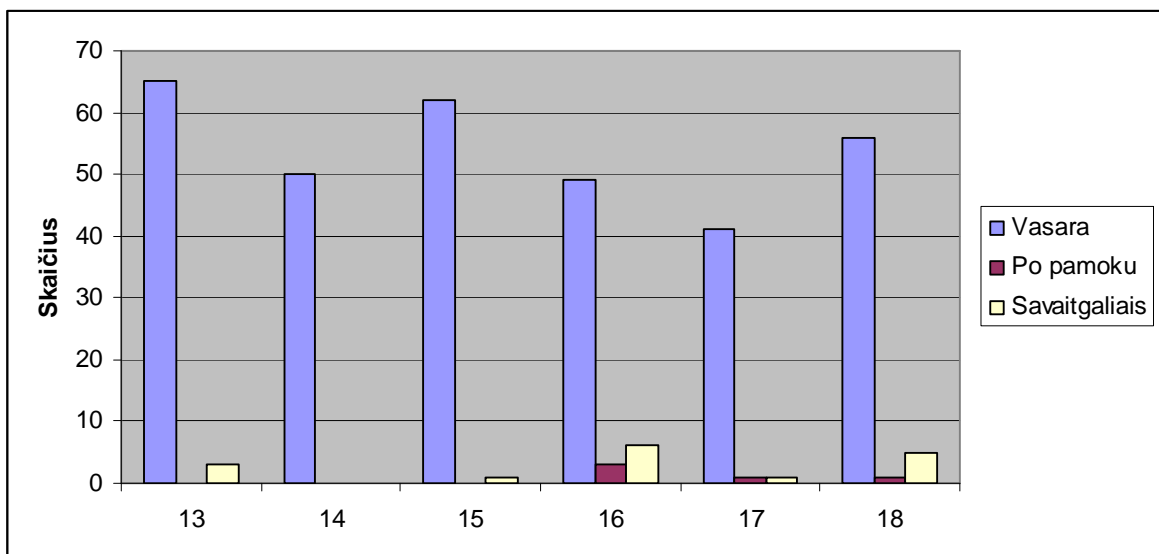
	Miestas		Kaimas	
	n	proc.	n	proc.
Taip	151	79,9	134	65,4
Ne	5	2,6	38	18,5
Nežinau	33	17,5	33	16,1
Iš viso	189	100,0	205	100,0
$\chi^2 = 6,344, df = 2, p < 0,05$				

Galbūt tokie rezultatai gauti todėl, kad miesto vaikai mažiau dirba, negu kaimo vaikai. Dažnai kaimuose gyvenančios šeimos laiko ūkius ir vaikams tenka padėti.

Respondentams atsakius į klausimą „Kada norėtum dirbti?“ galima buvo išsiaiškinti ar vaikai norėtų dirbti vasarą, ar po pamokų, ar savaitgaliais.

Net 93,9 proc. (323) respondentų teigia, kad geriausias laikas dirbti yra vasara, savaitgaliais norėtų dirbti 4,7 proc. (16), o po pamokų norėtų dirbti tik 1,5 proc. (5) respondentų.

Respondentus suskirsčius pagal amžių, paaiškėjo, kad 10,3 proc. (6) šešiolikmečių norėtų dirbti savaitgaliais, ($\chi^2 = 19,084, df = 10, p = 0,039$), 38 pav.

38 pav. Respondentų nuomonė pagal amžių apie darbo laiką.

Mieste ir kaime gyvenančių vaikų atsakymai labai panašūs ir nėra reikšmingo skirtumo – 93,5 proc. (173) mieste gyvenančių ir 94,3 proc. (150) kaime gyvenančių respondentų nori dirbti vasaros metu, ($\chi^2 = 0,123, df = 2, p = 0,940$).

4. IŠVADOS

1. Vaikų darbo poreikis labai didelis. Beveik trys ketvirtadaliai nedirbančių vaikų pareiškė norą dirbti, iš jų beveik 94 proc. norėtų dirbti vasarą. Tik kas dešimtas vaikas visai nenorėtų dirbti.

2. Tirtame Lazdijų mieste bei rajone beveik pusė apklaustų moksleivių yra dirbę arba ir šiuo metu dirba už atlyginimą. Apie 60 proc. visų dirbančiųjų sudaro vaikinai. Mieste gyvenančių ir dirbančių už atlygį respondentų yra šiek tiek daugiau negu nedirbančių, o kaime atvirkščiai – daugiau respondentų nedirbančių, negu dirbančių už atlygį. 16 ir vyresnių dirbančių respondentų daugiau, nei iki 16 metų amžiaus.

3. Beveik visi dirbantys respondentai dirbo pastarųjų dviejų metų laikotarpiu. Tačiau daugiau nei 80 proc. mokinių mokslo metu nedirba, nes mokosi. Merginų dirbo šiek tiek mažiau nei vaikinų. Vasaros metu daugiausia mokinių dirba paslaugų bei žemės ūkio sektoriuose. Pramonės sektoriuje daugiausia mokinių darbuojasi statybose. Pagal respondentų paminėtus dirbtus darbus, visi jie yra vaikams leidžiamų dirbti darbų sąrašė.

4. Priežastys, dėl kurių vaikai dirba, šios: noras turėti savų pinigų (daugiau nurodė vyresni mokiniai ir ypač merginos), ir antroji priežastis – noras įgyti patirties. Už šią darbo priežastį labiau pasisakė vyresni respondentai. Jaunesni respondentai labiau pasisakė už norą turėti savų pinigų. Pagal lytį pagrindinės darbo priežastys išliko tos pačios, tačiau merginas dažniau nei vaikus verčia dirbti nepalankios aplinkybės.

5. Vaikų nuomone, tik 9 proc. tėvų neleistų jiems dirbti, tai rodo palankų tėvų požiūrį į vaikų darbą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- 1 Lietuvos Respublikos 1995 m. liepos 3 d įstatymas Nr.I-983 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“, (Žin., 1995, Nr. 60-1501), (žiūrėta 2008-11-18).
- 2 International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>, (žiūrėta 2009-03-16).
- 3 International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>, (žiūrėta 2009-03-16).
- 4 Hagemann F., Diallo Y., Etienne A., Mehran F. “Global child labour trends 2000 to 2004“, International Labour Office Ženeva, April 2006. Prieiga internete: <http://www.ilo.org/ipecinfo/product/viewProduct.do?productId=2299> (žiūrėta 2009-03-19).
- 5 International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/ipec/programme/lang--en/index.htm>, (žiūrėta 2009-03-16).
- 6 International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/ipec/facts/Hazardouschildlabour/lang--en/index.htm>, (žiūrėta 2009-03-16).
- 7 Tarptautinė darbo organizacija (TDO). Prieiga internete: <http://www.lrtt.lt/lt/bendradarbiavimas/tdo.html>, (žiūrėta 2009-03-19).
- 8 UNESCO organizacija. Prieiga internete: <http://www.unesco.lt/unesco>, (žiūrėta 2009-03-18).
- 9 UNICEF organizacija. Prieiga internete: http://www.unicef.lt/misija_tikslai/, (žiūrėta 2009-03-18).
- 10 Children's World Congress on Child Labour, (10-13 May 2004, Florence, Italy). Fighting Child Labour with Education: UNESCO`s Role. (žiūrėta 2009-04-10).
- 11 Child Labor Public Education Project. Prieiga internete: http://www.continuetolearn.uiowa.edu/laborctr/child_labor/, (žiūrėta 2009-03-16).
- 12 Oxford Handbook of Occupation Health, Oxford University Press, 528 psl.
- 13 Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 138 „Dėl minimalaus įdarbinimo amžiaus“, (Žin., 1997, Nr. 95-2383).
- 14 Tarptautinės darbo organizacijos konvencija Nr. 182 „Dėl Nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti“, (Žin., 2003, Nr. 49-2161).
- 15 Europos Sąjungos Tarybos direktyva 94/33/EB priimta 1994 m. birželio 22 d. „Dėl dirbančio jaunimo apsaugos“.

- 16 Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, darbo istorija. Prieiga internete: <http://www.socmin.lt/index.php?915193127>, (žiūrėta 2009-04-10).
- 17 Statistikos departamento duomenys. Prieiga internete: <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2420>, (žiūrėta 2009-04-10).
- 18 Statistikos departamento duomenys. Prieiga internete <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1576>, (žiūrėta 2009-04-10).
- 19 Lietuvos darbo birža, 2008-07-29 aktualios naujienos. (Žiūrėta 2009-04-19).
- 20 http://www.ldb.lt/Informacija/PaslaugosDarbdaviams/Puslapiai/Padeka_darbdaviams.aspx, (Žiūrėta 2009-04-19).
- 21 Lazdijų darbo birža, prieiga internete: <http://www.ldb.lt/TDB/Lazdijai/DarboRinka/Lists/Situacija/LastSituacija.aspx>, (žiūrėta 2009-03-10).
- 22 Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, (Žin., 2002, Nr. 64-2569).
- 23 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 138 „Dėl asmenų iki 18 metų įdarbinimo, sveikatos patikrinimo ir jų galimybių dirbti konkretų darbą nustatymo tvarkos, darbo laiko, jiems draudžiamų dirbti darbų, sveikatai kenksmingų, pavojingų veiksmų sąrašo patvirtinimo“, (Žin., 2003, Nr. 13-502).
- 24 Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas, (Žin., 2003, Nr. 70-3170).
- 25 Jaunimo situacijos tyrimas, prieiga internete: <http://www.jrd.lt/index.php?-1363309801> (žiūrėta 2009-04-15);
- 26 Child Labor Public Education Project. Prieiga per internetą: http://www.continuetolearn.uiowa.edu/laborctr/child_labor/ (žiūrėta 2009-03-16).
- 27 Europos saugos ir sveikatos darbe agentūra, prieiga internete: <http://osha.europa.eu/lt/sector/agriculture/children/?searchterm=vaiku%20darbas> (žiūrėta 2009-03-16).

PRIEDAI

1 Priedas.

ANKETA VAIKŲ DARBO POREIKIO TYRIMUI

Mielas Mokinys,

kviečiame Tave dalyvauti tyrime, kurio tikslas nustatyti vaikų darbo poreikį. Anketa anoniminė, vardo ir pavardės nereikia rašyti. Labai prašome atidžiai skaityk klausimus ir sąžiningai pateik atsakymus. Pildydamas (-a) klausimą, tinkamus atsakymo variantus žymėk ženkleliu arba, kur reikia parašyk savo nuomonę.

Pastaba – šiame tyrime vaikų darbas, tai darbas, kurį dirbant ne pamokų metu vaikams mokamas atlyginimas.

Dėkojame,

Vilniaus universiteto

Medicinos fakulteto mokslininkai

1. Kiek Tau metų?
_____ (įrašyk)
2. Lytis:
 Vaikinas
 Mergina
3. Kur gyveni?
 Mieste
 Kaime
4. Kurioje klasėje mokaisi?
_____ (įrašyk)
5. Kur mokaisi?
 Gimnazijoje
 Vidurinėje mokykloje
6. Kaip manai, Tu esi:
 Labai geras mokinys
 Geras mokinys
 Nei geras, nei blogas
 Blogas mokinys
 Labai blogas mokinys
7. Kiek Tavo šeimoje yra narių?
_____ (įrašyk)

8. Su kuo gyveni?
 Su abiem tėvais
 Su vienu iš tėvų
 Su seneliais
 Su globėjais
 Vienas
 Kita _____ (įrašyk)
9. Kas Tavo šeimoje dirba?
 Abu tėvai
 Vienas iš tėvų
 Abu tėvai nedirba
 Kita _____ (įrašyk)
10. Kaip manai, Tu gyveni:
 Labai gerai
 Gerai
 Vidutiniškai
 Blogai
 Labai blogai
11. Kaip vertini savo sveikatą?
 Labai gera
 Gera
 Vidutiniška
 Bloga
 Labai bloga
12. Ar tėvai duoda pinigų tavo reikmėms?
 Taip
 Kartais
 Ne
13. Kokia Tavo nuomonė apie vaikų darbą?
 Vaikai neturėtų dirbti
 Vaikai galėtų dirbti tik vasaros atostogų metu
 Vaikai galėtų dirbti laisvalaikio metu
 Nežinau
14. Ar turi dirbančių draugų?
 Taip
 Ne
15. Ar esi kada dirbęs už atlyginimą?
 Taip
 Ne (jeigu ne, tuomet pereik prie **36** klausimo)

Klausimai tik dirbantiems ir dirbusiems mokiniams:

16. Ar dirbai per pastaruosius dvejus metus?
 Taip
 Ne (jeigu ne, tuomet pereik prie **18** klausimo)
17. Jeigu dirbai per pastaruosius dvejus metus, tai kada?
 Vasarą
 Po pamokų
 Savaitgaliais
 Kitu laiku
18. Ar šiuo metu dirbi?
 Taip
 Ne (jeigu ne, pereik prie **22** klausimo)
19. Jei taip, koku metu dirbi?
 Po pamokų
 Savaitgaliais
 Kitu laiku
20. Kokį darbą dabar dirbi?
 _____ (įrašyk)
21. Kiek valandų per dieną dabar dirbi?
 _____ (įrašyk)
22. Kokį darbą esi dirbęs anksčiau?
 _____ (įrašyk)
 _____ (įrašyk)
23. Kiek valandų per dieną dirbai anksčiau?
 _____ (įrašyk)
 _____ (įrašyk)
24. Ar dirbdamas sudarei darbo sutartį su darbdaviu?
 Taip
 Ne
 Nežinau
25. Kodėl dirbi ar dirbai?
 Noriu turėti savų pinigų
 Noriu būti nepriklausomu
 Noriu įgyti patirties
 Dirbti nenoriu, bet verčia aplinkybės
 Kita _____
 _____ (įrašyk)

26. Ar darbe įgijai naujų žinių ar įgūdžių?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau
27. Ar darbas yra Tau:
- Per sunkus
 - Sunkus
 - Vidutinio sunkumo
 - Lengvas
28. Kaip po darbo jautiesi?
- Labai gerai
 - Gerai
 - Pavargęs
 - Nežinau
29. Ar dirbdamas pavalgai?
- Visada
 - Kartais
 - Niekada
30. Ar Tau teko patirti traumų darbe?
- Taip
 - Ne
31. Kaip į Tavo darbą reaguoja tėvai?
- Pritaria
 - Nepritaria
 - Nežinau
32. Ar turi laisvo laiko?
- Turiu
 - Kartais
 - Neturiu
33. Ar darbas netrukdo mokymuisi?
- Trukdo
 - Netrukdo
 - Nei trukdo, nei netrukdo

34. Ar darbas pakeitė Tavo požiūrį į mokymąsi?
- Noriu geriau mokytis
 - Noriu greičiau baigti mokyklą
 - Nenoriu mokytis
 - Nepakeitė požiūrio
 - Kita _____
- _____ (įrašyk)
35. Kur išleidi uždirbtus pinigus?
- Taupau
 - Laisvalaikiui
 - Padedu išlaikyti šeimą
 - Kita _____
- _____ (įrašyk)

Ačiū už atsakymus, toliau Tau nereikia pildyti

Klausimai tik nedirbantiems mokiniams:

36. Kodėl nedirbi?
- Turiu kitų užsiėmimų
 - Nereikia pinigų
 - Neturiu galimybių dirbti
 - Neleidžia tėvai
 - Nenoriu
 - Kitos priežastys _____
- _____ (įrašyk)
37. Ką veiki po pamokų:
- Užsiimu užklasine veikla
 - Laisvą laiką leidžiu su draugais
 - Padedu tėvams
 - Žaidžiu kompiuteriu
 - Kita _____
- _____ (įrašyk)
38. Ką veiki vasaros atostogų metu?
- Važiuoju į stovyklą
 - Laiką leidžiu pas senelius
 - Lankausi užsienyje
 - Laiką leidžiu namuose
 - Laiką leidžiu su draugais
 - Kita _____
- _____ (įrašyk)

39. Ar norėtum dirbti?
- Taip
 - Ne
 - Nežinau
40. Kada norėtum dirbti?
- Vasarą
 - Po pamokų
 - Savaitgaliais

Ačiū už atsakymus